

Yhdysvallat tienhaarassa?

Vuosi 1968 ja USA:n presidentinvaalit
kirjeenvaihtajan silmin

Eerik Tuovinen
Turun yliopisto
Poliittinen historia
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2019

TURUN YLIOPISTO

Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos/Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

TUOVINEN, EERIK: Yhdysvallat tienhaarassa? USA:n vuosi 1968 yhden suomalaisen kirjeenvaihtajan silmin

Pro gradu -tutkielma 85 s., 1 liites.

Poliittinen historia

Toukokuu 2019

Tutkimukseni tavoitteena on kuvata, analysoida ja tulkita Pasi Rutasen ”Mihin menet USA” -teosta historiallisena lähteenä. Tutkimukseni pyrkii analysoimaan teoksen kuvausta USA:n vuoden 1968 vaaleista ja senaikaisesta yhteiskunnasta. ”Mihin menet USA” on luokiteltu reportaasiksi. Tarkoitukseni on selvittää, millainen reportaasi on kyseessä, ja millaisen historiakuvan se välittää, ja millainen historiallinen lähde se on.

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys on Barbie Zelizerin ja Keren Tenenboim-Weinblattin ”Journalism and Memory” -teos, jossa käsitellään journalismin toimintatapoja. Tämän teoksen ohella käytän tutkimukseni teoreettisessa viitekehyksessä Ville Pernaan kirjaa ”Uutisista, hyvää iltaa” sekä Timo Soikkasen ”Lähihistoria”-teosta.

Vertailumateriaalina olen käsitellyt Suomen Washingtonin suurlähetystön julkaisemia vuoden 1968 diplomaattiasiakirjoja sekä Kansan Uutisten uutisia, kolumneja ja analyyseja USA:n saman vuoden tapahtumista. Tämän lisäksi olen haastatellut kahta tämän ajan mediavaikuttajaa — Lasse Vihosta ja Pasi Rutasta.

Käytän opinnäytetyössäni kvalitatiivista tutkimusmenetelmää.

Avainsanat: Yhdysvaltain presidentinvaalit 1968, Pasi Rutanen, reportaasi, kirjeenvaihtaja, kvalitatiivinen tutkimus, journalismi

ESIPUHE

Yhdysvallat on kiinnostanut minua jo pienestä pitäen. Niin varhain kuin jaksan muistaa, olen seurannut tiiviisti maailman läntisen supervallan edesottamuksia maailmalla. Aloitettuani Turun yliopistossa poliittisen historian opinnot olin jo vierailut Yhdysvalloissa, ja olen vierailut maassa lukuisia kertoja sen jälkeenkin. Sekä opintojeni että vierailujeni tuloksena mielenkiintoni USA:ta kohtaan on säilynyt. Tutkimuksessani keskityn erityisesti 1960-lukuun, suurten tapahtumien vuosikymmeneen, jolloin maa melkein ajautui ydinsotaan ja sen presidentti salamurhattiin. Sen lisäksi USA lähti Vietnamiin sotaretkelle, jota se ei voittanut. Toisaalta 1960-luvulla USA:ssa tehtiin merkittävimpiä sisäpoliittisia uudistuksia lähes vuosisataan. Varsinkin kansalaisyhteiskunta edistyi valtavasti Lyndon B. Johnsonin (1963—1969) presidenttikaudella. Johnsonin aikakauden päättyessä maan poliittinen ilmapiiri oli muuttumassa: demokraatit joutuivat siirtymään sivuun oltuaan vallassa lähes keskeytyksettä jo Franklin Delano Rooseveltin vuosista (1931—1945) alkaen.

Pyrin antamaan suomalaisen näkökulman vuoden 1968 presidentinvaaleille, joissa kilpailtiin verisesti Johnsonin seuraajasta sekä siitä suunnasta, mihin maata haluttiin viedä myrskyisen vuosikymmenen loppuessa. Koska Yhdysvallat oli Suomelle paljon etäisempi 50 vuotta sitten kuin nyt, olen halunnut kartoittaa, millaista kuvaa suomalainen kirjeenvaihtaja on USA:sta rakentanut. Pasi Rutasen reportaasi ei olisi mielestäni voinut ilmestyä jännittävämpänä ajankohtana, mikä lisää sen kiinnostavuutta.

Opinnäytetyön tekeminen on ollut kokemus, josta varmaankin ammennan vielä vuosikymmenien kuluttua. Olen saanut tämän prosessin aikana pitkäjänteisyyttä ja perspektiiviä, ja olen ennen kaikkea oppinut, miten monivaihteista tutkimus voi olla.

Helsingissä
23.05.2019
Eerik Tuovinen

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO.....	1
1.1 Rajaus ja tutkimuskysymykset.....	1
1.2 Lähteet ja aikaisempi tutkimus.....	3
1.3 Sähköisen tiedonvälityksen synty ja kehitys Suomessa 1960-luvun loppuun asti .	5
1.4 ”Reporadio”	7
1.5 Pasi Rutanen journalistina.....	10
1.6 ”Mihin menet USA” reportaasina	12
1.7 Reportaasi historiallisena lähteenä	14
1.8 Teoksen esipuhe, johdanto ja tutkielman teemat	19
2. LBJ	24
3. Vietnam	28
4. Rotu ja väkivalta.....	33
5. Köyhyys ja Talous.....	43
6. USA:n vaalijärjestelmä ja presidentinvaalit ehdokkaineen	48
6. Johtopäätökset	73
LÄHTEET	77

”Amerikka ei ole koskaan ollut täysin jähmettynyt. Se on juuri nyt ehkä valtavammassa liikkeessä kuin koskaan aikaisemmin, eikä sen tarvitse välttämättä noudattaa mitään tunnettuja yhteiskunnallisia kehityskaavoja.”

Pasi Rutanen

(Rutanen Pasi 1968, 10)

1. JOHDANTO

1.1 Rajaus ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni aihe on Pasi Rutasen vuonna 1968 ilmestynyt teos ”Mihin menet USA”, sen kuva Yhdysvalloista, sen keskeisistä ongelmista ja valmistautumisesta vuoden 1968 presidentinvaaleihin. Analysoin Rutasen havaintoja USA:n vaalitaistelusta siihen asti, kun presidenttiehdokkaat on valittu. Tarkastelen myös vaalivuoden taustoja, kyseisen vuoden tapahtumia sekä USA:ssa että muualla maailmassa. Tarkastelen Rutasen näkemyksiä vaalien ehdokkaista. Tutkin Rutasen teosta historiallisena lähteenä, ja arvioin sen tarkkuutta ja paikansapitävyyttä. Yritän myös ottaa Rutasen ammatillisen taustan ja kirjeenvaihtajan työn erikoispiirteet huomioon.

Rutanen aloitti työnsä 1966 Yleisradio Oy:n (Yle) ensimmäisenä Washingtonin kirjeenvaihtajana. Kirjan julkaisemisen aikoihin hän oli tutustunut Yhdysvaltain oloihin yli kahden vuoden ajan. Teosta voi kuvata tiivistelmäksi Rutasen siihenastisesta työstä ja hänen omien sanojensa mukaan (50 vuotta myöhemmin): ”Jokainen USA-tarkkailija joutui 1960-luvun myrskyisenä vuosikymmenenä miettimään, mihin USA on menossa”¹. On toki syytä ottaa huomioon, että tapahtumista on jo kulunut 50 vuotta. Koska ihminen usein muistaa asiat kuten hän itse alitajuntaisesti haluaa, sen vuoksi ”vahvatkin muistot” voivat olla virheellisiä, varsinkin. Olen ottanut ihmismuistin rajoitukset huomioon käyttäessäni haastatteluja opinnäytetyöni aineistona.²

Perustelen rajaustani sillä, että Rutasen teos keskittyy ensisijaisesti kirjan ilmestymisvuonna järjestettyihin vaaleihin. Yhdysvaltain vaalivuodesta 1968 on kirjoitettu hyvin paljon, mutta tavoitteeni on tarkastella vuotta erityisesti Suomen ensimmäisen Yleisradion kirjeenvaihtajan silmin. Koska reportaasi päättyy elokuuhun 1968, on tutkimuskin rajattu tähän ajanjaksoon.

¹ Rutanen Pasi 2018, [Haastattelu] 26.05.2018. Haastattelijana Eerik Tuovinen

² Zelizer Barbie 2014, 48-49; Rasilainen, Aki, 1995, 63-65

Siksi en ota kantaa vaalien voittajiin enkä vaalitaistelun kahteen viimeiseen kuukauteen, koska Rutanenkaan ei niitä käsittele.

Tutkielmani teoreettinen viitekehys perustuu kolmeen teokseen. Ne ovat Barbie Zelizerin ja Keren Tenenboim-Weinblattin ”Journalism and Memory”, Ville Pernaan ”Uutisista, hyvää iltaa” ja Timo Soikkasen ”Lähihistoria”. Olen valinnut nämä kolme teosta siksi, että ne keskittyvät kolmeen erilliseen osa-alueeseen, joiden kautta teosta voi arvioida historiallisena lähteenä: ”Journalism and Memory” kertoo toimittajista historian tallentajina ja kuvaa sitä, miten Rutasen kaltainen kirjeenvaihtaja teki työtään. ”Uutisista, hyvää iltaa” taas avaa sitä taustaa, millaisissa olosuhteissa Rutanen työskenteli ja millaista sen ajan journalismi oli. ”Lähihistoria” keskittyy historian tutkimuksen ongelmiin ja ottaa huomioon sekä journalismin vahvuudet, että myös rajoitukset historian kertojana. Teosten perusteella olen muokanut seuraavat tutkimuskysymykset: Millainen reportaasi Rutasen kirja on? Millaisen aikalaiskuvan se välittää Yhdysvalloista? Millainen historiallinen lähde se on?

Primäärilähteiden lisäksi olen käyttänyt sekä vanhempia että uudempia Yhdysvaltain historiaa tai kyseistä ajankohtaa käsitteleviä teoksia. Olen ottanut tutkimuskirjallisuuden tueksi myös Yhdysvaltojen virallisia tilastoja, muutaman opinnäytetyön ja valikoituja verkkolähteitä, jotka ovat suuremmaksi osaksi aiheeseen keskittyviä artikkeleja arvovaltaisista medioista. Näistä lähteistä olen tarkistanut Rutasen kirjoitusten paikkansapitävyyden ja täydentänyt tai kyseenalaistanut Rutasen näkemyksiä ja etsinyt uusia näkökulmia.

1.2 Lähteet ja aikaisempi tutkimus

Tutkimukseni primäärilähteenä on Pasi Rutasen ”Mihin menet USA” –teos. Kirja rakentaa luku luvulta USA:n vaaliasetelmaa ja etenee maan yhteiskunnallisista kysymyksistä presidenttiehdokkaihin, esivaaleihin ja lopulta kahden suuren puolueen omiin puoluekokouksiin.

Olen haastatellut tutkimustani varten Pasi Rutasta ja Ylen entistä arkistopäällikköä Lasse Vihosta, joka on perehtynyt Yleisradion historiaan. Haastattelujen kautta olen saanut paremman yleiskuvan siitä, miksi Rutanen kirjoitti valitsemallaan tavalla, ja miksi hän päätyi omiin johtopäätöksiinsä. Rutasen kirjan ja haastattelujen lisäksi käytän vertailumateriaaleina Suomen Washingtonin suurlähetystön diplomaattiasiakirjoja sekä Kansan Uutisten uutis- ja kolumnimateriaaleja vaalivuodelta. Olen päätenyt näihin kahteen vertailumateriaaliin, koska haluan Rutasen teoksen vastapainona tarkastella myös toista suomalaista journalistista lähdeettä sekä Suomen virallisten edustajien näkemyksiä vuoden 1968 tapahtumista.

On syytä olettaa, että Kansan Uutisten (KU) informaatio ja kommentit poikkeavat huomattavasti Rutasen kirjan USA-kuvasta. KU oli SKDL:n ja Suomen kommunistien tärkein uutislehti, joka mitä ilmeisimmin myötäili Neuvostoliiton näkemyksiä Yhdysvalloista. Neuvostoliitto rahoitti lehteä.³ Washingtonin suurlähetystön taas odottaisi toimivan virkamiesmäisesti ja puolueettomasti ja ehkä etäisestikin suhteessa kohdekaupunkiinsa ja –maahansa.

Itse USA:n vaaleista ja niihin kohdistuneista yhteiskunnallisista kysymyksistä on kirjoitettu paljon. Lähimpänä omaa aihettani on Laura Pekosen opinnäytetyö ”Suomalaiset Yhdysvaltain kirjeenvaihtajat 1966—2003”, jossa hän pohtii sitä, miten suomalaisviestimien kokonaiskuva USA:sta hahmottuu. Rutasesta hän kuitenkin mainitsee vain tämän kirjeenvaihtajakauden keston ja sen, että Rutanen oli Yleisradion ensimmäinen oma Washingtonin kirjeenvaihtaja. Pekosen tutkimuksen ydin onkin hänen laatimansa kyselykaavake, joka on lähetetty Yleisradion ulkomaankirjeenvaihtajille. He ovat vastanneet anonyymisti, joten Rutasen omat ajatukset eivät käy tutkimuksessa ilmi. Pekosen tutkimus ei siten ole päällekkäinen oman tutkimukseni kanssa. Vastaavanlainen tutkielma on Petra Vuorisjärven vuonna 2001 valmistunut pro gradu -työ, jossa hän tutkii Ylen ulkomaankirjeenvaihtajia 1960-luvun puolivälistä 1970-luvun puoliväliin. Vuorisjärvi mainitsee Rutasen. Erotuksena Pekosen tutkimukseen Vuorisjärven tutkielma keskittyy Ylen uutisjohtoon ja siihen, millä periaatteilla ulkomaankirjeenvaihtoa tehtiin.

³ Saarinen Aino 2008, 70,187,206

Tämäkään opinnäytetyö ei ole päällekkäin oman tutkelmani kanssa. Tutkin Rutasen itse kirjoittamaa erillistä teosta. Reportaasissaan Rutanen ei edusta mitään muuta kuin itseään.^{4 5}

Kiinnostavaa olisi toki vertailla Rutasen ja muiden suomalaisten ulkomaankirjeenvaihtajien tuottamaa informaatiota, mutta tällöin olisi rajoituttava uutisraportteihin, jotka taas eivät kuulu tutkielmani piiriin. Kirjeenvaihtajien vertailu olisi erillisen tutkimuksen aihe.

Muita saman aikakauden Yhdysvaltain tilaa tarkastelleita ja pohtineita opinnäytetöitä ovat esimerkiksi Jukka Nivan pro gradu -tutkielma viiden suomalaisen sanomalehden suhtautumisesta Yhdysvaltoihin ennen ja jälkeen Tšekkoslovakian miehityksen 1968. Niva käsittelee työssään myös Kansan Uutisia, ja osa hänen käsittelemästään materiaalista on samaa kuin omani. Koska itse käyttämäni KU:n materiaali kuitenkin sisältää kaikki löytämäni vaaleihin liittyvät artikkelit, huomattava osa on sellaisia, joita Niva ei ole sisällyttänyt tutkielmaansa. Hän on tutkinut näiden viiden lehden amerikanvastaisuutta, mikä ei ole ollut oman tutkielmani tarkoitus. KU:n artikkelit ovat olleet minulle vertailumateriaalia.

⁴ Pekonen Laura, 2005

⁵ Vuorisjärvi Petra, 2001

1.3 Sähköisen tiedonvälityksen synty ja kehitys Suomessa 1960-luvun loppuun asti

Vuonna 1926 perustettu Yleisradio (Yle) oli nimensä mukaisesti erikoistunut radiotoimintaan. Yle toimi Suomen eduskunnan alaisuudessa julkisena viestintäyhtiönä, ja sen lähetykset kattoivat vähitellen koko maan. Ylellä ei vielä 60-luvun alussa ollut omia uutislähetystyksiä, vaan radiouutisista vastasi yksinoikeudella Suomen Tietotoimisto STT, joka oli rakentanut vankan pohjan radiouutisilleen aina Suomen itsenäisyyden vuosista lähtien. Omat televisiolähetyksensä Yle aloitti tammikuussa 1958 nimellä Suomen Televisio. Seuraavana vuonna Yle ryhtyi yhteistyöhön Ruotsin television kanssa ja aloitti uutislähetykset Suomen Televisiossa (1.9.1959). Uutiset lähetettiin Ylen kanavalla, mutta niiden materiaalin tuotti STT. Uutistoimisto korosti journalistista riippumattomuuttaan.⁶

Vaikka television uutislähetystyksiä sekä Kamerakierrosta lähetettiin päivittäin jo 1960-luvun alkaessa, oli televisio laitteena Suomessa vielä harvinainen. Yle liittyi vuonna 1960 Läntisen Euroopan televisioyhtiöiden verkostoon eli Eurovisioon. Se mahdollisti mm. vuoden 1960 olympialaisten lähettämisen Suomeen. Samalla ulkomaan uutisten määrä kasvoi, ja Yle jatkoi kansainvälistä verkostoitumistaan. Se teki kesällä 1962 sopimuksen BBC:n ja uutistoimisto Reutersin yhteisen Visnews-yhtiön sekä brittiläis-amerikkalaisen CBS-ITN:n kanssa. Tämä taas tarjosi pääsyn runsaille ulkomaan uutisfilmimarkkinoille. Samalla kun Yle hankki entistä parempaa kuvamateriaalia, kehittyi kuvansiirtotekniikkakin nopeammaksi. Vuonna 1963 Yhdysvalloista saatiin kuvamateriaalia jo satelliitin välityksellä. Tämä vapautti uutistyön filmikelojen lentorahtien aikatauluista. Pian sekä eurooppalainen että amerikkalainen kuvamateriaali välittyi suomalaisiin ruutuihin todella nopeasti ja jopa tuoreeltaan.⁷

Samoihin aikoihin Yle oli palkannut ensimmäisen oman uutispäällikkönsä, Erkki Raatikaisen. Hän toimi uutispäällikkönä 1961–1964 ja ryhtyi nopeasti uudistamaan Ylen tv-uutistoimintaa. Yhdestä lähetyksestä siirryttiin kahteen uutislähetykseen, panostettiin kuvamateriaalin hankintaan ja jalostamiseen. Raatikaisen tavoitteena oli luoda länsieurooppalaistyypiset tv-uutiset. Palkattiin uusia uutistenlukijoita, tekstittäjiä ja kääntäjiä. Tv-uutisiin voitiin nyt editoida niihin sopivaa kuvamateriaalia.⁸

⁶ Perna Ville 2009, 15–16

⁷ Perna Ville 2009, 50–51

⁸ Perna Ville 2009, 25–27

Radio säilytti kuitenkin johtavan asemansa suomalaisten uutisvälineenä pitkälle 1960-luvun loppupuolelle asti. STT sai kuitenkin haastajan vuonna 1965, kun Yle uuden pääjohtajansa Eino S. Revon johdolla perusti omat radiouutisensa.⁹

⁹ Perna Ville 2009, 27, 28

1.4 ”Reporadio”

Presidentti Urho Kekkosen luottomies Repo oli kiinnostunut Ylen uutistoiminnan laajentamisesta, toisin kuin edeltäjänsä Einar Sundström. Repo oli myös tyytymätön STT:n radiomonopoliin, vaikka STT:n radiouutisilla olikin pitkä perinne sekä vakiintunut tyyli ja taso ja pyrkimys toimia puolueettomasti. Repoa häiritsi Ylessä edelleen vaikuttava STT:n perinne sekä STT:n vakiintunut tyyli ja taso. Ylen tv-uutisetkin tuotti 60-luvun puoliväliin asti juuri STT. Repo halusi päästä eroon tästä sidonnaisuudesta ja ryhtyi rakentamaan Ylelle omaa uutistoimintaa.

Yle oli vuoteen 1965 mennessä ostanut itselleen kilpailijansa Tesvision ja Tamvision. Näin se oli käytännössä saavuttanut tv-toiminnan monopoliaseman.^{10 11}

Erkki Raatikaisen lopetettua työnsä Ylen uutispäällikkönä taloon perustettiin pääjohtajan toivomuksesta uusi uutistoiminnan päällikön virka. Sen sai Revon oma luottomies, 28-vuotias Ralf Friberg, jonka oli määrä kehittää koko Ylen uutistoimintaa, sekä televisiota että radiota.

Yleisradion ensimmäiset radiouutiset lähetettiin 5.9.1965 iltayhdeksältä – kuusi vuotta ensimmäisten tv-uutisten jälkeen. Television uutistoiminnassa Friberg kehitti toimintatapoja ja nosti vaatimustasoa. Yleä vaivasi hänen mukaansa yleinen kurittomuus sekä journalistisen otteen puute. Fribergin valvonnassa uutislähetys muuttui muodoltaan entistä journalistisemmaksi ja etsivämmäksi. Toimituksen ei enää tullut vain reagoida, vaan pyrkiä toimimaan aktiivisesti. Maailmanpolitiikan ja -talouden tapahtumia seurattiin myös kuulostelemalla, millaisia tunteja aihe herätti muissa maissa. Vietnamin sotaa käsittelevissä raporteissa 1960-luvun journalismille ominainen sodanvastaisuus ja kriittiset näkemykset Yhdysvaltoja kohtaan saivat jalansijaa myös Ylen uutisissa. Jokaisen toimittajan oli pystyttävä tekemään mitä tahansa toimitukselta edellytettävää tehtävää. Friberg halusi muuttaa vanhat, hänen mielestään kuivat uutiset innostaviksi, ”kertomisen draamaa” korostaviksi.¹²

Samalla, kun uutistoimintaa uudistettiin, laajeni myös aiheiden kirjo.

Yle rekrytoi uusia ihmisiä hoitamaan eri aihealueita. Näin aloitti työnsä ensimmäinen eduskuntatoimittaja Jukka Rusi. Jo ennen Revon taloon tuloa oli ryhdytty rakentamaan ulkomaankirjeenvaihtajien verkostoa: aluksi Moskovaan, New Yorkiin ja Pariisiin.

Ensimmäisenä päätoimisena ulkomaankirjeenvaihtajana aloitti New Yorkissa Jussi Himanka.

¹⁰ Keinonen Heidi 2011, 9–10

¹¹ Pernaa Ville 2009, 63–64

¹² Pernaa Ville 2009, 69, 72, 76, 78

Yle palkkasi hänen jälkeensä Kansan Uutisten toimittaja Aarre Nojosen kirjeenvaihtajaksi Moskovaan. Vuonna 1966 aloittivat Knud Möller Pariisissa, Pasi Rutanen Washingtonissa ja Pertti Salolainen Lontoossa. Vähitellen Ylen ulkomaankirjeenvaihtajien verkko levittäytyi eri puolille maailmaa. Niitä maita, joihin oli sijoitettu oma kirjeenvaihtaja, kyettiin tarkastelemaan nyt laajemmin, ohi päiväkohtaisten tapahtumien.¹³

Tv-lupien määräkin oli kasvanut valtavasti. Vuonna 1966 yli 60 prosenttia suomalaisista kotitalouksista omisti television, vuonna 1968 jo melkein 70 prosenttia.¹⁴

Edellä mainitut Ylen historiatiedot perustuvat Ville Pernaan tutkimukseen ”Uutisista, hyvää iltaa”. Ylen kehitys 60-luvulla oli sen perusteella melkeinpä sankaritarina. Perna toki mainitsee yhteiskunnallisen radikalisoitumisen Revon pääjohtajakaudella Ylen muuttuessa ohjelmistoltaan kantaaottavammaksi ja yhteiskunnallisemmaksi. Suurin osa kiistoista johtui Pernaan mukaan kuitenkin vain muutamasta ohjelmasta. Valtaosa ohjelmista oli vielä melko konservatiivisia, ja tähän joukkoon kuului myös tv-uutiset. Aiempaa kärkkäämpiä raportteja alkoi niihin vähitellen ilmaantua vasta vuosikymmenen loppua kohti.

Toisenlainen kuva Ylestä avautuu Pertti Hemanuksen teoksesta ”Reporadion nousu ja tuho”. Siinä käsitellään sitä poliittista ärtymystä, jopa suoranaista raivoa, jota Ylen ohjelmat, myös uutiset, 60-luvun loppupuolella synnyttivät. Repoa itseään Hemanus ei juuri kritisoi – ehkä siksi, että hän toimi samaan aikaan Ylen ohjelmapolitiikan koordinaattorina.¹⁵

Hemanuksen teoksen ilmestymisvuonna 1972 Revon pääjohtajakausi oli vielä tuoreessa muistissa ja Hemanuksen opettaja- ja tutkijaura hyvässä vauhdissa. 1974 syntyneen Pernaan analyysi on tehty 39 vuotta myöhemmin, ja varmasti senkin vuoksi kuva Revon Ylestä on erilainen. Eino S. Revon kaudesta pääjohtajana on tehty muitakin tutkimuksia, esimerkkinä valtiotieteen lisensiaatti Jarmo Viljakaisen teos ”Reporadio”. Olen käsitellyt tätä aihetta laajahkosti, koska olen halunnut havainnollistaa Rutasen kirjeenvaihtajatyön ja myös hänen työnantajansa taustatekijöitä.

Samalla huomio kiinnittyy Ylen edellä mainittujen johtajien ja toimittajien puoluepoliittisiin kytkentöihin: Erkki Raatikainen työskenteli 1960-luvulla Suomen Sosialidemokraatin päätoimittajana ja SDP:n puoluesihteerinä. Pertti Salolainen valittiin Kokoomuksen kansanedustajaksi vuonna 1970 ja myöhemmin puolueensa puheenjohtajaksikin. Uutispäällikkö Ralf Friberg toimi SDP:n kansanedustajana vuosina 1970–79. Knud Möller oli keskustalainen ja Suomenmaa-lehden pitkäaikainen avustaja. Aare Nojonen oli kommunisti, samoin Prahan

¹³ Perna Ville 2009, 97–100, 102–103, 105, 108

¹⁴ Perna Ville 2009, 27–28, 30

¹⁵ Hemanus Pertti 1972, 60–64. 72–75, 100–106

kirjeenvaihtajana etenkin vuonna 1968 tunnetuksi tullut Lieko Zachovalová. Jukka Rusin poliittista taustaa en tunne. Rusi paljastui vuosikymmeniä myöhemmin DDR:n vakoojaksi.¹⁶

Eino S. Repo ilmoitti olevansa ”liberaali vasemmistolainen”. Hänet oli tosin valittu virkaansa Maalaisliiton (Keskustapuolueen) ehdokkaana. Revon pääjohtajakausi päättyi vuonna 1970. Esimerkiksi Kokoomus äänesti tuolloin Ylen johtoon mieluummin poliittisen vastustajansa Erkki Raatikaisen kuin Revon.¹⁷

Sitoutumattomien toimittajien harvenevaan joukkoon kuului Rutanen, jonka on kuitenkin myös arvioitu olleen keskustapuolueen jäsen, mutta puoluepoliittiset kytkökset hän kiistää jyrkästi.¹⁸Rutasen ihanteena oli toimittajan työn puolueettomuus.

¹⁶ Høvsgaard Jens 2017, 144-145

¹⁷ Hemanus Pertti 1972, 197

¹⁸ Pernaa Ville 2009, 75; Rutanen Pasi 2018 [Haastattelu] 26.05.2018. Haastattelijana Eerik Tuovinen

1.5 Pasi Rutanen journalistina

Pasi Juhani Rutanen syntyi 23.10.1936 Jyväskylässä. Varhain journalismista kiinnostunut Rutanen toimi jo lukiolaisena paikallisen Sisä-Suomi-lehden (myöhemmin Jyväskylän Sanomat) kesätoimittajana. Lukion jälkeen hän muutti Helsinkiin, missä opiskeli valtiotieteitä ja toimi samalla vapaana lehtimiehenä kirjoittaen juttuja mm. Ylioppilaslehteen. Opiskeluvuosinaan Rutanen pääsi stipendiaattina vierailemaan Yhdysvalloissa. Näin hän sai ensi kosketuksensa maahan, johon hän tulisi palaamaan useita kertoja. Valmistuttuaan maisteriksi Rutanen palkattiin Ylen radiokommentaattoriksi. Tästä työstä hän siirtyi Teknisen korkeakoulun perustamaan, Helsingissä, Turussa ja Tampereella toimineen Tesvision uutispäälliköksi työskennellen siellä kanavan lakkauttamiseen eli vuoteen 1964 asti. Uutispäällikkö Raatikainen värväsi hänet sitten Ylen televisiouutisiin. Rutanen nimitettiin vuonna 1965 Ylen uudeksi kirjeenvaihtajaksi Washingtoniin, ja hän aloitti tehtävässään tammikuussa 1966.¹⁹

Rutanen sai nopeasti huomiota älykkäänä ja koulutettuna kirjeenvaihtajana. Antenni-lehti luonnehti häntä vuonna 1966 ”uutiskommentaattoreiden ehdottomaksi ykköseksi”. Hänen uutisraportointinsa oli iskevää ja analyttistä. Aikalaiset muistavat hänen sähköistävät alkusanansa: ”Ja täällä Washington...” Rutanen journalistista otetta ja tyyliä kiittää myös Ylen palveluksessa 1970-luvulla aloittanut radiotoimittaja Lasse Vihonen: ”Rutanen oli alansa huippu ja erittäin arvostettu toimittaja. Hän ei ollut Reporadion edustaja, vaan oli aina objektiivinen. Hänellä ei ollut omia poliittisia kantoja.”²⁰

Ehkä Rutanen kuitenkin oli omalla tavallaan myös ”Reporadion” ja samalla uusien journalististen periaatteiden edustaja. Esimerkiksi politiikan uutisoinnin puutteena oli ollut, etteivät toimittajat olleet avanneet ihmisille päätöksentekoon liittyviä yksityiskohtia, taustoja tai mahdollisia merkityksiä. Korkean tason politiikkaa ei koskaan kytketty arkielämään, eikä erilaisille yhteiskunnallisille ongelmille annettu poliittista viitekehystä.²¹

Rutanen antoi kasvot useille USA:ta ravistelleista tapahtumista 1960-luvun loppupuolella: rotumellakoille, joita kutsuttiin ”pitkiksi kuumiksi kesiksi” ja USA:n vuoden 1968 presidentinvaaleille. Washingtonin kirjeenvaihtaja astui kameran eteen mitä erilaisimmissa paikoissa pitkin Yhdysvaltoja välittäen laaja-alaisia ja taustoittavia raportteja.²²

¹⁹ Elomaa Outi 2009; Virkkunen, Urpo 1970, 89

²⁰ Vihonen Lassi 2018, [Haastattelu] 04.04.2018. Haastattelijana Eerik Tuovinen; Muistin ja haastattelun rajoitukset on syytä ottaa huomioon. Zelizer, Barbie 2014, 48-49; Rasilainen, Aki, 1995, 63-65

²¹ Pernaa Ville 2009, 28–29

²² Pernaa Ville 2009, 74–75

Rutanen käsitteli USA:ta maana, jossa aina tapahtuu. Rotumellakat, Vietnamin sota ja radikalisoituiva, aktiivisesti mieltään osoittava nuorisoliike olivat osa Suomeen välitettyä amerikkalaista todellisuutta. USA näyttäytyi usein kielteisessä valossa, mutta samalla myös loputtoman moniulotteisena. Se oli teknologian, vaurauden ja glamourin, mutta myös sorron ja väkivallan valtakunta. Rutanen valitsi raportteihinsa yhteiskunnallisten teemojen lisäksi myös kevyempiä aiheita. Niitä tarjosivat viihdekulttuuri, monet julkisuuden henkilöt ja tavallisten amerikkalaisten arki. Vuonna 1967 Rutanen kertoi hippilikkeen kuolemasta – vain vuosi sen jälkeen, kun koko ilmiö oli lyönyt itsensä läpi. Kennedyn suvusta hän totesi: ”Amerikka vaikutti heidän valtavuosinaan monarkialta”.²³

Rutasen tapa raportoida ja myös visualisoida oli esimerkki siitä kuinka Ylen uutistoiminta oli kehittynyt vain alle vuosikymmenessä. Kyse ei ollut enää Kamerakerroksen vaiteliaista uutisfilmeistä tai tv-uutisten yksiulotteisista sähköspikeistä. Rutanen ilmensi sitä uutta suuntausta, jonka Ylen uutistoiminnan uudistajat olivat rakentaneet.

Ennen siirtymistään ulkoministeriöön Rutanen, joka oli ehtinyt kiertää Yhdysvaltoja liki neljä vuotta, kirjoitti USA:n kirjeenvaihtajavuosiensa kokemuksista kaksi reportaasia. Niistä ensimmäinen, ”Mihin menet USA” keskittyi Yhdysvaltain presidentinvaalivuoteen 1968. Tähän teokseen tiivistyvät myös hänen aiemmat kokemuksensa ja näkemyksensä Yhdysvalloista. Se osoittaa myös, että Rutanen oli muutakin kuin suggestiivinen tv-journalisti. Hän oli väsymätön tarkkailija, mutta heittäytyi tilanteen tullen tapahtumien pyörteisiin säilyttäen samalla viileän harkinnan ja kyvyn analysoida.²⁴

²³ Pernaa Ville 2009, 7, 97–100, 102–103;

²⁴ Pernaa Ville 2009, 75

1.6 ”Mihin menet USA” reportaasina

Rutanen oli jo aiemmin kirjoittanut kirjan, vuonna 1963 ilmestyneen Afrikka-aiheisen reportaasin. Seuratessaan asemamaansa Yhdysvaltain tapahtumia Rutanen halusi kirjoittaa uuden reportaasin. Teos ”Mihin menet USA” keskittyi vuoden 1968 presidentinvaaleihin ja niihin ilmiöihin ja taustoihin, jotka kirjan tekijän mielestä vaaleihin vaikuttivat. Rutanen mukaan ”Mihin menet USA” syntyi satojen haastattelujen, uutisjuttujen ja laajan taustatyön tuloksena.²⁵

Rutanen kiteyttää kirjahankkeensa näin: ”Suurten tapahtumien edessä tunkeutuminen totuuteen on suorastaan ylivoimaista – eräänä seurauksena näyttää olevan se, että journalistit hakeutuvat kirjailijoiksi ja päinvastoin. Välimaastoon on syntynyt kirjallinen reportaasi”.²⁶

Rutanen pitää teostaan reportaasina. James W. Carey määrittelee reportaasin journalistiseksi tekstilajiksi, jonka tehtävänä on valaista lukijalle, miten ja miksi kaikki tapahtui, ja mitä tapahtunut merkitsee yksittäiselle henkilölle. Toisin kuin uutinen, reportaasi pystyy paremmin selittämään lukijalle maailman asioita — vieläpä tavalla, johon lukija voi eläytyä. Careyn määritelmän ohella käytän myös Jo-Bech Karlsenin määritelmää. Karlsenin mukaan reportaasi sisältää yhdeksän piirrettä, joiden ei tarvitse esiintyä samanaikaisesti: 1. toimittajan paikallaolo tai oma osallistuminen, 2. toimittajan kirjoitustyyli, 3. toimittajan itsenäisyys suhteessa (uutis)tapahtumaan tai ilmiöön, 4. aiheen monipuolinen tarkastelu, 5. ilmaisun vaihtelevuus, 6. tekstielementit, 7. kerronnallisuus, epiikka, 8. henkilöiden kuvaaminen ja ympäristö sekä 9. tunteisiin vetoaminen. Reportaasitekstin tulee arvioida, kuvata ja analysoida aihettaan sekä tukeutua lähteisiin. Toimittaja voi kerronnassa käyttää minä-muotoa.²⁷

Tarkastelen seuraavassa Rutanen teosta Karlsenin reportaasimääritelmän valossa. Ensimmäisen piirteen mukaisesti toimittajan tulee olla paikalla tai osallistua itse tapahtumiin, mikä useimmiten toteutuu, sillä Rutanen oli paikalla monissa kirjassa esitetyissä tapahtumissa (mm. Robert Kennedyn murha). Toinen ja kolmas piirre sen sijaan täyttyvät ehdoitta: Rutanen persoonallinen kirjoitustyyli ja itsenäisyys suhteessa tapahtumaan vailla sidonnaisuuksia työnantajaan, jonka Rutanen mainitsee jo reportaasin alussa.

Kohdat 4—8 täyttyvät suurimmaksi osaksi: Rutanen käsittelee useita teemoja ja vaihtaa ilmaisuaan kuivan humoristisesta tiukan analyttiseen. Esimerkki humoristisesta ilmaisusta: ”Lester Maddox uudisti myös vanhan lain, jonka mukaan Georgian baarien oli lopetettava

²⁵ Rutanen Pasi 2018, [Haastattelu] 26.05.2018. Haastattelijana Eerik Tuovinen. Muistin ja haastattelun rajoitukset on syytä ottaa huomioon. Zelizer Barbie 2014, 48-49; Rasilainen Aki 1995, 63-65

²⁶ Rutanen Pasi 1968, 7

²⁷ Carey James 2003, 16; Hemánus Pertti 1992, 8-11; Pietilä Jyrki 2008, 66

alkoholin tarjoilu viikonlopuiksi puolenyönaikaan lauantaisin. Baarit saivat silti olla auki kello kahteen aamulla. Käydessäni atlantalaisten ystäväni luona he tilasivat kello 24.00 suosittu 'Wallacen erikoisen': nelinkertaisen annoksen, joka riitti mainiosti pariin tunniksi". Esimerkki Rutasen analyyttisestä tyylistä: "Mielipidetutkimukset eivät yleensä kerro pinnan alla kytevästä levottomuudesta ja hämmennyksestä. Ne edustavat välittömiä reaktioita päivittäisiin uutistapahtumiin ja niitten raportointeihin. Selvä enemmistö USA:n kansasta on selkeästi tyytymätöntä sotapolitiikan hoitamiseen, haukoista kyyhkysiin." ²⁸

Rutanen laittaa myös lukijansa pohtimaan: "Kummankin rodun välillä vallitsee tietämättömyys, epävarmuus ja sekaannus. Välillä on äänivalli, jonka yli tai läpi on erittäin vaikea pitää yhteyttä. Samalla kun valkoiset ovat olleet kaukana slummien realiteeteista, samalla mustan vallan radikaalit edustajat ovat ajautuneet kauaksi järjestelmän realiteeteista." ²⁹

Kirjoituselementit ovat vahvasti esillä: Rutanen käyttää monipuolista sanastoa, valokuvia kirjan teemoista sekä tiivistelmiä joidenkin lukujen alussa. Rutasen kuvaus on välillä kaunokirjallista, ja hän liittää mukaan tilastoja tai historiallisia yksityiskohtia ja kuvaa Yhdysvaltojen eri kansanosia. Karlсенin määritelmän yhdeksäs kohta eli tunteisiin vetoaminen näkyy esimerkiksi seuraavassa kuvatekstissä: "'Ei väkivaltaa', saarnasi Martin Luther King. 'Tulta seuraavalla kerralla!' oli James Baldwin ennustanut. Ja Kingin murhaa seurasi väkivallan, vihan ja tulen aalto. Kingin perheen suru on sanatonta" .

Careyn ja Karlсенin kriteereiden perusteella Rutasen teosta voi perustellusti kutsua reportaasiksi. Se ei ole raportti, koska Rutanen ei tyydy arvioimaan ja kuvailemaan tapahtumia, vaan pyrkii selittämään, mitkä tekijät ovat niihin vaikuttaneet. Lisäksi Rutanen käyttää sellaista kuvamateriaalia, jota asiatyylisissä raporteissa ei ole (esim. yksisarvisen naamioon pukeutunut mies).

²⁸ Rutanen Pasi 1968, 40,165

²⁹ Rutanen Pasi 1968, 66,94,112

1.7 Reportaasi historiallisena lähteenä

Pasi Rutanen oli ”Mihin menet USA” -reportaasinsa ilmestymishetkellä suomalainen kirjeenvaihtaja ja journalisti. Tätä on syytä korostaa, sillä kyseessä ei ole historioitsijan kirjoittama teos tai tutkimus. Se kuitenkin sisältää yksityiskohtaisia havaintoja historiallisista tapahtumista ja selittää monia ilmiöitä, jolloin sen käyttäminen historiallisena lähteenä on perusteltua.

Koska Rutanen teos on määritelty reportaasiksi, ja sen kirjoittaja on kirjeenvaihtaja, tulee sitä arvioida sekä historian tutkimuksen että journalismin näkökulmasta. Tässä luvussa tavoitteeni on selvittää, mitä käytäntöjä Rutanen soveltaa teoksessaan, kuinka todenmukaisia hänen havaintonsa ovat, ja asettuuko teos journalistisiin muotteihin. Tämän perusteella vastaan viimeiseen tutkimuskysymykseeni eli soveltuuko ”Mihin menet USA” historialliseksi lähteeksi. Otan myös huomioon, mille kohderyhmälle teos on tarkoitettu.

Käytän arvioinnissani Barbie Zelizerin ja Keren Tenenboim-Weinblattin ”Journalism and Memory” -teosta sekä Timo Soikkasen ”Lähihistoria”-kirjaa. Näiden lisäksi käytössäni on useita virallisia tilastoja Yhdysvaltain liittohallinnon verkkosivuilta sekä myöhempiä tutkimuksia, joiden avulla selvitän Rutanen havaintojen paikkansapitävyyttä ja tuon esiin, mitä tärkeitä havaintoja teoksesta jää puuttumaan.

”Mihin menet USA” on toimittajan kirjoittama reportaasi. Siksi sitä voi tarkastella myös journalistisena tuotteena. ”Journalism & Memory” -teoksessa Jill A. Edy mainitsee historioitsija Peter Burken havainnon, jonka mukaan 1900-luvun aikana journalistin työ ei ollut enää vain tapahtumien raportointia, vaan myös niiden sovittamista raameihin, jotta yleisö pystyy ymmärtämään tapahtumia. Edy mainitsee seuraavat reportaasien kirjoittamisessa käytetyt keinot:

1. Journalistit saattavat käyttää historiaa korostaakseen tai nostaakseen reportaasinsa uutisarvoa. Uutisoitava asia voidaan esittää harvinaisena tai ennennäkemättömänä.
2. Journalistit ammentavat reportaaseihinsa elementtejä menneisyydestä, jotta yleisön olisi helpompi ymmärtää niitä.
3. Journalistit tekevät havaintoja ihmisten käyttäytymisestä. Tämän lisäksi journalistit pyrkivät usein jäljittämään raportoimansa tapahtuman ajallisesti.”³⁰

Edy muistuttaa, että journalistit eivät aina lisää uutisjuttuihinsa historiallista kontekstia. Silti jokainen artikkeli, jossa kuvataan jonkinlaista trendiä, tarvitsee historiallisen kontekstin. Edyn mukaan journalistit voivat kuvata ihmisten välisiä yhteenottoja, joista irtoaa jotain uutisen

³⁰ Edy Jill A. 2014, 87–88

arvoista. Rutasen reportaasissa tätä edustaa esim. esivaalien kummajaisehdokas, cowboyksi sonnustautunut Americus Liberator, jonka ainoa rooli on näyttää lukijoille, kuinka kummallinen esivaaliasetelma saattoi olla.³¹

Kun näitä esimerkkejä soveltaa ”Mihin menet USA” -kirjaan, monet havainnoista täsmäävät, mutta erilaisuuksiakin on. Rutasen televisiotyöhön verrattuna hänen reportaasinsa ammentaa historiasta huomattavasti enemmän: teoksen 236 sivua pyrkii kuvaamaan Yhdysvaltain vaalivuotta ja taustoittamaan sen historiallista kontekstia.

Rutanen käyttää reportaasissaan myös valokuvia. ”Journalism & Memory” -teoksessa Robert Hariman ja John Louis Lucaites pohtivat kuvien käyttöä journalismissa: ”Toisin kuin kirjoitetut raportit, tapahtumasta otetut kuvat ovat ainoita visuaalisia dokumentteja tapahtuman ottohetkestä alkaen. Niistä ei tule toista tai kolmatta versiota. Siksi monet dokumentit ja artikkelit käyttävät samoja kuvia”.³² Tämä pitää paikkansa teoksen monien kuvien suhteen. Esimerkkinä kirjan kuvituksesta on Harry Bensonin ottama valokuva Ethel Kennedystä, Robert Kennedyn vaimosta, työntämässä kättään kameran eteen vain hetki miehensä ampumisen jälkeen. Kuva vetoaa välittömästi katsojaan ja paljastaa tilanteen vakavuuden. Toista samanlaista kuvaa ei ole olemassa. Kirjan kuvituksesta on vastannut toimittaja Juha Tantu. Hariman ja Lucaites pohtivat lehdistön käyttämiä kuvia seuraavasti:

”Koska valokuvat toimivat tärkeinä muistin apuvälineinä, erityisen ikoniset valokuvat näyttelevät tärkeää roolia muokatessaan ja välittäessään kollektiivista muistia. Esittäessään historiallisia tapahtumia tällaiset valokuvat ovat ehdottoman tärkeitä. Ne herättävät vahvoja symbolisia tunteita ja leviävät tehokkaasti eri medioissa ja julkaisuissa. Tietyistä kuvista on tullut eri aikakausien tai tapahtumasarjojen symboleita. Suurin osa lehdistökuvista ei näytä henkilön koko kehoa, tai ne näyttävät vain pienen osan suuremmasta tapahtumasta. Nämä kuvat ovat siis osia suuremmasta kokonaisuudesta. Valokuvaus keskittyy suureksi osaksi henkilöiden olemukseen ja samalla tallentaa tarkat yksityiskohdat kuten ihmisten eleet ja asut. Journalismi tai suullinen ilmaisu eivät luota vain sanalliseen sisältöön. Henkilöiden eleet ovat tärkeitä viestin välityksessä”.³³

Myös nämä Harimanin ja Lucaitesin havainnot toteutuvat Rutasen kuvavalinnoissa. Jo kansipaperin kuvakollaasi pyrkii vangitsemaan lukijan huomion ja tuomaan esiin kirjan teemat. Kollaasi koostuu kuudesta kuvasta: alareunan suuressa kuvassa kaksi tummaihoista mielenosoittajaa oletettavasti huutaa iskulauseita samalla kun taustalla on muita mielenosoittajia

³¹ Edy Jill A. 2014, 89, 90-91; Rutanen Pasi 1968, 178

³² Hariman Robert, Lucaites John Louis 2014, 131

³³ Hariman Robert, Lucaites John Louis 2014, 132–133

kyltteineen. Toinen suuri kuva kannen oikeassa yläreunassa näyttää yhdysvaltalaisent sotilaan Vietnamin viidakossa. Loput kuvat ovat pienempiä, mutta tarkasti valittuja: sotilaan alla on kuva maassa makaavasta Robert Kennedystä. Kannen alareunassa näkyy kolme pientä kuvaa rivissä. Niistä vasemmalla on Hubert Humphreyn kasvokuva, oikealla taas Richard Nixonin, mutta keskellä on kuva verisestä ja pahoinpidellystä mielenosoittajasta. Kuvien valinta ilmentää Yhdysvaltojen vaalivuoden tärkeimpiä teemoja ja esittelee ne kaksi henkilöä, jotka kisaavat maan johtajan paikasta.

Toinen Harry Bensonin kuva, joka on myös kirjan kannessa, esittää elottoman oloisen Robert Kennedyn makaamassa maassa. On kuitenkin huomattava, että teoksen kuvat ovat rajattuja versioita alkuperäisistä: Ethel Kennedystä otetussa kuvasta on karsittu taustaa, ja rajatussa kuvassa näkyy vain kameraa hätäntyneenä peittelevä rouva Kennedy. Maassa makaavasta Robert Kennedystä otetussa alkuperäisessä kuvassa näkyy selkeästi Kennedyn koko keho ja häntä ympäröivä väkijoukko, kun taas rajatussa versiossa näkyy vain Kennedyn yläkeho ja väkijoukosta vain pari päätä. Kuvien iskevyyks ei rajauksista kärsi, vaan ne pikemminkin keskittävät lukijan huomion vielä vahvemmin juuri siihen, mitä Rutanen haluaa lukijansa pohtivan. Rutanen on liittännyt kuviin seuraavat kuvatekstit:

”Sekunnin murto-osa, joka järkytti maailmaa: Ethel Kennedy torjuu lehtimiehiä murhaajan luotien kaadettua hänen miehensä Robert Kennedyn. Laukaukset aloittivat keskustelun ’amerikkalaisesta sairaudesta’, ’väkivallan luvatussa maasta’ ja yksityisten ampuma-aseista”.

”Bobby Kennedyn rohkea kampanja ja vetoava olemus tuotti tuloksia. Oli paljon niitä, jotka olisivat halunneet toisen Kennedyn presidentiksi, mutta...”³⁴³⁵

Suomen ensimmäisenä Washingtonin kirjeenvaihtajana Rutanen edusti uuden ammattikunnan airuetta — televisiojournalisteja. Tutkijapari Matt Carlson & Daniel A. Berkowitzin mielestä Rutasen kaltaiset televisiokasvot jakoivat 1960-luvulla television iltauutisista yhteisen kulttuurisen kokemuksen lukemattomille kotitalouksille. Hänenlaisensa kirjeenvaihtaja yhdistettiin ja yhdistetään edelleen ei pelkästään televisiokanavaan, jossa hän työskentelee, vaan niihin tapahtumiin, joista hän kertoo kansalle. Monelle tapahtumat tulevat mieleen juuri tämän henkilön kautta. Tapahtuma ja toimittaja voivat olla täysin erottamattomat yleisön silmissä.³⁶ Asiaa edistää vielä ajan homogeenisempi toimittajakunta, 1960-luvun tekninen taso ja Ylen 1960-luvun televisiomonopoli. Todennäköinen lukija teoksen ilmestymisaikaan 1968 oli

³⁴ Rutanen Pasi 1968, 113,193; Kiener Robert, Witness to history: Harry Benson’s Robert F. Kennedy assassination images. Professional Photographer Magazine, 01.12.2007 <https://ppmag.com/news/witness-to-history-harry-bensons-bobby-kennedy-assassination-images> [luettu 15.01.2019]

³⁵ Kuvien tekijänoikeuksiin liittyvien yksityiskohtien vuoksi en voi liittää niitä opinnäytetyöhöni

³⁶ Carlson Matt, Berkowitz Daniel A. 2014, 197, 200—201,203

henkilö, joka oli joko seurannut Rutasen televisioesiintymistä ja saanut tietoja Yhdysvalloista juuri Rutasen raporttien kautta tai sitten henkilö, jota yleensä Yhdysvallat kiinnosti. Teos ei ole suoraan kohdistettu millekään tietylle ryhmälle, mutta sen tyyli, kirjoittaja ja ilmestymisajankohta viittaavat vahvasti siihen, että teoksen todennäköinen kohdeyleisö koostui aikuislukijoista, jotka tunsivat Rutasen ja olivat kiinnostuneita Yhdysvaltojen tapahtumista. Kirja selostaa joitakin maan poliittiseen järjestelmään liittyviä asioita kuten esivaaleja, puoluekokouksia ja maan valitsijamiesjärjestelmän toimintaa, mutta ei käsittele esimerkiksi Vietnamin sodan eskaloitumista tai varsinaisia taisteluita. Rutanen ei myöskään kerro USA:n ulkopolitiikasta tai laajemmin niistä uudistuksista, joita Lyndon Johnson oli vienyt läpi. Näitä seikkoja Rutanen on pitänyt toissijaisina ja jättänyt ne lukijoiden selvitettäväksi.

”Mihin menet USA” ei ole tutkimus, eikä se pyri antamaan vastauksia tai ratkaisuja käsiteltyihin ongelmiin. Reportaasiinsa Rutanen on sisällyttänyt tutkijoiden, aktivistien ja vaaliehoikkaiden ajatuksia ja viittaa usein erilaisiin tutkimuksiin, havaintoihin ja tilastoihin vahvistaakseen kirjassa käsiteltyjä teemoja. Hän haluaa myös tällä tavoin osoittaa, miten erilaisia mielipiteitä ihmisillä oli. Rutanen ei itse ota kantaa siihen, mitkä ratkaisut ovat hänen mielestään parhaita, tai kuinka hän itse toimisi. Hän lähestyy asioita journalistisella otteella, jossa asiat jätetään lukijan pohdittavaksi. Poikkeuksena on muutama kirjan kuvateksti. Valokuvassa neljä tummaihoista poikaa leikkii slummissa, ja yhdellä heistä on erityisen repaleiset vaatteet:

”Häiritseekö amerikkalaista omaatuntoa koskaan kysymys: pääsevätkö nämä amerikkalaisnuoret milloinkaan näitä portaita pidemmälle. Rotuongelman ratkaisu on valkoisten amerikkalaisten sydämissä: jos he haluavat, voidaan neekerien työttömyyttä, sairautta ja asuntokurjuutta lieventää.”³⁷

Teoksella on näistä syistä omat rajoituksensa historiallisena lähteenä. Tutkija Juhani Myllyn mukaan toimittajat käsittelevät paljon mennyttä koskevaa todellisuustietoa, mutta he suhtautuvat siihen usein käytännöllisesti eivätkä problematisoi menneen todellisuuden tietämisen ongelmaa yhtä syvästi kuin historioitsijat. Myllyn mielestä historioitsijoiden esitystapa ei ole pelkästään rekonstruktio tai konstruktio, vaan siinä on aineksia molemmista. Vain osa historiallisesta todellisuudesta tulee aikalaisten kokemusten piiriin eikä historioitsijalle riitä, että hän pyrkii rekonstruoimaan, ymmärtämään ja kertomaan vain sitä, mitä ihmiset kokivat, tavoittelivat ja tekivät.³⁸ Koska Rutasen teos ei ole historiallinen tutkimus, ei se näitä kriteerejä pyri edes täyttämään. Siinä on kuitenkin elementtejä menneen todellisuuden problemasoinnista, mistä esimerkkinä väkivaltaluku, jossa Rutanen kuvailee historiallista väkivaltaa, joka ei ota

³⁷ Rutanen Pasi 1968, 96

³⁸ Mylly Juhani 1995, 44,46,49

loppuakseen. Hän ei kuitenkaan pysty käsittelemään asiaa erityisen syvällisesti teoksen rajauksen takia.

Reportaasi sopii historialliseksi lähteeksi, kun sitä käytetään oikeassa kontekstissa, ja kun sen rajoitukset otetaan huomioon. Rutasen reportaasin erityisansiona ovat siinä esitetyt tarkat tiedot ja havainnot, jotka käyttämäni laaja vertailumateriaali vahvistaa. Hänen selostuksensa vuoden 1968 keskeisistä tapahtumista auttaa lukijaa jäsentämään lukemaansa. Teos tarvitsee tuekseen muita lähteitä, jos sitä käytetään historian tutkimuksessa. Samalla tutkija joutuu arvioimaan, sopivatko reportaasin tyyli, kirjoitusasu ja kohderyhmä tutkimuksen tarpeisiin.

1.8 Teoksen esipuhe, johdanto ja tutkielman teemat

Esipuheessaan Rutanen puhuu poliitikon ja journalistin suhteesta, jota hän kuvailee läheiseksi ja toteaa näiden kahden ammatin muistuttavan toisiaan julkisen profiilinsa takia: ”Kumpikin tekee virheensä julkisesti eikä virheitä voi paeta”. Rutanen puhuu journalistin työstä uskoen, ettei yksikään itseään kunnioittava journalisti muuta totuutta toiseksi, mutta sanoo tämän tehtävän olevan erittäin vaikea suurten tapahtumien edessä. Johdanto keskittyy Yhdysvaltain levottomaan ilmapiiriin. Amerikkalaiset ovat Rutasen mukaan olleet epävarmoja, epätietoisia, ahdistuneita tai väliinpitämättömiä. Kansaa on aiemmin järkyttänyt presidentti Kennedyn murha, ja yleistä epävarmuutta lisäävät maan 30 miljoonaa köyhää. He muodostavat ”ikään kuin oman kansakuntansa valtion sisällä, joka oli slummiutunut ja katkera”. Vietnam on ollut amerikkalaisille todellinen shokki, mutta USA:n sisäiset ristiriidat ja ongelmat olisivat Rutasen mielestä tulleet esille ilman sitäkin.³⁹

Polttopisteeseen ovat nousseet rotusuhteet ja nuoriso. Laajaa ”opiskelijakapinaliikettä” on Rutasen mielestä vaikea jäsentää. Hän toteaa, että on helppo nähdä, mitä se vastustaa, mutta ei sitä, mitä se loppujen lopuksi kannattaa. Rutanen huomauttaa, että osa nuorisosta on toisaalta osallistunut presidentinvaalien eri ehdokkaiden kampanjatyöhön. Presidentinvaalivuoden Rutanen näkee ”emotionaalisena orgiana”, joka pyrkii siirtämään huomion pois todellisista kiistakysymyksistä ja estämään järkipäisen keskustelun. Hänen mielestään presidentinvaalien lopulliset ehdokkaat, Richard Nixon ja Hubert Humphrey, ovat ainoita, jotka voivat estää alemman keskiluokan ja ”ideologisesti vihkiytyneiden konservatiivien” välisen liiton ja estää näin äärioikeistolaisten valtaantulon. Rutanen lopettaa johdantonsa muistuttamalla, että Tšekkoslovakian miehitys toi vaalitaisteluun täysin poissaolleet kiistelyt atomisodan uhasta, aseistariisunnasta ja kommunistisesta ekspansioista.⁴⁰

Tšekkoslovakian miehitystä koskevista lyhyistä viittauksesta sekä Nixonin ja Humphreyn valinnoista ilmenee, että Rutanen on ehtinyt päivittää kirjaansa isoilla asioilla, mutta vain muutamalla rivillä. Hyvin kiinnostavaa olisi ollut tämän teoksen valossa tietää, miten Itä-Euroopan tapahtumat heijastuivat Yhdysvaltoihin ja erityisesti presidentinvaalikampanjan loppunäytökseen. Rutanen sanoo kierrelleensä mielenosoittajien joukossa Chicagon puoluekokouksen liepeillä. Nuoret mielenosoittajat rinnastavat Neuvostoliiton ja USA:n väkivallan, Tšekkoslovakian ja Vietnamin. Tässä suhteessa kirja katkeaa kesken.

³⁹ Rutanen Pasi 1968, 7–8

⁴⁰ Rutanen Pasi 1968, 9–12

Kun näistä tapahtumista oli kulunut 50 vuotta, haastattelin eläkkeelle siirtynyttä suurlähettiläs Pasi Rutasta. Hänen mukaansa Tšekkoslovakian miehitys oli toki esillä, mutta se jäi Chicagon puoluekokousta varjostaneiden väkivaltaisuuksien ja orastavan nuorisovallankumouksen varjoon. Neuvostoliiton toimia ei Rutasen mukaan voinut verrata Vietnamin sodan nostattamiin mielialoihin tai ylipäättään sodan saamaan huomioon. Rutasen näkemyksiä tukee vaaleihin keskittyvä referenssiteokseni ”American Melodrama”, joka miltei 800 sivun pituudestaan huolimatta viittaa Tšekkoslovakian miehitykseen vain kolmesti ⁴¹. Asiaa lopuksi vahvistaa David C. Rothin tekemä opinnäytetyö ”The American Reaction to the 1968 Warsaw Pact Invasion of Czechoslovakia”, jossa hän Rutasen tavoin katsoo miehityksen jääneen Yhdysvalloissa Chicagon puoluekokouksen varjoon lähes täysin. ⁴²

Lähdekirjani otsikko ”Mihin menet USA” – olipa kysymys sitten retorinen tai suora – viittaa maahan, joka on tienhaarassa, edessään epävarma, syvien ristiriitojen sävyttämä tulevaisuus. Oletan siis, että Rutanen näkee syvään kriisiin ajautuneen yhteiskunnan ja että hänen kirjansa teemat on valittu ja näkökulmat rajattu näistä lähtökohdista.

Rutasen teos perustuu tekijänsä omiin kokemuksiin ja havaintoihin. Lisäksi Rutanen tukeutuu yhdysvaltalaisen analytikkojen, toimittajien, kansalaisten ja viranomaisten näkemyksiin, tutkimuksiin, haastatteluihin ja puheenvuoroihin. Nämä erilliset havainnot ja analyysit Rutanen mainitsee aina erikseen, joskus nimeltä, joskus ei.

Teos koostuu Rutasen valitsemasta seitsemästä ajankohtaisesta pääaiheesta. Ne ovat: Lyndon Johnson, Vietnamin sota, rotu, väkivalta, köyhyys, talous sekä presidentinvaalit. Viime mainittu teema jakaantuu puolestaan kolmeen alalukuun: ehdokkasiin, esivaaleihin ja puoluekokouksiin, joihin muut seitsemän teemaa nivoutuvat.

Rutasen käsittelemistä, vaaleihin usein liittyvistä, aihepiireistä jäivät pois esimerkiksi terveydenhoito ja koulutus, luultavasti siksi, että ne jäivät edellä mainittujen teemojen varjoon. Johnsonia koskevassa luvussa tarkastellaan etupäässä aikaa ennen vuotta 1968. Se pohjustaa osaltaan kirjan ja tämän tutkielman suuria teemoja.

Teemat saavat Rutasen kirjassa huomiota seuraavasti: L.B.J. (22 sivua), Vietnam (26 sivua), Rotu (16 sivua), Väkivalta (12 sivua), Talous (6 sivua), Köyhyys (4 sivua).

Presidentinvaalit on syytä käsitellä erikseen. Ne jakautuvat seuraaviin teemoihin: Ehdokkaat (60 sivua), (Esivaalit 28 sivua), Puoluekokoukset (42 sivua).

⁴¹ Chester Lewis, Hodgson Godfrey, Page Bruce 1969, 532,535,560

⁴² Roth David C., 41–42

Yhteiskunnallisista teemoista on tässä valossa tärkein siis Vietnamin sota. Myös rotuongelma ja väkivalta kuuluisivat Rutasen mukaan niihin aihepiireihin, jotka kansakuntaa ja presidenttiehdokkaita puhuttavat. Talous jäisi vaalitaistelussa vähemmälle huomiolle, ja köyhät sivuutettaisiin jokseenkin kokonaan.

Presidenttiehdokkaat saavat Rutaselta suurimmat sivumäärät, sillä ilman henkilöitä ei olisi vaalejakaan. Ehdokkaiden esittelyä on syytä arvioida erityisen tarkoin. Esivaaleissa ja puoluekokouksissa Rutanen on mitä ilmeisimmin itsekin läsnä, koska tämä kuuluu toimenkuvaan. Siksi ne ovat tärkeitä nekin.

Samaan aikaan, kun Pasi Rutasen kirjoitti reportaasiaan, muutkin suomalaiset seurasivat Yhdysvaltojen vaalivuoden tapahtumia. Suomen mediakentällä Ylellä oli etulyöntiasema, kiitos sen oman kirjeenvaihtajan. Painetusta mediasta Helsingin Sanomat oli ensimmäinen, joka palkkasi oman kirjeenvaihtajansa, mikä tapahtui vasta 1975. Vaikka sanomalehdillä olikin omia avustajiaan tietyissä maissa, oman kirjeenvaihtajan puute johti siihen, että suomalainen sanomalehdistö joutui turvautumaan usein erillisiin lähteisiin, kuten Reutersiin ja Suomen Tietotoimistoon, joilta materiaali jouduttiin erikseen ostamaan. Tämä ei kuitenkaan estänyt useita sanomalehtiä muodostamasta omia mielipidekirjoituksiaan tai analyysejaan kaukaisen supervallan arjesta tai sen toimista omalla maaperällään tai ulkomailla.⁴³

Suomessa puolueiden äänenkannattajat seurasivat Yhdysvaltojen vaalivuotta 1968 tarkasti. Yksi maan tapahtumia kärkkäimmin kommentoinut julkaisu oli laitavasemmiston äänenkannattaja, Kansan Uutiset. Kansan Uutiset, joka ideologisesti myötäili Neuvostoliittoa, sai runsaasti materiaalia ja käsittely erityisesti USA:ta rasittanutta Vietnamin sotaa. Se kommentoi USA:n tappioita ja Pohjois-Vietnamin menestystä viikoittain. Kansan Uutisille Yhdysvallat esiintyi moniongelmallisena väkivallan työssijana, joka ei tarjonnut maailmalle muuta kuin kurjuutta ja sotaa. Siksi Yhdysvaltojen ja sen vaalivuoden tapahtumien raportointi oli Kansan Uutisille erittäin houkuttelevaa: kapitalistisesta supervallasta riitti aina uutisoitavaa, eikä aiheista, draamaasta tai shokeista ollut vuonna 1968 pulaa,. Tämän lisäksi, toisin kuin Neuvostoliitossa, USA:ssa oli lehdistönvapaus, mistä syystä Yhdysvaltojen synkempiä puolia kommentoitiin maan sisällä ja ne tulivat myös suomalaisen lehdistön tietoisuuteen. Näin Kansan Uutiset pystyi tarjoamaan lukijakunnalleen Yhdysvalloista lehden itse määrittelemää kielteistä kuvaa, jota auttoi juuri maan vapaa lehdistö. Neuvostoliitosta vastaavanlainen raportointi ei ollut lainkaan mahdollista, mihin vaikutti kaiken lisäksi lehden toiminta SKDL:n ja SKP:n pää-äänenkannattajana. Kansan Uutiset myötäilikin näkemyksissään Neuvostoliiton omaa lehdistöä:

⁴³ Pekonen Laura 2005, 8

maan ongelmia mainittiin korkeintaan Neuvostoliiton kommunistisen puolueen sallimien rajojen puitteissa.⁴⁴

Kansan Uutisten Yhdysvaltoja koskeva ajankohtaisaineisto oli poimittu lähinnä ulkomaisista uutistoimistoista ja Suomen Tietotoimistolta ja ajoittain myös neuvostoliittolaisilta ja muilta itäeurooppalaisilta uutistoimistoilta. STT:n välittämät uutisraportit taas olivat lähtöisin kansainvälisistä uutistoimistoista. Näitä olivat mm. brittiläinen Reuters, ranskalainen AFP, ruotsalainen TT, Neuvostoliiton virallinen uutistoimisto TASS ja saksalainen DPA. Huomio kiinnittyy tällöin seuraaviin seikkoihin: Kansan Uutisilla on runsaasti kansainvälisiä tietolähteitä. Amerikkalaisia niistä ovat siis muut mediat. Joukkoon mahtuu myös pari oman toimittajan/avustajan tekemää asiantuntijahaastattelua. KU:n ulkomaan uutisia on jo kertaalleen toimitettu, joten lehden välittämä tieto on epäsuoraa, toisen käden tietoa. KU muokkaa hankkimaansa aineistoa sitten vielä omiin tarpeisiinsa, mikä käy selvimmin ilmi kolumneista ja pakinoista.

”Mihin menet USA” -teoksen informaatio taas on suurelta osin ”suoraa” perustuen Rutasen omiin havaintoihin ja kokemuksiin. Muistettakoon, että myös Rutanen turvautuu usein ulkopuolisiin (lähinnä amerikkalaisiin) lähteisiin.

Kansan Uutisten analyyseista ja pakinoista vastasivat pääosin ulkomaantoimittaja Hilikka Ahmala sekä pakinoitsijat Juorkunan Jussi, Pilkki ja Taavetti. Juorkunan Jussi oli aikaisten hyvin tuntema toimittaja Kerttu Kauniskangas. Pilkki ja Taavetti ovat sitä vastoin jääneet hämärän peittoon. Kummastakaan en löytänyt mitään tietoa. Aino Ruususen vuonna 2008 valmistunut väitöskirja ”Todeksi uskottua”, joka käsittelee kansandemokraattisen lehdistön toimintaa vuosina 1964—73 ei mainitse Pilkkiä tai Taavettia. Otin yhteyttä myös KU:n toimitukseen (30.4.2019), mutta yhtä laihoihin tuloksiin. Kommunistien sisäiset ristiriidat olivat Ruususen väitöskirjan perusteella puhjenneet jo 60-luvun puolivälissä. Ehkä Pilkki ja Taavetti ovat jääneet valtataistelujen jalkoihin, ikään kuin heitä ei olisi ollut olemassakaan. Kuitenkin heidän roolinsa Yhdysvaltain tapahtumien kommentaattoreina on ollut hyvinkin näkyvä.

Journalistien ohella Yhdysvaltain tapahtumia tarkkaili toinenkin ammattikunta, diplomaatit. Toisin kuin lehtimiehillä, diplomaateilla on virkansa puolesta henkilökohtaisia kontakteja, usein jopa maan ylimpään johtoon. Heillä on siis mahdollisuus saada myös sisäpiiritietoa. Koska diplomaatit ovat maansa virallisia edustajia, heidän tehtävänä on informoida kotimaansa ulkoministeriötä asemamaansa ilmiöistä.

⁴⁴ Jussila Osmo, Hentilä Seppo, Nevakivi Jukka 2009, 290—298

Vaikka 1960-luvun lopussa ihmiskunta eli suuren teknologisen kehityksen aikaa, joutui Suomen Washingtonin suurlähetystö turvautumaan tässä vaiheessa vielä sähkeisiin; kaukopuheluja sallittiin vain erittäin kiireellisissä asioissa. Tästä johtuen Washingtonin suurlähetystö lähetti Suomen ulkoministeriöön USA:n tilasta yleensä muutaman sähkeen kuukausittain, joissa kommentoitiin maan tapahtumia, näkymiä ja nyt 1968 tulevia presidentinvaaleja. Sähkeistä vastasivat pääasiassa kaksi henkilöä: Suomen Washingtonin silloinen suurlähettiläs Olavi Munkki (1965—1972) ja Suomen Washingtonin suurlähetystöneuvos Pekka Malinen (1967—1969). Suomen ulkoministerinä toimi tuolloin keskustapuolueen Ahti Karjalainen, joka vastaanotti suurimman osan dokumenteista.

2. LBJ

Kirjan ensimmäinen luku käsittelee presidentti Lyndon Johnsonia. Se on 25 sivun pituinen – vain kaksi sivua lyhyempi kuin varsinaisista teemaluvuista pisin – Vietnam – mutta se tarjoaa välttämättömän taustan kaikkeen muuhun. Rutanen esittelee Johnsonin erittäin kokeneena valtiomiehenä, joka tuntee politiikan kaikki metkut. Jos joku Yhdysvaltain presidenteistä on ollut ytimiään myöten politiikan ammattilainen, valtioelämän koneistojen ja prosessien tuntija, niin nimenomaan Johnson.

Ensimmäisen kosketuksen Johnsoniin Rutanen saa jo vuonna 1964 päästessään lehdistövierailulle juuri virkaansa valitun presidentin kotitalalle. Paikalla on isäntä itse sekä varapresidentti Hubert Humphrey. Nuo teoksen ”Mihin menet USA” -alkusivut ovat Rutasen kouriintuntuvinta reportaasia: ”Lyndon B. tuli paistijonon viereen puhumaan niitä näitä ja yrittäen näyttää siltä kuin ei olisikaan voittanut presidentinvaaleja ennennäkemättömällä äänivyöryllä. Hän mutusteli keitettyä maissintähkää ja jutteli harvakseen päättyneestä taistelusta. Valkea stetson oli takaraivolla. Khakikankainen metsästystakki oli edestä rennosti auki paljastaen leveän nahkavyön ja navajo-soljen turkoosikivet. Presidentti pyyhkäisi kädenselkämyksellään paistinrasvan suupielistään. Hetki sitten hän oli lasonnut ja sitonut härkämullikan.”⁴⁵

Tässä kuvauksessa vahvistuvat Careyn ja Karlsenin määritelmät reportaasista ja siinä toteutuu Karlsenin yhdeksästä reportaasin kriteeristä jokainen.⁴⁶

Presidentti oli pannut tuulemaan. Hän oli tehnyt vanhasta kodistaan mallitilan ja turistinähtävyyden. Johnson halusi jatkaa Kennedyn politiikkaa heti tuoreeltaan. Kennedyn viran perijänä Johnson kiteytti unelmansa sloganiin ”suuri yhteiskunta”⁴⁷. Tosin tätä Rutanen ei tuo esille.

Historioitsija Doris Kearns Goodwin siteeraa teoksessaan ”Leadership in Turbulent Times” varapresidentistä presidentiksi juuri noussutta Lyndon Johnsonia: ”Yritän saada Kennedyn verohelpotusohjelman eteenpäin senaatista. Näin me saamme taas talouden pyörimään. Seuraavaksi aion saada läpi Kennedyn kansalaisoikeuslain, joka on roikkunut liian kauan kongressissa. Aion saada sen läpi ilman, että siitä muutetaan yhtä ainoaa sanaa tai edes pilkkuakaan. Sen jälkeen me toteutamme lainsäädännön, jonka perusteella jokainen tässä maassa

⁴⁵ Rutanen Pasi 1968, 13–14

⁴⁶ Ks. luku 1.6

⁴⁷ Johnson Lyndon B., 1963-1964 a, 630-632

saa äänestää, asuipa hän missä päin tahansa; jokainen siihen liittyvä este poistetaan. Eikä siinä kaikki: Me säädämme lain, jonka turvin jokainen poika tai tyttö tässä maassa, olkoon kuinka köyhä tahansa, ihonväriltään mitä tahansa, tulkoon mistä päin tahansa, saa mahdollisuuden koulutukseen. Rahoitettakoon sitä sitten liittovaltion lainalla, stipendillä tai muilla varoilla. Aion myös saada läpi Harry Trumanin sairausvakuutuslain, joka ei ole edennyt minnekään.”⁴⁸

Goodwin korostaa, että kaikki edellä mainittu oli toteutettu vuonna 1966 ja tähän hankkeeseen olivat osallistuneet sekä demokraatit että republikaanit. Rutanenkin havaitsee Johnsonin sisäpoliittiset ansiot, mutta sivuuttaa ne lyhyesti. Toisaalta hän näkee ne jopa paremmin kuin monet aikalaisensa, kun vertaa näkemyksiä uudempiin tutkimusteoksiin. Hänen mielestään Johnson olisi voinut kohota todella merkittäväksi presidentiksi, ellei tämä olisi sortunut Vietnamin sotaan, joka tuntuu Rutasen kirjankin perusteella vievän kaiken pohjan presidentin alta.⁴⁹ Johnson on laajentanut sotaa, jatkanut sitä itsepäisesti ja saanut huomattavan osan amerikkalaisista vastaansa. Sota tuntui elävän omaa elämänsä, eikä siitä ollut poliittisesti luontevaa poispääsyä. Ihmiset olivat pettyneitä. He tunsivat, että heitä oli johdettu harhaan.

Vietnam-politiikka saa leijonanosan Rutasen kirjan luvusta L B J – ehkä siksi, että tämä teema hallitsi USA:n sisäpolitiikkaa vuodesta 1967 lähtien usean vuoden ajan ja oikeastaan ennen sitäkin – tai ehkä siksi, että Rutanen rakasti dramatiikkaa. Tämä tendenssi ilmenee hyvin selvästi jo hänen kirjansa teemoista.

Johnson oli saanut vastaansa kilpailevat poliitikot, median, intellektuellit, nuorison, Martin Luther Kingin ja entisen yhteistyökumppaninsa Robert Kennedyn. Rutasen kuvaus Johnsonin eroilmoituksesta ja sen herättämistä reaktioista on reportaasin ydintä. Historioitsija Sylvia Ellis luo muistikuvan tästä samasta tilanteesta ”Freedom’s pragmatist” -teoksessa melkein sanoin sanoin kuin Rutanen 50 vuotta aikaisemmin.⁵⁰

Miksi näin oli käynyt? Rutanen tarjoaa tähän yhden vastauksen: ”Presidentti Johnsonin toteuttaman politiikan heikkous on saattanut piillä myös siinä, että LBJ:n luonne ei ollut ehjä ja tasapainoinen kokonaisuus. Kennedy oli yksi ihminen sekä julkisuudessa että kotona. Johnsonin persoonan monitahoisuus ja monijakoisuus estivät usein laajan yhtenäisen poliittisen kokonaisnäkemyksen syntymistä. Kennedy taas antoi oman selvän näkemyksensä heijastua myös politiikassaan.”⁵¹

⁴⁸ Goodwin Doris 2018, 25

⁴⁹ Rutanen Pasi 1968, 18–20

⁵⁰ Ellis Sylvia 2013, 256–257

⁵¹ Rutanen Pasi 1968, 21

Johnsonin presidenttikaudet olivat sekoitus suuria sisäpoliittisia saavutuksia, suuria virhearvioita ja suoraviivaista ulkopoliittikkaa, jossa ei hienosäätöä tunnettu. Johnsonia kiinnosti Rutasen mukaan asioiden ratkaisu, ei niiden ideologinen sisältö. Mutta oliko Johnson seurannut John F. Kennedyä myös väärään suuntaan? Kennedyltähän hän oli oikeastaan perinyt koko sodan. Tutkija Mark Updegrove on sisällyttänyt Johnsonin ääninauhoja teokseensa ”Indomitable Will: LBJ in the Presidency”. Johnson on nauhoitteiden perusteella ärsyyntynyt siitä, että amerikkalaiset ylipäättäänkin ovat Vietnamissa. Hän on epätietoinen siitä, miksi siellä ollaan ja miten siellä pitäisi toimia.⁵² Sota lähti sitten elämään omaa elämäänsä, ja Johnson elätteli siitä harhakuvaa, että se voitetaan sotimalla. Vietnamista tuli hänen tragediansa. Sota ikään kuin peitti alleen kaikki hänen saavutuksensa.

Updegroven havaintoja sivuaa Rutasen lainaus vuoden 1964 vaalitaistelusta. Epätietoisena oloinen Johnson vastasi tuolloin republikaaniselle vastaehdokkaalleen Barry Goldwaterille: ”Ennen kuin minä alan pudotella pommeja ympäri maata, haluaisin ensin harkita niitä seurauksia, jotka vievät amerikkalaiset pojat sotaan 700 miljoonan kiinalaisen kanssa.”⁵³

Rutanen ei todellakaan suhtaudu Johnsoniin yksipuolisesti, toisin kuin moni muu tuohon aikaan. Myöhemmän tutkimuksen valossa Rutasen Johnsonista luoma kuva ja lähestymistapa ovat olleet aikaansa edellä. Esimerkiksi Johnsonin monikasvoisesta persoonasta ovat myöhemmin kirjoittaneet historioitsijat Randall B. Woods ja Robert Dallek. Woods maalaa Johnsonista kuvan konfliktien repimänä miehestä, jonka tasapainoittelu oman sisäpolitiikkansa ja valtionsa uskottavuuden säilyttäminen ulkopoliittisesti (Vietnamin sotaan lähdöllä) koituivat hänen tuhkukseen. Dallekille Johnson oli mies, joka vuosikymmenien valmistautumisesta huolimatta ei koskaan tuntenut itseään täysin valmiiksi tehtävään ja oli jatkuvasti epävarma. Molemmat tunnustavat Johnsonin saavutukset, heikkoudet ja monimutkaisen persoonan, kuten Rutanenkin.

54

Rutasen näkemykset ovat siis varsin lähellä usean nykyyhistorioitsijan näkemyksiä, mutta erojakin löytyy. Esimerkiksi historioitsija Robert Caron vuonna 1982 kirjoittama ”The Path to Power”, joka määrittäi tutkija Kent Germanyn mukaan Johnsonin henkilökuvan vuosiksi eteenpäin⁵⁵. Caron kuva Johnsonista on korostetun negatiivinen; hänelle Johnson oli opportunistinen ja vallanhimoinen poliitikko, joka häikäilemättömästi poisti kaikki esteet tieltään päästäkseen valtaan. Caron mukaan kansalaisoikeuksia ajanut ”sovittelevampi” Johnson jäi usein

⁵² Updegrove Mark 2012, 186,188

⁵³ Ward Geoffrey C., Burns Ken 2018, 157

⁵⁴ Woods Randall B. 2007, 63,67,487, 501–503; Dallek Robert 2004, 172,364

⁵⁵ Germany Kent B. 2009, 15

tämän häikäilemättömämmän Johnsonin varjoon.⁵⁶ Voi siis perustellen todeta, että Rutasen kuva Johnsonin moninaisuudesta on säilynyt hyvin.

Kansan Uutisissa ja diplomaattilähteissä Johnson esitettiin miltei aina osana jotain, tapahtumasarjaa. Tämä on ymmärrettävää jo senkin tähden, ettei kummankaan tarkoituksena ollut arvioida Johnsonin henkilöä, vaan tiedottaa Yhdysvaltojen tapahtumista. Diplomaateille Johnson esittäytyi tammikuussa, kun hän nimitti uuden puolustusministerin, ja maaliskuussa, kun hän suunnitteli Yhdysvaltojen maksutaseen tasaamista ja huhtikuussa, kun hän ilmoitti syrjään vetäytymisestään. Johnsonin toimintaa tai henkilökuva ei arvioida, kuin yhdellä lauseella tammikuun 30. 1968 ilmestyneessä sähkössä: ”Presidentti Johnson on tehnyt hänelle niin ominaisen yllätyspäätöksen”.⁵⁷

Kansan Uutisille Johnsonin kuva oli taas korostetun negatiivinen. Esimerkiksi kolumnisti Hilikka Ahmala kuvaa Johnsonin Yhdysvaltoja gangsterivallaksi ja lehden pakinoitsija Pilkki taas kuvasi Johnsonia ”vähä-älyisenä” miehenä, jonka syntilistä oli ”veriruskea”. Tämän lisäksi Pilkki arvosteli Johnsonia siitä, että hän olisi voinut estää maan väkivaltaisuuksia, mutta päätyi toimillaan ainoastaan takaamaan presidenttikaudelleen myrskyisän lopun.⁵⁸

Niinpä näiden kolmen lähteen käsittelystä voi todeta seuraavaa: Rutasen kuva LBJ:stä oli huomattavan monisävyinen, kun taas diplomaatit eivät häntä henkilönä käsitelleet. Kansan Uutisille Johnson oli taas maalitaulu, jonka harteille maan ongelmat pudotettiin surutta.

⁵⁶Caro Robert 1982, 25–27, 171–172

⁵⁷ Munkki Karjalaiselle, 30.01.1968. Ulkoministeriön arkisto, kansio 1968. Suomen suurlähetystö, kansio 1968

⁵⁸ KU 02.04.1968, Pilkin pakina; KU 07.05.1968 Hilikka Ahmalan kolumni; KU 18.06.1968 Pilkin pakina

3. Vietnam

Rutanen seuraa aitiopaikalta vuoden 1967 jättimielenosoituksia Washingtonissa. Sota oli tuolloin laajimmillaan puolen miljoonan amerikkalaisen taistellessa Vietnamissa. Massamielenosoitus oli yksi monista. Mielenilmaukset olivat vähitellen muuttuneet väkivallattomista väkivaltaisiksi, ja ne olivat levinneet kaduille, yliopistojen kampuksille ja jopa kouluihin. Usein kuultiin melkein kuolemattomaksi muodostunut huudahdus: ”Hei LBJ, montako lasta tapoit tänään?”⁵⁹ Tätä iskulausetta Rutanen ei ehkä yllättäen noteeraa.

Sota on Rutasen kirjan valossa kietoutunut koko amerikkalaiseen yhteiskuntaelämään. Se kosketti lähes jokaista. Yksikään uutismedia ei voinut sitä sivuuttaa eikä yksikään varteenotettava poliitikko olla ottamatta siihen kantaa. Rutanen käsitteleeekin tai sivuaa sotaa melkein jokaisen teemansa yhteydessä. Vietnamin sota on hänen kirjassaan ehdottomasti USA:n suurin sekä ulko- että sisäpoliittinen ongelma. Rutasta kiinnostaa ennen kaikkea se, miten Vietnamin sota vaikuttaa amerikkalaisten mielialoihin kotimaassa.

Alkuvuodesta 1968 amerikkalaiset olivat äärimmäisen turhautuneita ja kyllästyneitä pitkään jatkuneeseen sotaan. Vuoden vaihteeseen mennessä Vietnamissa oli kaatunut yli 15 000 amerikkalaissotilasta, ja yleisen asevelvollisuuden nojalla melkein kuka tahansa kutsuntoihin ilmoittautunut saattoi joutua sotarintamalle. Nyrkkeilijä Muhammad Ali oli ensimmäisiä, jotka kieltäytyivät asepalvelusta. Rutanen tapaa Alin lyhyesti Teksasissa, mutta tätä aihetta ei ilmeisesti käsitelty silloin.⁶⁰

Vietnamin sodasta oli muodostunut kotirintamaa jäytävä vääristyneiden käsitysten, tietämättömyyden ja kärsimättömyyden painajainen ja ennen kaikkea moraalinen ja psykologinen ongelma.⁶¹ Siitä oli kaiken kukkuraksi tullut historian ensimmäinen televisiosota. Tv-kanavat olivat jo vuodesta 1965 lähtien raportoineet sodan karusta arjesta. Rutanen toteaa, että sota on vyörynyt amerikkalaisten olohuoneisiin, useimmiten suorina lähetyksinä: ”Televisio on dramatisoinut tapahtumia ja lisännyt järkytystä... Joka ilta he ovat nähneet Vietnamin sodan kaikki kauhut omissa vastaanottimissaan tavalla ja nopeudella, joilla niitä ei historian aikana vielä koskaan ole esitetty minkään sodan aikana.”⁶²

Sodan käännekohtaksi muodostui tammikuun lopussa vuonna 1968 alkanut Tet-hyökkäys, jossa yli 70 000 Pohjois-Vietnamin sotilasta teki yllätyshyökkäyksen Etelä-Vietnamiin vietnamilaisten uudenvuoden juhlallisuuksien eli tet:n aikaan. Hyökkäys aiheutti erittäin raskaita tappioita

⁵⁹ Lafeber Walter 2005, 41

⁶⁰ Rutanen Pasi 1968, 72–73

⁶¹ Rutanen Pasi 1968, 47,50

⁶² Rutanen Pasi 1968, 42

molemmille osapuolille, ja sen vaikutukset USA:n kotirintamalla olivat dramaattisia. Presidentinvaalitaisteluun ilmoittautui ensin Eugene McCarthy ja pian myös Robert Kennedy, molemmat sodan vastustajia. Johnson ilmoitti kaksi viikkoa Kennedyn mukaantulon jälkeen, ettei hän enää asetu ehdokkaaksi. Tämä oli hänen presidenttikautensa hätkähdyttävien uutinen.⁶³

Tie oli nyt entistä avoimempi McCarthyille ja Kennedylle. Rutanen kirjoittaa: ”Presidentti puolestaan hyökkäsi irlantilaisparia vastaan sotapresidenttinä sitoutumalla entistä enemmän omaan Vietnamin politiikkaansa. Mutta samalla hän tuntui vaipuvan yhä syvemmälle, ja oppositio vastaavasti voimistui entisestään.”⁶⁴

Rutanen tähdentää, että Johnson jättäytyi yhä enemmän omiin maailmoihinsa, ja tätä kohtalokasta kehitystä edisti erityisesti hänen neuvonantajansa Walt Rostow, jota pidettiin USA:n Vietnam-politiikan pääarkkitehtina. ”Hän oli se kilpi, joka eristi presidentin arvostelulta ja todellisuudelta”, The New York Times luonnehtii Rostowia tämän muistokirjoituksessa. Lehti viittaa samalla vuonna 1972 ilmestyneeseen David Halberstamin teokseen ”The Best And the Brightest”.⁶⁵

Nöyryytys ja poliittinen tappio, menetetyt tilaisuudet, luottamuspuola, jopa sotilaallinen tappio, jota amerikkalaiset eivät olleet koskaan kokeneet. Näitä sanoja käytettiin julkisuudessa yhä useammin.^{66 67}

Yksikään poliitikko ei voinut sivuuttaa sotaa jo senkään vuoksi, että niin monen perheen poika oli lähetetty asevelvollisena Vietnamin viidakoihin. Uutisraporttien sävy muuttui entistä synkemmäksi ja toivottomammaksi tet-hyökkäyksen jälkeen.⁶⁸ Median rooli amerikkalaisten mielialojen muokkaajana oli valtaisa. Sota muuttui 1968 lähtien yhä enemmän ”pahaksi” sodaksi.⁶⁹

Jos televisio välitti Vietnamin tapahtumat raadollisimmillaan, Hollywood sivuutti tulenarkana pitämänsä sodan. Ainoa poikkeus, jonka Rutanenkin tuo esille, on Yhdysvaltain puolustusministeriön sponsoroima ”Vihreät baretit”. Sen oli ohjannut ja tuottanut

⁶³ Chester Lewis, Hodgson Godfrey, Page Bruce 1969, 6–7

⁶⁴ Rutanen Pasi 1968, 106

⁶⁵ Purdum Todd S, Walt Rostow, Adviser to Kennedy and Johnson, Dies at 86. New York Times 15.02.2003 < <https://www.nytimes.com/2003/02/15/us/walt-rostow-adviser-to-kennedy-and-johnson-dies-at-86.html> > [luettu 05.05.2019]

⁶⁶ Rutanen Pasi 1968, 55,57

⁶⁷ Walsh Kenneth T., The U.S. and Vietnam: 40 Years After the Fall of Saigon. U.S. News & World Report 30.04.2015 < <https://www.usnews.com/news/articles/2015/04/30/the-us-and-vietnam-40-years-after-the-fall-of-saigon> > [luettu 07.05.2019]

⁶⁸ Carpini Michael X. Delli 1990, 19–20, 22

⁶⁹ Hochgesang Josh, Lawyer Tracye, Stevenson Toby, The Psychological Effects of the Vietnam War. Stanfordin yliopiston verkossa julkaistu tutkimus 26.07.1999 <https://web.stanford.edu/class/e297c/war_peace/media/hpsych.html> [luettu 06.05.2019]

”superpatrioottina” tunnettu John Wayne, joka myös näytteli filmin pääosan. Maan arvovaltainen media tyrmäsi elokuvan, mutta se pysyi lajinsa ainoana yli kymmenen vuotta.⁷⁰

Kansan Uutiset seurasi Vietnamin sotaa lähes päivittäin ja poikkeuksetta kielteisillä painotuksilla ja asiaan kuuluvilla sanavalinnoilla. Siitä esimerkkinä toukokuussa ilmestynyt uutinen: ”Jenkkiin tukikohdat rakettitukituksessa”. KU:n uutisaineisto käsitteli pääasiassa itse sotaa ja hyvin vähän sodan vaikutuksia Yhdysvaltoihin ja amerikkalaisten mielialoihin. Vietnamin sota tarjoaa tämän vuoksi vain vähän yhtymäkohtia Rutasen kirjaan.

Analyysissään ”Kuka voittaa Vietnamissa?” Hilikka Ahmala siteeraa mm. aikakauslehti Newsweekiä, jonka mukaan ”amerikkalaisia kohtaa kauhea herääminen”. Ahmalan mielestä sota on kääntynyt yhä enemmän USA:n omaksi ongelmaksi. Pakinoitsija Pilkki laskee maaliskuun lopussa puolestaan, kuinka paljon sota tulee maksamaan Yhdysvalloille.⁷¹

Verrattuna journalisteihin, joita sitoivat oman työnkuvan rajoituksensa, Washingtonin suurlähetystöllä oli statuksensa vuoksi helpompi päästä yhteyteen korkearvoisten virkamiesten kanssa. Suurlähetystö ei liioin ota kantaa sodan taustatekijöihin, vaan toimii lähinnä tilannekohtaisesti, jotta tuoreinta tietoa voitiin välittää Suomen ulkoministeriölle. Sähkeet ovat näin luonteeltaan erilaisia kuin Rutasen reportaasi.

Vuoden ensimmäinen sähke lähetettiin 30.01.1968. Suurlähettiläs Olavi Munkki viittaa tällöin mm. Vietnamin sodan aiheuttamiin valtaviin menoihin: Yhdysvaltain puolustusministeriön varainhoitobudjetti nousi yli 70 miljardiin dollariin kattaen noin 40 prosenttia liittovaltion menoista.⁷² Rutasen kirja vahvistaa Munkin esittämät luvut, joskaan ei aivan tarkalleen: puolustusmenojen osuus oli 78 miljardia dollaria. ”Vietnamin sodan vuoksi oli korotettava veroja”, Rutanen jatkaa.⁷³

Seuraavassa sähkeessään 10.2.1968 Munkki käsittelee jo Pohjois-Vietnamin käynnistämää tet-
hyökkäystä ja sen sisäpoliittisia vaikutuksia USA:ssa. Luottamus ”administraatioon” oli suurlähettilään mielestä järkkynyt pahasti, koska Yhdysvaltain viranomaisten tiedotus on ollut epämääräistä ja jopa ristiriitaista. Hän kertoo myös, että Kennedyn veljesten kritiikki Etelä-

⁷⁰ Suid Laurence H. 2002, 245, 247

⁷¹ KU 26.03.1968, Pilkin pakina

⁷² Munkki Karjalaiselle, 30.01.1968. Ulkoministeriön arkisto, kansio 1968. Suomen suurlähetystö, kansio 1968.

⁷³ Rutanen Pasi 1968, 98

Vietnamin hallintoa kohtaan on todellisuudessa epäsuoraa kritiikkiä presidentti Johnsonia vastaan.⁷⁴

Rutanen referoi samaa asiaa myötäillen CBS-yhtiön tilaamaa Vietnamia koskevaa mielipidetiedustelua: ”Kaksi kolmesta amerikkalaisesta uskoi hallituksen kertovan totuuden Vietnamista vain silloin tällöin. 13 prosenttia uskoi, että hallitus puhui tuskin koskaan totta.”⁷⁵

Lähetystöneuvos Malinen käsittelee tet-hyökkäystä parisen viikkoa myöhemmin. Hänen mukaansa amerikkalaisten ja eritoten etelävietnamilaisten sotapönnistelut sujuvat nyt huonosti. Malinen arvioi, että USA:n hallinnon optimistiset lupaukset joukkojen vähentämisestä ja vastuun siirtämisestä Etelä-Vietnamille on syytä unohtaa.⁷⁶

Asiaan palasi seuraavan kerran 11.4. suurlähettiläs Munkki, noin kaksi viikkoa sen jälkeen, kun presidentti Johnson oli ilmoittanut luopuvansa puolueensa ehdokkuudesta jatkokaudelle. Munkin mukaan ilmoitus on aiheuttanut maassa valtavan sisä- ja ulkopoliittisen ”spekulaatiovyöryn”. Vietnamin tilannetta Munkki pitää sekavana, mahdolliset tunnustelut sodan lopettamisen suuntaan ovat epämääräisiä, ja Johnson on ajanut itsensä nurkkaan.⁷⁷

Seuraavan ja viimeinen Vietnamin sotaan liittynyt sähke tuli suurlähetystöneuvos Maliselta 20.8.1968. Hubert Humphrey oli Malisen mukaan vaatinut muutama päivä aikaisemmin Pohjois-Vietnamin pommitusten täydellistä lopettamista. Lehdistö oli tulkinnut Humphreyn lausunnon poikkeavan selkeästi Johnsonin linjasta. Humphrey oli toistanut lausuntonsa pariin otteeseen ja ”antanut sille uuden vivahteen.” Malinen arvioi, että Humphreyn epäselvyys johtuu McCarthyn ja edesmenneen Robert Kennedyn kannattajien painostuksesta. Kannattajat haluavat saada tulevan viikon demokraattien puoluekokoukseen ohjelman, joka varmistaisi Pohjois-Vietnamin pommitusten loppumisen. Humphrey taas turvatakseen ehdokkuutensa ei halua tehdä ”liian syvää” kuilua eri kannattajaryhmien välille ja siksi on pidättäytynyt suorasta kannanotosta. Suurlähetystöneuvos uskookin, että tapahtuipa mitä tahansa, Vietnamin sota tulee olemaan hyvin keskeisessä osassa puoluekokouksessa.⁷⁸

Tämä Malisen viimeinen Vietnamia koskeva sähke on niistä kiinnostavin, koska siinä tulkitaan Humphreyn suhdetta sotaan. Rutanen luonnehtii useaan otteeseen Humphreyn Vietnam-kantaa

⁷⁴ Munkki Karjalaiselle, 10.02.1968.Ulkoministeriön arkisto, kansio 1968.Suomen suurlähetystö, kansio 1968.

⁷⁵ Rutanen Pasi 1968, 46

⁷⁶ Malinen Karjalaiselle, 23.02.1968.Ulkoministeriön arkisto, kansio 1968.Suomen suurlähetystö, kansio 1968.

⁷⁷ Munkki, Olavi, Suomen suurlähetystö, Washington DC. Asiakirja: Vietnam-tilanteesta. 11.04.1968

⁷⁸ Malinen Karjalaiselle, 20.00.1968.Ulkoministeriön arkisto, kansio 1968.Suomen suurlähetystö, kansio 1968.

häilyväiseksi. Yksi Rutasen arvioista ajoittuu juuri näihin samoihin päiviin: ”Chicagoon tullessaan Hubert Humphrey on jo koventanut asennettaan. Hän totesi, ettei Hanoi tule saamaan ainakaan häneltä parempia neuvotteluehtoja kuin nykyiset.”⁷⁹

⁷⁹ Rutanen Pasi 1968, 228

4. Rotu ja väkivalta

Yhdysvaltain rotuongelmaan Rutanen johdattaa lukijansa pysähtymällä Martin Luther Kingin murhan reaktioihin ja käsittelemällä sen väkivaltaisia jälkimaininkeja. Tämä lohkaisee 16-sivuisesta rotuteemasta lähes kolmanneksen.

Murha järkytti yhdysvaltalaisia⁸⁰ ja selvästi myös Rutasta. Nobelin rauhanpalkinnolla palkittu King oli ollut väkivallattoman vastarinnan vertauskuva, mutta hänen kuolemansa nostatti paradoksaalisesti väkivallan aallon. Se tarjosi tekosyyn mustien mellakoinnille, josta eniten kärsi musta väestö itse. ”Martin Luther King oli elinaikanaan tuonut esiin valkoisen rodun pahimmat piirteet. Kuollessaan hän toi esiin oman rotunsa pahimmat piirteet”, Rutanen lausuu. Salamurha oli tapahtunut Memphisissä, syvässä etelässä. King oli Rutasen mukaan kuitenkin huomauttanut, että rotuongelman painopiste oli siirtymässä etelästä pohjoisen mustiin slummeihin.⁸¹

Juuri näin oli käynytkin. Kingin kuolemaa seuranneita levottomuuksia oli puhjennut paljon, mutta Rutanen jättää täsmentämättä, että ne olivat vain osa kolme vuotta aiemmin alkanutta rotuväkivaltaa. Mellakointi oli vaatinut hyvinkin sata kuolonuhria jo ennen vuotta 1968.⁸²

Rutasen suhde rotuongelmaan on toisaalta viileä ja analyttinen, toisaalta epäuskoinen ja pessimistinen. Sympatit ovat mustan Amerikan puolella, mutta toiveet ongelman ratkaisemisesta tuntuvat kadonneen. Rutanen muistuttaa, että tuhannet Vietnamissa palvelevat mustat sotilaat odottavat kotiuttamista. Hän arvelee, että nämä eivät jää odottamaan kädet ristissä olojensa kohentumista kotimaassaan.⁸³

Rotukysymys on Rutaselle iso, myös suhteessa kirjan muihin teemoihin. Moni ilmiö jää Rutasen kirjassa kuitenkin tarkastelua vaille: Martin Luther Kingin tärkein poliittinen vastavoima maan mustan väestönosan taistelussa valkoisia vallanpitäjiä vastaan oli Elijah Muhammad ja hänen johtamansa muslimiyhteisö. Nation of Islam eli Mustat muslimit oli hyvin organisoitunut, voimakas järjestö, jonka pyrkimyksenä oli luoda separatistinen, omavarainen mustien hallitsema yhteiskunta, ikään kuin valtio valtioon.⁸⁴ Muhammadin oppipoika ja mahdollinen seuraaja, Malcolm X salamurhattiin vuonna 1965.⁸⁵ Vaikutusvaltaisesta Malcolm X:stä puolestaan juontuivat Rutasenkin mainitsevat Mustat pantterit, pohjoisen suurkaupungeissa toimiva

⁸⁰ Chester Lewis, Hodgson Godfrey, Page Bruce 1969, 16, 39

⁸¹ Rutanen Pasi 1968, 69–70

⁸² McDonald John 2008, 149–150, 153–155; Gonsalves Kelly, The 'long, hot summer of 1967'. The Week 02.08.2017 <https://theweek.com/captured/712838/long-hot-summer-1967> [luettu 25.04.2019]

⁸³ Rutanen Pasi 1968, 70–76

⁸⁴ Gibson Dawn-Marie 2012, 49, 54–57

⁸⁵ Evanzz Karl 1992, 294–295

militantti ryhmittymä. Muhammadin myöhemmistä seuraajista kuuluisin oli nyrkkeilymestari Muhammad Ali, jonka Rutanen tapaa lyhyesti. Ali, joka tunnettiin mediassakin yhä alkuperäisellä nimellään Cassius Clay, oli kokenut paitsi uskonnollisen myös poliittisen herätyksen. Tämän Rutanen panee merkille. Elijah Muhammadin ja Malcolm X:n Rutanen jättää lähes huomiotta – heidät mainitaan vain parilla sanalla väkivaltaa käsittelevässä luvussa. Rutanen ei käsittele muita poliittisesti aktiivisia huippu-urheilijoita, kuin Alia. Meksikon olympialaisten palkintopallidemonstraatiot sattuivat tosin vasta kuukausi sen jälkeen, kun Rutanen oli saanut teoksensa valmiiksi.

Mustien kasvanut itsetietoisuus toki ilmenee hyvin kouriintuntuvasti Kingin hautajaispäivän tunnelmista: ”Atlantan hotellien auloissa vaelteli hautajaispäivänä mustapartaisia, tummilla aurinkolaseilla koristautuneita, synkän ja ylpeän näköisiä nuoria neekereitä. He olivat tulleet tänne pohjoisten metropolien slummeista. He edustivat uutta mustaa valtaa.”⁸⁶

Rutanen panee lyhyesti merkille presidentti Johnsonin kansalaisyhteiskunnalliset toimet. Hänen mukaansa Johnson oli ajanut kansakunnan mielialojen edelle, ja sosiaaliset uudistukset olivat juuttuneet paikalleen. Paluuta menneeseen ei kuitenkaan enää ollut. Hiukan ennen kuolemaansa Lyndon Johnson lausui: ”Jos minut ikinä mistään muistetaan, niin juuri kansalaisyhteiskunnasta.”⁸⁷

Yhtä kaikki, Johnsonin toimet rotusyrjinnän lopettamiseksi jäävät aivan liian vähälle. Rutanen sivuuttaa myös vuoden 1964 tapahtumat Mississippissä. Johnson lähetti tuolloin FBI:n rikostutkijat selvittämään kolmen kansalaisyhteiskunnallisen katoamista. Liittovaltion puuttuminen tapaukseen oli historiallinen, alkusoittoa lähes kaksisataa vuotta kestäneiden lynkkausten loppumiselle syvässä etelässä. Katoaminen paljastui kolmoismurhaksi.⁸⁸

Presidentti Kennedy oli puolestaan määrännyt kansalaisyhteiskunnan toimimaan kansalaisyhteiskunnallisten turvana etelässä.⁸⁹ Rotuväkivallan pahimmat rakenteet olivat samalla alkaneet murentua. Tähän ei ”Mihin menet USA” oikein tunnu uskovan: ”Viimeksi kuluneiden kolmen vuoden aikana Mississippissä on joko lynkattu tai murhattu nelisenkymmentä neekeriä tai vapaamielistä valkoista... Viimeksi kuluneiden parin vuoden aikana Mississippissä on myös poltettu tai pommitettu viitisenkymmentä neekerikirkkoa.”⁹⁰ Rutanen esittämät faktatiedot ovat yleensä tarkkoja. Lynkkauksia koskeviin lukuihin on kuitenkin suhtauduttava suurin varauksin, olkoonkin, että kysymyksessä on Mississippi, osavaltioista historiallisesti

⁸⁶ Rutanen Pasi 1968, 77

⁸⁷ Goodwin Doris 2018, 198–200

⁸⁸ Anderson Devery S. 2015, 200–201

⁸⁹ Integrating Ole Miss – A Civil Rights Milestone. John F. Kennedyn presidentillisen kirjaston verkkosivujen artikkeli 2010. < <https://microsites.jfklibrary.org/olemiss/home/> > [luettu 27.04.2019]

⁹⁰ Rutanen Pasi 1968, 69

rasistisin ja väkivaltaisoin. Lähdemateriaalia näiden murhalukujen tueksi en löytänyt. Jää epäselväksi viittaako Rutanen kaikkiin etelävaltioihin, koska tilanne oli samanlainen myös muualla.

Rotukysymys on Rutaselle synkkä: Martin Luther Kingille ei ole näköpiirissä seuraajaa ja King jätti Rutasen mielestä tyhjiön. Rutasen ennuste oli tältä osin erinomainen. Mustaa kansanosaa kokoavaa rauhanomaista hahmoa ei ilmestynyt vuosikymmeniin. Kingin todelliseksi seuraajaksi taisi nousta vasta Barack Obama 40 vuotta myöhemmin.

Rutanen rajaa rotuongelman afroamerikkalaisiin, joista hän käyttää arkaaisen oloista ilmaisua: ”neekerit”. Edes nimitys ”musta” ei vielä saanut nostetta, vaikka 60-luvulle ominainen ”black is beautiful” –iskulause oli jo kaikkien huulilla.⁹¹ Neekeri miellettiin vielä tuolloin neutraaliksi sanaksi. Slummit Rutanen mieltää ilman muuta mustien asuinalueeksi, vaikka maan latinosväestö eli monin paikoin vielä kurjemmissa oloissa kuin mustat.⁹² Latinoista, tuolloin lähinnä puertoricolaisista, Rutanen ei kirjoita sanaakaan.

Asenteiden muutos rotusyrjintää kohtaan on Rutasen kirjan valossa todella vähäinen. Ehkä suomalaistoimittajalla ei ole pinnan alla kytevään muutokseen riittävästi kosketuskohtia, vaikka hän oli ehtinyt nähdä paljon ja tavata monia keskeisiä vaikuttajia. Urheilussa ja muussa viihdeteollisuudessa rehottavan rasismien pohdinta jää Muhammad Alin varaan. Taide-elämä ohitetaan kokonaan huolimatta siitä, että myös mustien taiteilijoiden esiinmarssi oli täydessä vauhdissa. Lisävaloa ”Mihin menet USA” -teoksen rotuteemaan olisi antanut myös elokuva, sillä Hollywoodkin oli lähes tuoreeltaan käsitellyt aihetta. Vuonna 1967 oli valmistunut ainakin kaksi rotukysymystä käsittelevää elokuvaa: ”Arvaa, kuka tulee päivälliselle?” ja ”Yön kuumuudessa”. Edellinen käsitteli säädyllistä keskiluokan elämää, jolle mustan sulhaskandidaatin hyväksyminen on vaikeaa. Jälkimmäinen sijoittui mississippiläiseen pikkukaupunkiin ja käsitteli valkoisen tehtailijan murhaa, jonka pohjoisesta saapunut musta etsivä ratkaisee. Elokuva oli aiheeltaan ja käsittelytavaltaan rohkea. Sitä tuskin olisi voitu kuvata paikan päällä Mississippissä. Molemmat filmit palkittiin Oscar-palkinnoilla ja saivat maailmanlaajuisen levityksen.⁹³

Onkohan lopulta niin, että porautuminen Yhdysvaltain monimutkaiseen ja vaikeasti mielletävään rasismiin ja siinä tapahtuvaan kehitykseen olisi vaatinut asettumista joksikin aikaa johonkin syvän etelän pikkukaupunkiin tai vaikkapa mustien asuinalueelle pohjoisen suurkaupungissa? Suomalaisena Rutanen ei ollut kotimaassaan nähnyt rasismia, sillä suomalainen yhteiskunta oli homogeeninen ja eristäytynyt. Mutta oliko kukaan suomalainen

⁹¹ Taylor Paul C, 2016, 21,142

⁹² Aguirre Adelberto Jr., Turner Jonathan H. 1995, 128–132, 134–135

⁹³ Beltran Mary, Fojas Camilla 2007, 101,107; Graham Allison 2003; 180–181

toimittaja tai tutkija päässyt yhtä pitkälle käsitellessään USA:n rotuongelmaa kuin Pasi Rutanen vuonna 1968? Taloustieteen Nobelin palkinnon vuonna 1974 saanut Gunnar Myrdal oli julkaissut jo vuonna 1944 hyvin laajan USA:n rotuongelmaa käsittelevän tutkimuksensa ”An American Dilemma”. Siitä oli tullut oman alansa klassikko, jonka vaikutusta Yhdysvaltain rotuteemaan on luonnehdittu ”valtavaksi”.⁹⁴

Rotuongelmasta siirrytään väkivaltaan. Rutanen on kirjoittanut amerikkalaisesta väkivallasta luvun, jota hän ryyditettää lukuisilla lähdeviitteillä ja lainauksilla. Presidentinvaaleihin keskittyvästä kirjan loppuosasta poiketen sitä tuskin on kirjoitettu kovassa kiireessä. Rutanen on tehnyt tätä otsikkoa varten runsaasti taustatyötä ja kypsytellyt aihettaan, mikä näkyy paneutuvasta otteestaan. Väkivallan teema tarjoaa mahdollisuuden analysoida ilmiötä perusteellisesti.

Väkivallan ongelma oli vuonna 1968 todella ajankohtainen. Kaksi eturivin poliittista johtajaa, Martin Luther King ja Robert Kennedy, oli saaneet surmansa salamurhaajan luodeista, ja Yhdysvallat oli ajautunut levottomuuksien kierteeseen. Vietnamin kuoli vuosittain tuhansia ja taas tuhansia amerikkalaisia sotilaita. Rutanen palauttaa mieleen, että aiemmin oli murhattu neljä presidenttiä ja neljää muuta vastaan oli tehty murhayritys.⁹⁵

USA:n historia sisältää väkivaltaa aivan loputtomiin. On mielivaltaa, orjuutusta, kapinoita, syrjintää, työtaisteluita, mellakoita ja viranomaisten harjoittamaa väkivaltaa. Rutanen olisi aivan yhtä hyvin voinut sijoittaa Chicagon puoluekokouksen tapahtumat ja poliisin toiminnan tähän lukuun. Kansakunnan historiaa hän havainnollistaa parilla esimerkillä: Kalliovuorten kaivossodissa menehtyi vuosisadan vaihteessa parisataa ihmistä. New Yorkin irlantilaismellakoissa sai muutamaa vuosikymmentä aikaisemmin surmansa kaksituhatta henkeä. Nämä ovat vain satunnaisia poimintoja. Pelkästään ammattiyhdistysliikkeen syntyyn liittyvä väkivalta olisi jo lisätutkimuksen aihe.

Valtionpäämiehiin kohdistunut väkivalta — ja väkivalta ylipäätäänkin — on Rutasen mielestä kuitenkin yleismaailmallinen ilmiö. ”Toisen maailmansodan jälkeen maailmassa on tapahtunut, Eurooppaa lukuun ottamatta, 66 valtionpäämiehiä vastaan tehtyä murhayritystä 28:ssa eri kansakunnassa.”

⁹⁴ The Lasting Legacy of An American Dilemma. Carnegie-järjestön verkkosivut syyskuu 2004 <https://www.carnegie.org/media/filer_public/98/65/9865c794-39d9-4659-862e-aae1583278a8/ccny_cresults_2004_americandilemma.pdf> [luettu 27.04.2019]

⁹⁵ Rutanen Pasi 1968, 83

Rutanen huomauttaa, että verrattuna neuvosto-Venäjänsä tapahtumiin ennen toista maailmansotaa, natsi-Saksan kansanmurhiin tai Intian ja monien muiden maiden itsenäisyystaisteluihin, Yhdysvallat on oman sisällissotansa jälkeen selvinnyt vähällä.⁹⁶

Todella suurena ongelmana Rutanen pitää aseiden määrää amerikkalaisissa kotitalouksissa. Aseita ei vuonna 1968 vielä tarvinnut edes rekisteröidä, ja vaikutusvaltainen Kansallinen kivääriyhdistys puolusti kansalaisten oikeutta aseenkantoon.⁹⁷

Rutanen tukeutuu monen eri alan tutkijaan, koska USA:n väkivalta on herättänyt laajaa kiinnostusta myös tiedemaailmassa. Tutkijoiden käsitykset poikkeavat Rutanen mukaan huomattavasti toisistaan. Toiset ovat sitä mieltä, että USA:n väkivalta on historiallisesti ollut luonteeltaan järjestäytymätöntä ja spontaania. Antropologi Francis Hsu on aivan eri linjoilla: yleistä on erilaisten ”epävirallisten siviiliryhmittymien laskelmoitu väkivaltainen toiminta”.⁹⁸

Rutanen olisi odottanut tarttuvan näihin siviiliryhmittymiin tarkemminkin. Niitä ovat mm. useat pohjoisen suurkaupungeissa perustetut mustien järjestöt ja kuuluisin kaikista, rotuvihaa lietsova Ku Klux Klan, jonka Rutanen mainitsee peräti seitsemässä eri yhteydessä, tosin joka kerran vain yhden tai kahden rivin mainintana. Valaisevaa olisi ollut havainnollistaa Klaaniin liittyviä lukuja. Järjestöllä oli ensimmäisen maailmansodan jälkimainingeissa useita miljoonia jäseniä. Se menetti sitten vaikutusvaltansa, mutta oli teoksen ”Mihin menet USA” ilmestymisvuonna vielä voimissaan, Rutanen mukaan jopa vahvistumassa. Etelässä sisällissodan jälkeen tehtyjen tuhansien lynkkausten liikkeelle paneva voima oli juuri Ku Klux Klan.⁹⁹

Lisävaloa organisoidun väkivallan teemaan olisi tuonut terrorismi laajemminkin. Yhdysvalloissa tehtiin iso joukko ihmishenkiä vaatineita pommi-iskuja viime vuosisadan ensimmäisinä vuosikymmeninä – ja kuten lähihistoria osoittaa – sen jälkeenkin. Myös intiaanisotiin sisältyi terrorin piirteitä.¹⁰⁰ Kieltoain synnyttämä gangsterismi, amerikkalainen ilmiö sekin, ja sen jälkeläinen, jota jo ennen vuotta 1968 kutsuttiin mafiaksi, on perustunut organisoituun väkivaltaan. Rutanen nimeää järjestäytyneen rikollisuuden asemesta vain muutaman 30-luvun lama-aikana vaikuttaneen yksittäisen pankkirosvon: John Dillingerin, Bonnie ja Clyden, Konekivääri-Kellyn...¹⁰¹

⁹⁶ Rutanen Pasi 1968, 83

⁹⁷ Williams David C. 2003, 181–182

⁹⁸ Rutanen Pasi 1968, 86

⁹⁹ McVeigh Rory 1995, 1463; Clymer Jeffery A 2003, 114, 117, 250

¹⁰⁰ Clymer Jeffery A. 2003, 1-3, 10, 33–35, 72–73

¹⁰¹ Rutanen Pasi 1968, 86

Väkivallan historia on sittemmin toistanut hiukan syklisesti itseään. Kahta vuoden 1968 presidentinvaaliehdokasta on ammuttu: George Wallacea vuonna 1972¹⁰² ja presidentiksi kohonnutta Ronald Reagania vuonna 1981¹⁰³. Rikollisuus ja ampuma-aseiden valtava määrä ovat ennallaan. Sotiakin amerikkalaiset ovat käyneet Vietnamista päästyään: Grenadassa, Persianlahdella ja Afganistanissa.

Paljon on samalla muuttunut: Köyhien asuinalueella mellakoidaan enää harvakseltaan, koska fyysinen rotuväkivalta on vähentynyt.

Huumekauppa, josta Rutanen ei kerro mitään, on sittemmin tehnyt lopullisen läpimurtonsa. Joukkoampumiset ovat yleistyneet. Vuonna 1968 ne olivat vielä niin harvinaisia, ettei Rutanen ota niitä puheeksi. Kaksi vuotta aiemmin oli kuitenkin sattunut kaksi kansainvälisen uutiskynnyksen ylittänyttä joukkomurhaa. Erityistä huomiota herätti Charles Whitmanin tapaus. Tämä entinen merijalkaväen tarkka-ampuja puukotti ensin äitinsä ja vaimonsa ja ampui sen jälkeen kuoliaaksi 16 ihmistä Texasin pääkaupungissa Austinissa.¹⁰⁴

On vihdoinkin ilmiö, jota Rutanen ei noteeraa, ehkäpä siksi, että se tuntuu isoja ongelmia ajatellen marginaaliselta, mutta joka on mitä tyypillisimmin amerikkalainen: sarjamurha. On todettu, että ainakin puolet rikoshistorian tuntemista sarjamurhatapauksista on peräisin Yhdysvalloista. Tapauksia on paljastunut huomattava määrä vuoden 1968 jälkeen ja paljon ennen sitäkin. Media on huomionnut niitä runsaasti pitäen näin myös lainkuuliaiset ihmiset varuillaan. Mutta ehkä tälläkin ihmiöllä on kosketuskohta Rutasen mainitsemiin amerikkalaisen yhteiskunnan rakenteisiin. Niitä ovat Rutasen mukaan perinteet ja lainsäädäntö, erityisesti ampuma-aseisiin liittyvä lainsäädäntö, sekä alempien yhteiskuntaluokkien kokemat turhaumat ja riisto.¹⁰⁵ Näihin kaikkiin voisi lisätä Yhdysvaltain rakenteen liittovaltiona: osavaltiosta toiseen on ollut helppo liikkua, ja näin vakavimpienkin rikosten selvittäminen on ollut vaikeaa. Vasta tieto- ja DNA-tekniikan läpimurto ja yleisvaltakunnalliset sähköiset tietokannat ovat helpottaneet viranomaisten työtä.

¹⁰² Kraut Aaron, George Wallace's assassination attempt: FBI agent reflects, 40 years later. Washington Post 09.05.2012 < https://www.washingtonpost.com/local/george-wallaces-assassination-attempt-fbi-agent-reflects-40-years-later/2012/05/08/gIQAmRnCU_story.html?utm_term=.70a9d429d955> [luettu 29.04.2019]

¹⁰³ Woodward Calvin, Secret Service tape from Reagan attack is released. Deseret News 11.03.2011 < <https://www.deseretnews.com/article/700117419/Secret-Service-tape-from-Reagan-attack-is-released.html>> [luettu 29.04.2019]

¹⁰⁴ Lavergne Gary M. 1997, 9–12

¹⁰⁵ Rutanen Pasi 1968, 85, 87-89

Rotuongelma nousi isoihin otsikoihin Martin Luther Kingin murhan yhteydessä. Kansan Uutiset julkaisi radikaalin Black Power-järjestön edustajan haastattelun, jonka oli tehnyt Suomen Opiskelijain YK-liitto. Muistokirjoituksessa ”Martin Luther King – rauhanmies, väkivallan uhri” nimimerkki I.H. aloittaa kirjoituksensa: ”Martin Luther King ei valinnut väkivaltaa, väkivalta valitsi hänet”. Nyt, kun King oli poissa, nimimerkki I.H. uskoo, että valtaosa maan mustasta väestöstä katsoo väkivallattoman tien omien olojensa parantamiseksi olevan lopussa.

Myös pakinoitsija Juorkunan Jussi käsitteli salamurhaa kahteenkin otteeseen. Jälkimmäisellä kerralla hän miettii, mitä tapahtuisi jos Yhdysvalloissa syntyisi sisällisota Kingin kuoleman jälkeen. Hän muistuttaa, että maan väestöstä vuonna 1963 oli jo 11,6 prosenttia mustia, mutta maan hallitus ei hyväksy tämän kansanosan yritystä muodostaa omaa Amerikkaansa. Epäselväksi jää, tarkoittaako pakinoitsija tällöin Nation of Islam -hanketta, jonka Rutanen puolestaan ohittaa kokonaan. Juorkunan Jussi uskoo, että rotuongelman voi ratkaista radikaalilla lainsäädännöllä ja talouspolitiikalla, mihin ”joku Roosevelt” pystyisi, mutta Johnson ei. Pakina päättyy virkkeeseen: ”Avain on valkoisten käsissä, mutta heillä ei näytä olevan ymmärrystä sitä käyttää.”¹⁰⁶

Muutoin KU käsitteli rotukysymystä niukalti. Se mm. julkaisi STT:n välittämän uutisen Ralph Abernathyn ilmoituksesta jatkaa Kingin työtä. Lisäksi se siteerasi TASS:n ja APN:n (Novosti) kahta neuvostoartikkelia 8. ja 11.5..¹⁰⁷ Niistä ensimmäisessä väitettiin, että Yhdysvalloissa suunniteltiin perustettavaksi keskitysleirejä ”neekeriliikkeen kukistamiseksi”. Toinen käsitteli Ku Klux Klanin historiaa. Kerrottiin, että liike toimii nyt entistä tehokkaammin. Edellä mainittu neuvostoarvio poikkeaa todella paljon siitä, mitä Rutasen kirja on kärjekkäimmilläänkään; uutinen keskitysleireistä tuntuu täysin keksityltä. Neuvostoliitto oli suomalaisten kommunistien – joiden johtava lehti KU oli – ideologinen suunnannäyttävä ja myös erittäin tärkeä rahoittaja. Ku Klux Klania koskeva johtopäätös voisi sitä vastoin olla peräisin Rutasen kirjastakin.

KU palasi keskitysleiriteemaan vielä heinäkuussa. Silloin se julkaisi ainoan oman rotuongelmaa käsittelevän juttunsa. Lehti oli haastatellut 28.7. ilmestyneessä artikkelissaan kirjailija Bill Caldwellia, joka teki selkoa ns. McCarranin laista. Sen perusteella yhteiskuntaa uhkaavat yksilöt oli tarkoitus sijoittaa pidätysleireille. Ne olivat kirjailijan mukaan keskitysleirejä, joita kaavailtiin, rakennettiin tai oli jo rakennettu Teksasiin ja Kaliforniaan. (”McCarranin laki”, jolla rajoitettiin kommunistien kansalaisoikeuksia, oli todellakin säädetty vuonna 1950, presidentti Harry S. Trumanin vastustuksesta huolimatta. Yhdysvaltain korkein oikeus kuitenkin mitätöi sen

¹⁰⁶ KU 07.04.1968, Juorkunan Jussin pakina

¹⁰⁷ KU 05.04.1968; KU 08.05.1968; KU 11.05.1968

kahteen otteeseen 1964 ja 1967 kansalaisyhteiskuntien vastaisena.)¹⁰⁸ Lisäksi Caldwell ounasteli, että Yhdysvallat oli valmistautumassa sisällissotaan.¹⁰⁹ Samanlainen on Rutasenkin arvio: ”On mahdollista, että Amerikka on ajautumassa uuteen kollektiivisen väkivallan kauteen.” Bill Caldwell jää hiukan mystiseksi: en onnistunut löytämään hänestä tietoa.

Yhdysvaltain väkivalta oli Kansan Uutisille otollinen aihe. Laajaa huomiota saivat mm. rotumellakat, Martin Luther Kingin ja Robert Kennedyn murhat sekä Vietnamin sota. Pakinoitsija Pilkki tähdentää, että napalmilla tehdään rahaa.¹¹⁰ Toisessa kirjoituksessaan Pilkki toteaa, että Yhdysvalaiset lehdet ja elokuvat ihannoivat väkivaltaa. Rutanen on omassa väkivalta-luvussaan samaa mieltä, toki hän tarkastelee aihetta monesta näkökulmasta. Pilkki esittää luvun ampuma-aseiden aiheuttamista kuolonuhreista vajaan 70 vuoden ajalta: 750 000 henkeä.¹¹¹ Juorkunan Jussi taas ihmetteli pakinassaan ”Lakatkaa hämmästelemästä”, kuinka Yhdysvaltain sotilaat voivat olla järkyttyneitä Kennedyn murhasta, kun he itse murhaavat palkkaa vastaan väestöä Vietnamin sota-alueilla. Hän jatkaa toteamalla, että tämä hämmästelystä ei ole oikeutettua, koska viimeisen viiden vuoden aikana on jo murhattu John F. Kennedy ja Martin Luther King. Liioin sitä ei pakinoitsijan mukaan ole ihmetelty, miksi tällaisia murhia on alettu tehdä, tai miksi niitä ei ole edes tutkittu.¹¹²

Kansan Uutisten ja Pasi Rutasen väkivaltakuvat tukevat toinen toistaan. Molempien mielestä väkivalta on osa amerikkalaista kulttuuria. Viihdeteollisuus romantisoi sitä. Sitä niin ikään pidetään yhteiskunnallisena ongelmana, mistä lukuisat salamurhat ja rotuväkivalta ovat selvimpiä todisteita. KU:lle se on myös Yhdysvaltain yhteiskunnallisiin rakenteisiin liittyvä ongelma, jota talouselämä omilla toimillaan pahentaa ja levittää ympäri maailmaa. Vietnam on tästä synkin esimerkki. Molemmat kiinnittävät huomiota myös ampuma-aseiden ja väkivallan uhrien erityisen suureen määrään.

Huomattavia erojakin on. Rutasen väkivaltakuva on monisäikeinen. Hän pohdiskelee ja analysoi USA:n väkivallan olemusta viitaten samalla lukuisiin muihin lähteisiin. Rutasen käsittelytapaa voi luonnehtia filosofiseksi, Kansan Uutisten vastaavasti poliittisesti tarkoitushakuiseksi. Amerikkalaisilla on hädän tuskin edellytyksiäkään olla muuta kuin väkivaltaisista, koska se kumpuaa yhteiskunnan rakenteista. Toimittaja Ahmala puhuu teollisista piireistä, jotka haluavat rikastua väkivallan turvin.

¹⁰⁸ Internal Security Act of 1950 (McCarran Act)San Diegon yliopiston tutkijan, Brian Lovemanin verkkosivut <<https://loveman.sdsu.edu/docs/1950InternalSecurityAct.pdf>> [luettu 09.10.2018]

¹⁰⁹ KU 28.07.1968

¹¹⁰ KU 11.06.1968, Pilkin pakina

¹¹¹ KU 23.07.1968, Pilkin pakina

¹¹² KU 06.06.1968, Juorkunan Jussin pakina

Myös suurlähetystölle väkivalta ja sen yhteydessä esiintyneet rotulevottomuudet olivat suuri huolenaihe. Asian otti esille ensimmäistä kertaa lähetystöneuvos Malinen 15. maaliskuuta. Hänen mukaansa Presidentti Johnsonin nimittämä komitea oli tuolloin saanut valmiiksi maan rotuongelmaa koskevan selontekonsa. Erityistä huomiota olivat saaneet suurkaupunkien ghetot. Niiden syntyminen oli noudattanut samanlaista kaavaa: mustien muuttaessa alueelle valkoiset olivat siirtyneet muualle. Asuinalueet olivat sitten slummiutuneet ja jättäneet ”paikallisen neekeriväestön” köyhyysloukkuun, mikä puolestaan johti jatkuviin levottomuuksiin. Rotumellakoiden syynä oli Malisen mielestä siis ”valkoisten rasismi”. Ongelman ratkaisu, slummien purkaminen, vaatisi rahaa, presidentin arvion mukaan enemmän kuin Vietnamin sota – kiinnostava yksityiskohta Malisen raportissa.

Väkivaltaisuuksien ylllyttyä Washingtonissa Martin Luther Kingin murhan jälkeen, suurlähettiläs Munkki toimitti huhtikuun 10. päivänä Helsinkiin sähkeen, joka alkaa hyytävästi:

”Herra ulkoasiainministeri, Sitten vuoden 1814 jolloin englantilaiset joukot valtasivat ja suurelta osalta polttivat silloisen vaatimattoman Yhdysvaltojen pääkaupungin, ei Washington ole kokenut sellaista hävitystä kuin minkä viime viikonlopun rotumellakat ovat aiheuttaneet.”¹¹³

Suurlähettiläs on järkyttynyt Washingtonin mustien asuinalueilla puhjenneista levottomuuksista, jotka ovat levinneet laajalle ja joiden vaikutuksia voi mitä ilmeisimmin havaita kaikkialla. Rutasen mukaan musta pilvi on peittänyt koko kaupungin, eikä kirjeenvaihtaja puhu nyt vertauskuvin.¹¹⁴ Munkki ja Rutanen ovat siis tapahtumapaikalla. Molemmat kuvailevat seikkaperäisesti ja usein lähes samoin sanoin Washingtonin mellakoita, niiden aiheuttamia reaktioita ja vahinkoja. Molemmat pohtivat levottomuuksien syitä ja seurauksia, Rutanen laajemmin ja analyttisemmin.¹¹⁵

Rutasen kuva edellisestä on hyvin samanlainen, sillä erotuksella, että ongelmaa käsitellään tarkemmin myös luvussa ”Köyhyys”. Rutanen uhraa teemoille rotu, väkivalta ja köyhyys noin 30 sivua. Diplomaatit ovat tiivistäneet sähkeensä pariin kolmeen liuskaan.

Minkä roolin väkivalta sitten saa Rutasen teoksen ja vertailumateriaalien valossa? Ajankohta oli poikkeuksellinen, mutta Rutanen on arvioissaan varovainen, kenties myös siksi, että hän on perehtynyt tähän aihepiiriin erityisen hyvin. Ilmiöt osoittautuvat monisyisiksi. Selkeitä ja jyrkkiä johtopäätöksiä ja yleistyksiä on vaikea tehdä, ja monet ongelmat, esimerkiksi rotulevottomuudet, jäävät avoimeksi. Slummeissa kyttee suoranainen kansannousu.

¹¹³ Malinen Karjalaiselle, 15.03.1968.Ulkoministeriön arkisto, kansio 1968.Suomen suurlähetystö, kansio 1968

¹¹⁴ Rutasen kuvaus täsmää reportaasin kriteerien kanssa. Ks. luku 1.6

¹¹⁵ Munkki Karjalaiselle, 10.04.1968.Ulkoministeriön arkisto, kansio 1968.

Yhdysvallat on Rutasen esittämien murhatilastojen valossa erittäin väkivaltainen maa verrattuna vaikkapa Suomeen, joka tuolloin oli vastaavien tilastojen perusteella Euroopan väkivaltaisim.

Yhdysvaltojen rotuongelmasta ja väkivallasta KU julkaisi kuitenkin melko vähän artikkeleja, analyyseja ja pakinoita. Syynä tähän oli ehkä lehden oman kirjeenvaihtajan puuttuminen. Toistuva piirre näitä teemoja käsiteltäessä on juttujen ilmestyminen ikään kuin puuskittain jonkin dramaattisen tapahtuman jälkeen. Sen jälkeen asiaa ei sitten käsitelty pitkään aikaan. Näitä teemoja tarkastellaan hyvin eri tavoin verrattuna Rutasen käsittelytapaan.¹¹⁶

Diplomaatit käsittelevät asiaa Rutasta ja KU:ta varovaisemmin. He eivät kuitenkaan peittele tyrmistystään kevään tapahtumista. Malinen viittaa lopuksi Johnsonille toimitettuun raporttiin. Siinä ilmaistaan huoli amerikkalaisten kasvavasta aseistautumisesta. Poliisi taas on selonteon mukaan harkinnut jopa panssarivaunujen hankintaa. Näin asettuvat Suomen suurlähetystön, Kansan Uutisten ja ”Mihin menet USA” -teoksen luomat väkivaltaa koskeva uhkakuvat aika lähelle toisiaan.

¹¹⁶ KU 12.03.1968, Pilkin pakina

5. Köyhyys ja Talous

Rutasen kirjan lyhin teema, pituudeltaan vajaat neljä sivua, on saanut lakonisen otsikon: ”Köyhyys”. Nyt liikutaan kirjeenvaihtajan työpaikan tuntumassa Washingtonissa, minne on loppukevästä 1968 saapunut lähes 200 000 amerikkalaista köyhää. Heitä oli Martin Luther Kingin aiemmasta kehotuksesta marssinut pääkaupunkiin kaikkialta maasta. Joukossa oli useiden vähemmistöjen edustajia. He olivat pystyttäneet keskelle kaupunkia ”Amerikan ylösnousemuksen kaupungin”. Köyhät marssivat Washingtoniin elinolojensa puolesta. Rutanen toteaa, että kymmenen miljoonaa kansalaista kärsi nälänhädästä.

Ylösnousemuksen hökkelikaupunki toimi Washingtonissa kuusi viikkoa. Sitten se kaatui sateisiin, mutaan, ravinnon puutteeseen, sairauksiin ja väkivaltaan. Rutanen toteaa, että se koki lyhyessä ajassa kaikki ne ongelmat, jotka liittyivät suurkaupunkien slummeihin. Poliisi hajotti lopuksi koko paikan.¹¹⁷

Hökkelikaupungin kuvaus kattaa melkein koko köyhyys-teeman. Rutanen tiivistää kuitenkin: ”11 miljoonasta maaseudun köyhästä on 9 miljoonaa valkoisia – aina Syvästä Etelästä Kanadan rajalle saakka olosuhteissa, joita ei juuri tapaa monestakaan paikasta Suomesta.”¹¹⁸ Tämä havainto on niin varovainen, että rohkenee jopa olettaa, että Rutanen ei ole käynyt USA:n maaseudun köyhimmillä alueilla..

Köyhyys-teemasta jää toisaalta kouriintuntuva, koskettava ja omalaatuinen, toisaalta hiukan ylimalkainen kuva. Rutanen havainnollistaa sitä myös näin: ”Amerikkalaiset kuluttavat enemmän purukumiin kuin mallikaupunkeihin, yhtä paljon lemmikkien ruokiin kuin köyhien ruokakuponkeihin ja yhtä paljon tupakkaan kuin hallitus kuluttaa korkeimpaan opetukseen”.¹¹⁹

Oma kandidaatintyöni käsitteli presidentti Johnsonin laajaa talous- ja sosiaalipoliittista ohjelmaa, josta osa tunnettiin nimellä ”War on Poverty”, sota köyhyyttä vastaan. Tämän vuonna 1964 aloitetun kunnianhimoisen poliittisen projektin oli määrä kitkeä maasta puute ja köyhyys lainsäädännöllä, viranomaistoimilla ja liittovaltion varoilla. Hanke oli ainakin julkisten puheiden perusteella presidentin lempilapsia. Se oli ehkä myös yksi syy siihen, miksi Johnson kaatoi

¹¹⁷ Rutanen Pasi 1968, 92–93

¹¹⁸ Rutanen Pasi 1968, 94 Näitä lukuja voi osittain verrata Yhdysvaltain työministeriön omiin virallisiin lukuihin koko USA:n kulutuksesta 1960-luvulla sekä liittovaltion budjettiin: Budget of the United States Government – Fiscal Year 1969. Yhdysvaltain liittovaltion budjetti 1969. FRASER, Yhdysvaltain keskuspankin sähköinen kirjasto. <<https://fraser.stlouisfed.org/title/54/item/19022>> [luettu 23.01.2019] 100 Years of U.S. Consumer Spending Data for the Nation, New York City, and Boston. Yhdysvaltain kuluttajaintilastot vuodesta 1900 vuoteen 2000. Department of the United States Labor – Bureau of Labor Statistics. Yhdysvaltain työministeriön työmarkkinatilastojen viraston verkkosivut. < <https://www.bls.gov/opub/100-years-of-u-s-consumer-spending.pdf>> [luettu 23.01.2019]

¹¹⁹ Rutanen Pasi 1968, 94

Goldwaterin murskaavasti vuoden vaaleissa. Käytännössä sota köyhyyttä vastaan tarkoitti määrärahojen lisäämistä köyhien koulutukseen, työllistämiseen, terveydenhuollon uudistamiseen sekä osittain minimipalkkoihinkin, ja verotuksen keventämisellä pyrittiin välillisesti tukemaan sitä. Hanke oli voimissaan vuosina 1964—66. Sen hyödyttivät sittemmin Vietnamin sodan kasvavat kustannukset, poliittinen vastustus ja luultavasti myös Johnsonin oma väsyminen virkaansa.¹²⁰

Rutanen tiivistää Ylösnousemuksen kaupungin saldon: ”Köyhät saavuttivat muutaman mitättömän voiton: maatalousministeriö lisäsi ruokakuponkien määrää, työministeriö lupasi 100 000 uutta työtilaisuutta, ja jonkin verran varoja myönnettiin uusiin kouluohjelmiin. Mutta kaikkein tärkeimmät vaatimukset, uusi työllisyyslaki ja avoimen asuntopolitiikan laki, juutuivat kongressin sokkeloihin.”¹²¹

Jotakin oli kuitenkin tehty. Liittovaltio oli pannut alulle prosessin, jonka vaikutusten todentaminen vuoden 1968 jälkeenkin olisi jo laajemman tutkimuksen aihe.

Köyhyyttä seuraa katsaus talouteen. Tämäkään teema ei kuulune Rutasen suosikkeihin, koska siihen uhrataan vain kuusi sivua. Ehkä niukkuus johtuu taloudesta itsestään. Siinä missä politiikkaa ja poliitikkoja voi hahmotella vapaalla kädellä, talous vaatii tiukempaa ja perustellumpaa otetta, tarkkoja lukuja. Rutanen kirjoittaa taloudesta kuitenkin itsevarmasti, ehkä lukemattomien tiedotustilaisuuksien, briiffausten ja seminaarien karaisemana. Talouden reaalkasvun odotettiin taittuvan selvästi vuonna 1969, mutta yltävän silti edelleen kolmeen prosenttiin. Vietnamista on Rutasen kirjan perusteella tullut talouden krooninen taakka. Sota lohkaisee kolmasosan puolustusmenoista. Slummien puhdistaminen ja mallikaupunkiohjelmat saavat siihen verrattuna vain murto-osan.¹²²

Yhdysvaltain dollari hiertää Rutasen mukaan valuuttamarkkinoita kaikkialla maailmassa. Dollari on sidottu kultaan, ja dollareita on liikkeellä runsaasti eri puolilla maailmaa. Yhdysvallat on sitoutunut vaihtamaan dollareita kultaan 35 dollarilla unssilta. Tämä on johtanut USA:n kultavarojen nopeaan hupenemiseen, koska dollariin ei vuonna 1968 enää luoteta. Ongelma olisi käynyt ymmärrettävämmäksi, jos Rutanen olisi luonnehtinut lyhyesti ns. Bretton Woods -

¹²⁰ Weaver Frederick S. 2011, 36; Mattson Kevin, Galbraith John Kenneth 2006, 89,104; Job Approval: Lyndon B. Johnson American Presidency Project. Yhdysvaltain presidenttien sähköinen arkisto <<http://www.presidency.ucsb.edu/data/popularity.php?pres=36>> [luettu 09.10.2018];

¹²¹ Rutanen Pasi 1968, 96

¹²² Budget of the United States Government – Fiscal Year 1969. Yhdysvaltain liittovaltion budjetti 1969. FRASER, Yhdysvaltain keskuspankin sähköinen kirjasto. <<https://fraser.stlouisfed.org/title/54/item/19022>> [luettu 23.01.2019]

sopimusta. Siinä vakiinnutettiin kansainvälinen valuuttajärjestelmä, joka oli voimassa vuosina 1944–71.¹²³

Taloutta käsittelevä luku tuntuu lyhyestä sivumäärästään huolimatta kirjan teknisimmältä. Rutanen puhuu tästä aihepiiristä kuin makrotaloustieteilijä. Näkökulmat ovat laajoja ja mittakaavat isoja: Suuriksi ongelmiksi kohoavat dollarin ja vähenevien kultavarantojen ohella Yhdysvaltain maksutasevaikeudet, budjetin alijäämät ja niihin liittyvä velkaantuminen. Rutanen toteaa lakonisesti, ettei talous ole noussut vuoden 1968 presidentinvaalien keskeiseksi teemaksi, kuten vuosina 1932 ja 1960. Miksi Rutanen on sitten nostanut sen tärkeimpien teemojensa joukkoon? Siksikö, että se antaa lisää ulottuvuutta hänen teokselleen? Vai siksikö, että yksikään poliitikko eikä edes tarkkailija voi sitä sivuuttaa?¹²⁴

Kennedyn ja erityisesti Franklin D. Rooseveltin talouspolitiikka olisi tarjonnut aivan toisenlaisen kuvan USA:n poliittisesta muuntautumiskyvystä, taloudesta, joka pystyy muuttumaan, mukautumaan ja joustamaan tarvittaessa radikaalillakin tavalla, maasta, jossa työskentelevät maailman johtavat talousoppineet ja joka on tuottanut yhtä paljon innovaatioita kuin muu maailma yhteensä.¹²⁵ Jos Rutanen olisi tarkastellut talouselämää ruohonjuuritasolta, hän olisi nähnyt siellä hyvinvoivan esikaupungissa elävän amerikkalaisperheen. Tyypillisellä keskiluokkaisella kotitaloudella ei ollut taloudellisia huolia. Inflaation kiihtyminen ehkä pantiin vaalivuonna 1968 sentään merkille.¹²⁶

Amerikkalainen taloustoimittaja Marilyn Geewax tiivistää vaalivuoden 1968 muutamaan kiinnostavaan lukuun: Yhdysvaltain bruttokansantuote kasvoi 4,9 prosenttia. Kotitalouksien tulot kasvoivat edelliseen vuoteen verrattuna kahdeksan prosenttia ja inflaatio puolestaan neljä prosenttia. Asuntojen hinnat nousivat yhdeksän prosenttia. Bensiinin hinta oli alhainen: 34 senttiä gallonalta (3,78 litraa).¹²⁷

Yhtä kaikki, Rutasta kiinnostaa Yhdysvaltoja koetteleva myllerrys, josta talouskin saa osansa. Taloutta arvioidaan maata koettelevien ongelmien – ei mahdollisuuksien ja tavallisen

¹²³ Weaver Frederick S. 2011, 21,25,47,50, 52–53

¹²⁴ Rutanen Pasi 1968, 97-103

¹²⁵ Weaver Frederick S. 2011, 12–15, 30–35, 37, 41–42; Kudlow Lawrence, Domitrovic Brian, John F. Kennedy and Ronald Reagan Proved Tax Cuts Work. Time 29.09.2016 < <http://time.com/4511870/john-f-kennedy-and-ronald-reagan-tax-policy/> > [luettu 24.04.2019]

¹²⁶ 100 Years of U.S. Consumer Spending Data for the Nation, New York City, and Boston. Yhdysvaltain kuluttajaintilastot vuodesta 1900 vuoteen 2000. Department of the United States Labor – Bureau of Labor Statistics. Yhdysvaltain työministeriön työmarkkinatilastojen viraston verkkosivut. < <https://www.bls.gov/opub/100-years-of-u-s-consumer-spending.pdf> > [luettu 23.01.2019]

¹²⁷ Geewax Marilyn, The Economy And Politics Of 1968: Now Playing In Reruns. National Public Radion, yhdysvaltalaisen julkisen palvelun radioverkon verkkosivut 29.07.2016 < <https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2016/07/29/487821128/the-economy-and-politics-of-1968-now-playing-in-reruns> > [luettu 03.05.2019]

amerikkalaisen arjen – kautta. Tutkielmani alussa esitetty oletamus vahvistuu näin myös talouden osalta.

Myös talous kiinnostaa Kansan Uutisia. KU käsittelee taloutta laajemmin kuin Rutanen ja esittää siihen yllättäviä näkökulmia. Rutanen näkee, että Yhdysvaltain taloudella on edessään useita haasteita, joita tulevat päätöksentekijät joutuvat ratkomaan. KU ei havaitse USA:n taloudessa yhtäkään valopilkkua. Rutasesta poiketen KU valottaa USA:n uutta tullipolitiikkaa. Se on KU:n mukaan johtamassa kauppasotaan, jonka ensimmäinen uhri on Kanada. Pakinoitsija Pilkki havaitsee jännitteitä Yhdysvaltain ja Kanadan välillä; Kanada on joutunut antamaan periksi amerikkalaisille. Pilkki jopa kysyy, johtaako tämä Kanadan liittämiseen Yhdysvaltoihin 51. osavaltiona.¹²⁸

KU:n ja Rutasen näkökulmissa on myös yhtäläisyyksiä. Näitä ovat presidentti Johnsonin suunnittelema matkustusvero ja Yhdysvaltain dollarin ahdinko, jota sidonnaisuus kultakantaan ruokki. Molemmat myös katsovat, että kultaan sidottu dollari on tulossa tiensä päähän. Vuosikymmeniä voimassa ollut, maailman valuutta- ja kultamarkkinoita hallinnut Bretton Woods -sopimus romuttuikin sitten Nixonin presidenttikaudella vuonna 1971. Sopimuksen syntymisen Pilkki kuittaa vapaalla kädellä: ”joskus 30-luvulla”.¹²⁹

Kiinnostava on pakinoitsija Taavetin tekemä huomio: Korean sota synnytti taloudellisen korkeasuhdanteen, Vietnamin sota sitä vastoin ei, vaikka USA:n hallitus on joutunut tilaamaan valtavia määriä aseita maansa teollisuudelta. Rutanen ei tätä problematiikkaa käsittele. Mielenkiintoisesti tutkija Hugh Rockoffin teos ”America's Economic Way of War” täsmää Taavetin huomion kanssa. Rockoff katsoo Korean sodan lisänneen liittovaltion rahankäyttöä, mikä lopulta johti mainittuun taloudelliseen korkeasuhdanteeseen, kun taas Vietnamin sota sitoi varoja ilman korkeasuhdannetta, jonka Korea loi¹³⁰

Taavetti menee pakinassaan vielä pitemmälle. Hänen mukaansa tilastot osoittavat Yhdysvaltojen työttömyyden olevan ennätyslukemissa: lakkoilua on paljon, maa on lamassa, ja tämä heijastuu muualle kapitalistiseen maailmaan. Avoimeksi jää, mistä Taavetin mainitsemat tilastot ovat peräisin. Ne eivät täsmää virallisten lukujen kanssa.¹³¹

Diplomaatit sen sijaan käsittelevät Yhdysvaltojen taloutta todella vähän ja köyhyyttä ainoastaan rotuasioiden rinnalla. Suurlähettiläs Munkki kertoo 8.3. lähettämässään sähkössä dollarin tilanteesta, Johnsonin suunnittelema matkustusverosta ja Johnsonin pyrkimyksestä tasata

¹²⁸ KU 30.01.1968, Pilkin pakina

¹²⁹ KU 13.02.1968, Pilkin pakina

¹³⁰ KU 24.02.1968, Taavetin pakina; Rockoff Hugh 2012, 246–247, 281, 296–297

¹³¹ KU 05.03.1968, Pilkin pakina

Yhdysvaltojen maksutase. Suurlähettiläs toteaa keskustelleensa paikallisten pankinjohtajien kanssa San Franciscossa, jotka vakuuttivat, etteivät Johnsonin kaavailemat toimet vaikeuta heidän liiketoimintaansa. Samassa sähkössä mainitaan taloudesta lopuksi, että Vietnamin sota ei ole ylikiihdyttänyt Yhdysvaltojen taloudellista toimintaa, tai juuri muuttanut siviilitarpeisiin kohdistunutta tuotantoa.¹³²

¹³² Munkki Karjalaiselle, 08.03.1968.Ulkoministeriön arkisto, kansio 1968.

6. USA:n vaalijärjestelmä ja presidentinvaalit ehdokkaineen

Kirjoittaessaan vaaleista Rutanen ottaa ensimmäiseksi käsittelyynsä niihin osallistuneet ehdokkaat. Rutanen käsittelee ehdokkaista vain niitä, joilla oli oma erillinen kampanjansa. Hän mainitsee asetelman, jossa ehdokkaat toimivat. Hän kuvailee vaalien olevan: ” Täynnä tunteita, mainostauluja, ilmapalloja ja kaikkea irtoneaista. Ainoat kiinteät esineet ovat poliisit ja turvallisuusmiehet.” Itse ehdokkaiden käsittelystä Rutanen mainitsee paikallisen lehdistön, ja kuinka se julkaisee ehdokkaista samanlaisia puheita samanlaisin otsikoin ja valokuvia samanlaisista ehdokkaista samanlaisissa asennoissa. Hän jatkaa siteeraamalla vaaleja kronikoitsinutta Theodore Whitea, jonka mukaan näissä vaaleissa on kyse ehdokkaista, joiden on: ”kyettävä asettamaan sormensa sen kansan pulssille, jota hän toivoo johtavansa, kansan sydän on hänen maalitaulunsa”. Tästä hän jatkaa ehdokkaiden omiin käsittelykappaleisiin.¹³³

Yhdysvaltain presidentiksi pyrkijöitä on koko joukko. Rutanen hahmottelee esivaalien johtavat kandidaatit. Ehdokkaita koskeva luku kattaa hänen kirjastaan yli neljäsosan. Tämä teema on tärkeä, sillä näistä ihmisistä joku tekee tuonnempana maan tärkeimmät poliittiset päätökset.

Rutanen kertoo aluksi lyhyesti tiivistäen ehdokkaan elämäkerran urineen, perheineen ja vaalikampanjoineen.

Demokraatit huomioidaan seuraavilla sivumäärillä:

Robert Kennedy (7 sivua), Hubert Humphrey (4 sivua), Edmund Muskie (2 sivua), Lester Maddox (4 sivua), Eugene McCarthy (8 sivua) ja George McGovern (5 sivua).

Republikaanit saavat huomiota vastaavasti:

Richard Nixon (7,5 sivua), Spiro Agnew (3 sivua), Ronald Reagan (6 sivua), Nelson Rockefeller (4 sivua) ja George Romney (4 sivua).

Amerikan itsenäisyyspuolueella on ehdokkaana perustajansa:

George Wallace (4 sivua).

Näiden lukujen valossa on syytä päätellä, että keskeisiä kandidaatteja ovat McCarthy, Kennedy, Nixon ja Reagan. Sivumäärät voivat silti perustua muuhunkin: ehdokkaan herättämään värikkyyteen, aktiviteettiin tai jopa Rutasen omiin sympatioihin.

¹³³ Rutanen Pasi 1968, 104

Olen etsinyt täsmennyksiä, uusia näkökulmia ja vertailukohtia Rutasen kirjan esittelemille esivaaliehdokkaille arvovaltaisista amerikkalaisista sanoma- ja aikakauslehdistä ja muista medioista, eritoten aivan viime vuosilta saadakseni tuoreinta tutkimustietoa. Näitä kirjoituksia ovat laatineet paikalliset historioitsijat ja poliittiset huomioitsijat. Yritän niiden avulla tarkastella, miten osuvia Rutasen havainnot ovat, ja miten hyvin ehdokkaita koskevat arviot ovat kestäneet aikaa. Tarkasteluni jää toki vain viitteenomaiseksi. Tarkempi tutkimus kattaisi helposti jo erillisen pro gradu -tutkielman.

Eugene McCarthy on Rutasen mielestä ”piristävä poikkeus ammattilaisten maailmassa: älyllinen, hieman kyyninen ja boheeminen liberaali”. Hän on Minnesotan senaattori, mutta samalla Washingtonin valtapiirin ulkopuolinen ja ilmestyessään esivaalitaisteluun suurelle yleisölle lähes tuntematon. Siviilityössä ”Capitolin kukkulalla” hän käy mielellään juttelemassa toimittajien kanssa, Rutanen kertoo. McCarthy saa vastakaikua erityisesti koulutetuissa valkoisissa, ja hänellä on ympärillään kyvykkäitä vapaaehtoisia.¹³⁴

Yhtäältä samanlaisen, toisaalta hiukan toisenlaisen profiilin McCarthysta hahmottelee 50 vuotta myöhemmin historioitsija Joshua Zeitz kirjassaan ”Building the Great Society”. Myös hän toteaa, että McCarthy oli jokseenkin tuntematon, vaikka hänet oli ehditty valita viisi kertaa kongressiin ja kahdesti senaattiin. Hän oli kylmäkiskoinen ja torjuva persoona, joka pysytteli omissa oloissaan runokirjojensa parissa. Vietnamin sodan vastustajat olivat turhaan yrittäneet pyytää ehdokkaakseen ensin Kennedyä ja sitten McGovernia (Rutanen mainitsee tässä yhteydessä vain McGovernin). McCarthy oli lopulta rauhanopposition viimeinen oljenkorsi. Sillä, että hän sai runsaan äänimäärän New Hampshirissa ja hyvän alun esivaalitaistelulle, ei Zeitzin mukaan ollut juurikaan tekemistä rauhanpolitiikan kanssa. Ihmiset olivat vain kyllästyneet Johnsoniin. Zeitz korostaa niin ikään, että McCarthy oli presidenttiehdokkaana itärannikon eliittiyliopistojen nuorten luomus ja että juuri nämä nuoret osasivat yllättävän hyvin organisoida esivaaleja. McCarthy oli liikkeissään töykeä, arvaamaton, aikatauluista piittaamaton ja jopa holtiton, mihin Rutanenkin viittaa; Rutasen kuva vaalitaistelun yllätysehdokkaasta on selvästi säyseämpi kuin Zeitzin, jolla on ollut enemmän aikaa ja lähteitä selvittää McCarthyn ”myyttiä”.¹³⁵

Rutasta kiehtoo McCarthyn tyyli, joka poikkeaa selvästi muiden presidenttiehdokkaiden tavasta esiintyä. Minnesotan senaattori profiloituu yhä enemmän demokraattien vasempaan siipeen, Rutanen täsmentää. ”Vallankumoukseen kuului kuitenkin myös miljoonia kansalaisia siitä

¹³⁴ Rutanen Pasi 1968, 132–141

¹³⁵ Zeitz Joshua 2018, 285–288

yläluokasta, joka oli kyllästynyt ammattilaisiin, puoluekokouksiin ja pomoihin. McCarthyta Rutasen, sekä Zeitzin kanssa samanlaisia näkemyksiä on tutkija Joseph Palermo kirjassaan ”In His Own Right”. Palermo katsoo Rutasen tavoin, että McCarthy teki asiat omalla tyyllillään edustaen puolueensa vasentaa. Palermon mukaan McCarthy itsekin oletti innoittavansa vain puolueensa ideologisinta kannattajakuntaa joten suuri suosio yllätti hänet. Zeitzin tavoin Palermo on samaa mieltä siitä, että McCarthyn oli ehdokkaana kaikkea muuta kuin ammattilainen mikä näky esimerkiksi amatöörimäisenä kampanjointityylinä.¹³⁶

Hubert Humphrey oli lähtöisin pienestä Minnesotan erämaaosa-alueesta, mutta hän oli puoluekoneiston, avainkuvernöörien, ammattiliittojen ja sisäpiirien mies, jolla, kuten Rutanen tähdentää, oli hallussaan rahaa ja valtaa. Ehkä Humphrey luotti tulevaan puoluekokoukseen, jossa valittiin 60 prosenttia valitsijamiehistä eikä osallistunut esivaaleihin. Varapresidenttinä Humphrey oli myös Lyndon Johnsonin mies. Vietnamin politiikan perusfilosofiasta hän ilmoitti olevansa samaa mieltä presidentin kanssa. Moniin muihin asiantuntijoihin tukeutuen Rutanen hahmottelee presidenttiehdokkaan, jonka poliittinen linja on vähintäänkin epäselvä.

Samalla Rutanen palauttaa mieleen Humphreyn liberaalin menneisyyden ja tämän varhaiset rotuerottelun vastaiset kannanotot, tosin niin niukasti, että kuva tästä hyvältätahtoisesta ja kokeneesta valtiomiehestä hämärtyy entisestäänkin.¹³⁷

Minkälainen mies todellinen Hubert Humphrey on? Rutanen kysyy Washingtonin analyytikkojen äänellä. Ei hän oikein osaa vastata siihen itseään. Joudun turvautumaan muihin lähteisiin.

Humphrey poimittiin melkein puolivahingossa varapresidenttiehdokkaaksi vuonna 1964, vaikka myös Robert Kennedy ja Eugene McCarthykin olisivat tuolloin olleet tarjolla.¹³⁸

Hän lupasi paljon, liioitteli omia saavutuksiaan ja piti yllä liian kovaa vauhtia, Washington Post -lehden kolumnisti ja Pulitzer-palkinnon voittaja David S. Broder arvioi neljä vuotta myöhemmin.

Humphreyn muotokuva täydentävät historioitsijat Robert Dallek ja Michael LaFeber.

Varapresidentistä oli molempien tutkijoiden mukaan tullut Johnsonin sotapolitiikan myötäilijä, mutta täysin vastoin tahtoaan. Humphrey oli vuonna 1965 yrittänyt turhaan saada presidentin vetäytymään Vietnamista. Johnson oli jyrkästi eri mieltä ja palautti hänet ruotuun.

Varapresidentin virka osoittautui Humphreylle pikemminkin taakaksi kuin hyödyksi tuleviin presidentinvaaleihin. LaFeber korostaa, että Humphrey oli jo 40-luvun lopussa saanut etelän

¹³⁶ Rutanen Pasi 1968, 129–130; Palermo Joseph 2001, 82,84–85

¹³⁷ Rutanen Pasi 1968, 122–126

¹³⁸ Chester Lewis, Hodgson Godfrey Page Bruce 1969, 72

rotuerottelijat vastaansa kansalaisyhteiskuntaa ja että Johnsonin toimet rotusyrjinnän lopettamiseksi olivat nekin monessa mielessä Humphreyn ansiota.¹³⁹

Broderin mukaan Humphrey itse ainakin halusi antaa tällaisen vaikutelman.¹⁴⁰

Yllättävää ei tässä valossa ollut, että Richard Nixon kehui demokraattista vastaehdokastaan vaalikamppailun puhujalavalta huudahtaen lopuksi: ”Mutta Hubert on radikaali!”¹⁴¹

Demokraattien kolmanneksi kärkiehdokkaaksi rynnisti **Robert Kennedy**. Hänen ilmoittaessaan ehdokkuudestaan New Hampshiren esivaalit oli jo pidetty. Rutanen marssittaa hänet areenalle juuri nyt, maaliskuun 16. päivä. Skeptikot arvelevat, että Kennedy on myöhässä, mutta he erehtyvät.

Rutanen kiteyttää: ”Mutta Robert Kennedyn ympärille syntyi varsin nopeasti koneisto, jota voitiin nimittää vaalitekniikan ihmeeksi. Senaattori pystyi ulottamaan matkansa nopeasti ja tehokkaasti lähes kaikkialle. Hän matkusti melkein kuin presidentti käyttäen kaikkia nykyaikaisia apuvälineitä. Hänellä oli käytössään kolme mainostoimistoa ja maan parhaita vaalitekniikkoja. Hänellä oli 12 puheenkirjoittajaa, joista osa kiersi etukäteen vierailupaikkakunnilla ottamassa systemaattisesti selville, mitä missäkin ajateltiin sisä- ja ulkopoliitikasta.”¹⁴²

Rutanen seuraa Kennedyn esivaalikiertuetta aina viimeiselle etapille eli Kaliforniaan asti. Kennedyllä on rahaa ja pätevää henkilökuntaa, mitä McCarthyn avustajat voivat vain kadehtia. Tapahtumat seuraavat toistaan ja huipentuvat käsiaseen laukauksiin kalifornialaisessa loistohotellissa. Henkilönä ristiriitaiseksi luonnehdittu Robert Kennedy jää kuitenkin ohueksi. Rutanen kertoo Kennedyn Vietnam-politiikasta, asettumisesta Johnsonia vastaan ja kuuluisan suvun varjosta. Hän näkee poliittisten taistelujen kovettaman miehen, kymmenen lapsen isän, joka näyttää vanhemmalta kuin median välittämistä kuvista voi päätellä.¹⁴³

Nimenomaan Kennedy olisi tarjonnut aineksia paljon enempäänkin, kuten ilmenee esimerkiksi Joseph Palermon kirjasta. McCarthy oli tämän kirjoituksen perusteella liberaalimpi kuin Kennedy, ja käsitys siitä, että Kennedy oli monissa liemissä keitetty ammattipoliitikko, joka ei pelännyt mitään eikä ketään ja joka oli taistellut gangstereita, ammattiyhdistyspomoja, etelän

¹³⁹ Dallek Robert 2004., 96–97 211; LaFeber Michael 2005, 86–87, 89–92

¹⁴⁰ Hubert H. Humphrey: a man who (really) wanted to be president. Pulitzer-palkintojen verkkosivut <<https://www.pulitzer.org/article/hubert-h-humphrey-man-who-really-wanted-be-president>> [luettu 06.05.2019]

¹⁴¹ de Antonio Emile 2000, 136

¹⁴² Rutanen Pasi 1968, 107

¹⁴³ Rutanen Pasi 1968, 109–111

rasisteja ja lopulta itseään Lyndon Johnsonia vastaan, saa tämän kirjan valossa monia muitakin vivahteita.¹⁴⁴

Demokraateilla oli kolmen johtavan ehdokkaan lisäksi ainakin yksi varteenotettava kandidaatti valkoiseen taloon: George McGovern. Rutanen esittelee melko laveasti sekä hänet että hänen poliittiset pyrkimyksensä: selkeä Vietnamin sodan vastustaminen, köyhien ja mustien puolestapuhuja, koulutuksen ja sotepalvelujen edistäjä, liikenneolojen parantaja ja niin edelleen. Häntä luonnehditaan mieheksi, joka ei tekisi pahaa kärpäsellekään. Ihme ei siis ollut, että Rutanen tiivistää McGovernin näin: ”Ei samaa lennokkuutta ja purevuutta kuin McCarthylla tai samaa sähköistä iskevyyttä kuin Kennedyyllä ja Rockefellerillä.”¹⁴⁵

Se, että Rutanen suo näinkin paljon huomiota McGovernille, on enteellistä. McGovern valittiin demokraattien presidenttiehdokkaaksi vuoden 1972 vaaleihin. Tutkija Jeffrey Volle pitää McGovernia miehenä, joka oli toisaalta kaunopuheinen ja rehti, mutta myös sellainen, joka saattoi tehdä sopimuksia niidenkin kanssa, jotka olivat kaukana hänen poliittisesta linjastaan. Tätä tukee myös vuonna 2012, ilmestynyt The Guardian-lehden muistokirjoitus, joka olisi voinut olla melkein sellaisenaan siteerata sekä Rutasta että Vollea.¹⁴⁶

Edmund Muskien Rutanen sivuuttaa parilla sivulla. Muskie tuntuu syyttävän ihmisiä vielä vähemmän kuin McGovern.

”Mihin menet USA” -teoksen sivumäärien perusteella Richard Nixon on republikaanien selkeä ykkösehdokas ja Ronald Reagan siis kakkonen.

Kun Richard Nixon oli nimitetty republikaanien presidenttiehdokkaaksi Miamin puoluekokouksessa elokuussa, The New York Timesin kolumnisti James Reston muotoili kuolemattomat sanansa: ”Suurin ylösousemus sitten Lasaruksen päivien”. Nixonia pidettiin jo poliittisena ruumiina hänen hävittyään Kalifornian kuvernöörinvaalit vuonna 1962. Takaiskut olivat nyt historiaa.¹⁴⁷

Rutanen esittelee uudesti syntyneen Nixonin, joka osaa pelata korttinsa oikein, tulla juttuun median kanssa ja antaa vaikutelman, että hän tuntee henkilökohtaisesti maailman johtajat. Republikaanien tärkeimmistä vaikuttajista hän on tavannut vuoden 1966 jälkeen joka ikisen. ”Hän ei maalannut itseään enää mihinkään nurkkaan. Jopa Vietnamin suhteen hän jätti niin

¹⁴⁴ Palermo Joseph 2001, 4–5, 79–80, 87

¹⁴⁵ Rutanen Pasi 1968, 143

¹⁴⁶ Volle Jeffrey 2010, 141–143; George McGovern Obituary. The Guardian 21.10.2012 <<https://www.theguardian.com/world/2012/oct/21/george-mcgovern>> [luettu 22.04.2019]

¹⁴⁷ Reston James 1968

paljon pelivaraa, että pystyi sovitteluun kantaansa vaihtuvien tilanteiden mukaan.”¹⁴⁸ Nixon on päivettynyt ja rento, lähestulkoon itseironinen. Rutasen kirja välittää hänestä ja hänen ajatuksistaan pyöreähkön ja hiukan ambivalentin kuvan. Historioitsija Joshua Zeitz terävöittää sitä hivenen: ”Richard Nixon yritti hyödyntää sinänsä hyvin ymmärrettävää rikosten ja levottomuuksien synnyttämää yleistä huolta. Hänen oli tehtävä pesäero äärioikeistolaiseen, kolmatta puoluetta edustavaan George Wallaceen.” Niinpä Nixon liikkui sillä kapealla vyöhykkeellä, joka erottaa valtiomiestaidot ja demagogian toisistaan lähestyeneitä unohdettuja, hiljaisia amerikkalaisia. Nämä ihmiset eivät osoittaneet mieltään. He eivät olleet rasisteja, sekopäitä, rikollisia tai syypäitä maan onnettomaan tilaan.”¹⁴⁹

Historioitsija, toimittaja ja bestseller-kirjailija Evan Thomas jatkaa aiheesta. Hänen mukaansa Nixon oli onnekas, koska Humphreyn kampanja oli sekasortoinen ja myös republikaaninen puolue oli hajallaan.¹⁵⁰

Rutasen henkilökuvaa Nixonista sulautuu juoheasti Zeitzin ja Thomasin havaintoihin. Nixonin esivaalikiertuetta Rutanen valottaa hyvin niukasti. Kuitenkin iso osavaltio toisensa jälkeen putoaa hänen syliinsä. Pat Buchanan, yksi Nixonin puheiden kirjoittajista, saattoi pian jo nauraa: ”Hän oli luuseri. Hän oli hävinnyt, hävinnyt ja hävinnyt. Ainoa keino päästä irti tuollaisesta luuseri-imagosta on voittaa.”¹⁵¹

Nelson Rockefellerille lankeaa suhteellisen vähän huomiota, vaikka hän on vaalitaistelun ainoa liberaali republikaani ja samalla ulkomaisten kirjeenvaihtajien, diplomaattien ja erityisesti sosialististen maiden suosikki, minkä Rutanen on pannut merkille.¹⁵²

Rockefeller kuului kaikkien tuntemaan miljardöörisukuun. Valtavan omaisuutensa perusteella hänet olisi luontevimmin sijoittanut poliittisen kentän konservatiiviseen laitaan. Rutanen toteaa puolestaan: ”Usein Amerikassa upperikkaat ovat köyhien parhaita ystäviä. Rockefeller halusi periä Kennedyn jälkeen jättämän politiikan.”

New Yorkin kuvernöörinä Rockefeller oli jo saanut aikaan hyvin paljon, mihin Rutanenkin lyhyesti viittaa. Hän puhdistuttanut mustia slummeja, rakennuttanut vuokra-asuntoja, taistellut rikollisuutta vastaan ja panostanut koulutukseen.¹⁵³

¹⁴⁸ Rutanen Pasi 1968, 115

¹⁴⁹ Zeitz Joshua 2018, 300

¹⁵⁰ Thomas Evan 2015 215–218, 220

¹⁵¹ Golds Alan, Remembering 1968: Richard M. Nixon's election victory. CBS NEWS 11.11.2018 <<https://www.cbsnews.com/news/remembering-1968-the-election-of-richard-m-nixon/>> [luettu 25.04.2019]

¹⁵² Rutanen Pasi 1968, 151–152

¹⁵³ Frank Jeffrey, Big Spender – Nelson Rockefeller's grand ambitions. The New Yorker. 13.10.2014. <<https://www.newyorker.com/magazine/2014/10/13>> [luettu 27.04.2019]

Rutanen palauttaa mieleen myös Rockefellerin poliittiset tappiot. Tämä oli turhaan taistellut presidenttiehdokkuudesta jo Nixonia ja Goldwateria vastaan vuosina 1960 ja 1964. Mutta kukaan ei liene ollut käytännön vaalikentillä niin hyvä kuin Nelson Rockefeller, historioitsija Richard Norton Smith arvioi.¹⁵⁴

Rutanen katsoo, että Rockefeller lähti mukaan vaalitaisteluun, koska Lyndon Johnson oli siitä luopunut, Martin Luther King murhattu ja Nixon menestynyt huonosti mielipidetiedusteluissa. Joidenkin tutkijoiden mukaan Rockefeller seurasi George Romneyn liikkeitä ja tarttui sitten toimeen tämän peräännyttyä. Aivan liian myöhään, Rutanen lisää.¹⁵⁵

Hiukan ennen Miamin puoluekokousta Rockefeller lausui: ”Politiikan avainkysymys vuonna 1968 on, ketkä tekevät republikaanien ja demokraattien puoluekokouksissa lopulliset päätökset: kansa vai puoluepomot.”¹⁵⁶

Muotokuva Rockefelleristä on niukka, mutta tiukka. Sitä voi aina täydentää ja avata siihen uusia näkökulmia vaikka loputtomiin.

Presidentinvaalien erikoispiirre oli varteenotettavan kolmannen ehdokkaan ilmestyminen areenalle. Alabaman entinen kuvernööri George Wallace oli asettunut perustamansa Amerikan itsenäisyyspuolueen ehdokkaaksi.

Wallace oli entinen kansallisen tason nyrkkeilymestari, joka oli palvellut pommikoneen miehistössä toisessa maailmansodassa, opiskellut lakia ja noussut Alabaman kuvernööriksi vuonna 1958. Hän oli äärioikeistolainen populistisi, itärannikon eliitin tiukka vastustaja ja Lester Maddoxin ohella syntyperäinen etelävaltiolainen.¹⁵⁷

Journalistille Wallace on kiitollinen kohde jo aggressiivisten ja räväköiden kommenttiensa vuoksi. Rutanen siteeraa häntä useaan otteeseen. Wallacen Barry Goldwaterilta plagioitu ja Nixonin käyttöön ottama iskulause ”laki ja järjestys”¹⁵⁸ ilmenee hyvin seuraavasta lausahduksesta: ”Meidän pitäisi antaa tämä maa pariaksi kolmeksi vuodeksi poliisien hoitoon, ja kaikki olisi taas järjestyksessä.” Wallace vetoaa valkoisiin työläisiin ja alempaan keskiluokkaan, aluksi etelässä, mutta vähitellen myös muualla maassa. Rutanen toteaa, että Wallacen kannatus

¹⁵⁴ Smith Richard Norton 2014, 2–4, 5–6, 8

¹⁵⁵ Lafeber Michael 2005, 84; Skinner, Kiron K. 2007, 43, 45–46; Rutanen Pasi 1968, 155

¹⁵⁶ Skinner Kiron K. 2007, 44

¹⁵⁷ Lyman Brian, Stand up for America – George Wallace’s Chaotic, Prophetic Campaign. USA Today, 20.8.2018. < <https://eu.usatoday.com/story/news/nation-now/1968-project/2018/08/16/stand-up-america-george-wallaces-chaotic-prophetic-campaign/961043002/> > [luettu 22.04.2019]

¹⁵⁸ Shermer Elizabeth Tandy 2013, 173

on heinäkuussa mielipidetiedustelujen perusteella 16 prosenttia. Se on kasvanut lyhyessä ajassa 13 prosenttiyksikköä.¹⁵⁹

George Wallace ei Rutasen mielestä ole rotukiihkoilija, vaan ainoastaan rotuerottelija. Mitä tämä sitten tarkoittaakaan? Huomiota on näet kiinnitetty siihen, että Wallacen kampanjapuheiden suosikkikirjoittaja oli Ku Klux Klanin vaikutusvaltainen edustaja Asa Carter, eikä tämä ollut ainoa kerta, kun Wallace on yhdistetty klaaniin. Jos rasistinen retoriikka ei riitä ”rotukiihkoilun” kriteeriksi, Rutasen värikästä Wallace-muotokuvaa on syytä täydentää vuoden 1963 tapahtumilla. Alabaman kuvernöörinä Wallace herätti maan- ja maailmanlaajuisia huomiota uhmaamalla Yhdysvaltain liittovaltiota. Presidentti Kennedy oli määrännyt, että osavaltion pääkaupungin yliopiston oli avattava ovensa myös mustille opiskelijoille. Wallace yritti henkilökohtaisesti estää kahden mustan opiskelijan sisäänpääsyn.¹⁶⁰

Omaan kategoriaansa jäävät republikaanit Ronald Reagan, George Romney ja Spiro Agnew sekä demokraatti Lester Maddox.

Reagan ei osallistunut vaalitaisteluun aivan tosissaan, minkä tuloksena hän sai muutamia puoluekokousedustajia sieltä täältä. Hän on ainoa varteenotettava konservatiivinen vaihtoehto Nixonille, mutta saa taakseen vain yhden osavaltion, Kalifornian, jonka kuvernöörinä hän on tukevasti kotikentällään. Kukaan, ei edes Nixon, rohkene haastaa häntä siellä. Reagan laskelmoi tulevansa valituksi kompromissiehdokkaana, jos puolue ei pysty tekemään ratkaisua Nixonin ja Rockefellerin välillä.

Rutanen uhraa Reaganille ja hänen ajatuksilleen runsaasti huomiota, ehkä aavistaen, että todellinen taistelu odottaa vasta tulevaisuudessa. Reagan ilmoittautuu presidenttikilpaan virallisesti vasta kaksi vuorokautta ennen kuin republikaanien puoluekokous lyö valinnan lukkoon. Silloin on jo myöhäistä.¹⁶¹ Rutasen Reagan-muotokuva jää epätarkaksi. Tiedot hänen poliittisista siirroistaan ennen puoluekokousta on poimittava muista lähteistä.

George Romney oli kaksi vuotta aikaisemmin vielä republikaanien johtava kandidaatti uudeksi presidentiksi. Nytemmin hänen sädekehänsä on Rutasen mukaan haihtunut. Rutanen luonnehtii Michiganin kuvernööriä arvovaltaiseksi hahmoksi, joka oli ulkopoliittisesti liukkailla jäillä. Romney luopui leikistä jo alkuvuodesta 1968.¹⁶²

¹⁵⁹ Rutanen Pasi 1968, 162–163

¹⁶⁰ *Carter Dan T. 2000, 214–216*; Brookhiser Richard, *The Wallace Legacy*. New York Times 29.10.1995 < <https://www.nytimes.com/1995/10/29/books/the-wallace-legacy.html> > [luettu 22.04.2019]

¹⁶¹ Rutanen Pasi 1968, 146–150

¹⁶² Rutanen Pasi 1968, 157–168

Agnew'n esittely presidenttiehdokkaana tuntuu oudolta, sillä Marylandin kuvernööri tulee parrasvaloihin vasta Nixonin varapresidenttiehdokkaana. Nixon nostaa hänet varapresidenttiehdokkaakseen täydellisestä tuntemattomuudesta Washingtonin poliittisten tarkkailijoiden tyrmistykseksi. Agnew'n roolina on kerätä syvän etelän ääniä Wallacelta.¹⁶³

Maddox taas on rasistina täysin marginaalinen. Wallace on rotuerottelua kannattavan etelän ehdokkaana paljon vahvempi. Maddox siirtyikin pian Wallacen leiriin.¹⁶⁴

Ehdokkaiden henkilökuviin nivELYVÄT kuin itsestään esivaalitaistelut sekä ne osavaltiot, joissa esivaaleja järjestetään: New Hampshire, Wisconsin, Pennsylvania, Massachusetts, Indiana, Nebraska, Oregon ja Kalifornia... Rutanen seuraa vaalivankkureita rannikolta rannikolle naputtaen niistä kirjoituskoneellaan lähes 30 sivua. Seuraa ammattimaista, hyvin kirjoitettua reportaasia, mutta tapahtumat alkavat jo hiukan toistaa itseään. Kovinta kilpaa käyvät McCarthy ja Kennedy, jotka voittavat vuoron perään ja arvostelevat toisiaan enemmän kuin konsanaan Johnsonia. Humphrey odottelee Chicagon puoluekokousta.

Oikeastaan koko esivaalitaistelusta saa ”Mihin menet USA” -teoksen perusteella sen vaikutelman, että kysymys on lähinnä demokraateista. Jokainen kirjassa kuvattu kamppailu käydään demokraattien kesken. Nixonilla oli toki helpohko työ kerätä taakseen omien esivaaliensa valitsijamiehet, sillä Reagan liikuskelee kulissien takana poimien puoluekokousedustajia sieltä täältä, ja Rockefeller ilmoittaa ehdokkuudestaan vasta huhtikuun lopussa. Nixon keskittyi isoihin osavaltioihin, päinvastoin kuin vuonna 1960, jolloin hän kampanjoi vaalien kaikissa mahdollisissa osavaltioissa. Selvin poikkeus tästä kaavasta oli New Hampshire. Tämän Atlantin valtamereen kurottautuva pieni osavaltio sai kokoaan suuremman mediahuomion. Siellä Nixonkin on mukana, minkä Rutanenkin lyhyesti panee merkille. Republikaanien esivaalit myös järjestettiin osittain eri osavaltioissa kuin demokraattien.¹⁶⁵

Rutanen kuvaa iskevästi tapahtumapaikkoja – osavaltioita erikoisine piirteineen, kaupunkeja, esivaalien järjestelyjä ja tietenkin ehdokkaita itseään. Tuohon karnevaaliin kuuluvat aina ”hatut, taulut, rintamerkit, ilmapallot ja univormuihin pukeutuneet upeasääriset tytöt”.¹⁶⁶

Esivaalien viimeinen etappi on Kalifornia. Vauras, innovatiivinen ja konservatiivinen. Luulisi, että nyt liikutaan Richard Nixonin, syntyperäisen kalifornialaisen, omalla alueella. Kaikesta huolimatta Nixon ei edes yritä haastaa osavaltion kuvernööri Reagania, joka on aikoinaan muuttanut tänne kaukaa idästä. Rutanen keskittyykin seuraamaan kahden demoraatin,

¹⁶³ Rutanen Pasi 1968, 120

¹⁶⁴ Perlstein Rick 2008, 308

¹⁶⁵ Rutanen Pasi 1968, 166

¹⁶⁶ Rutanen Pasi 1968, 164; Rutanen kuvaus täsmää reportasin kriteerien kanssa. Ks. luku 1.6

McCarthy ja Kennedyn, viimeistä taistelua. Kennedyn hän näkee näin: ”Tappava ja julma aikataulu näkyi etenkin Robert Kennedyn kasvoista. Tukka oli haalistunut, kasvot Kalifornian hellittämättömän auringon polttamat, sinkkivoidetta palaneissa kohdissa. Ja joskus kun hän astui ulos lentokoneestaan jossakin Los Angelesissa, San Diegossa, San Franciscossa, Sacramentossa tai Pomonassa, hän näytti ikään kuin jähmettyvän hetkeksi paikalleen ennen kuin uusi koetus alkoi...”¹⁶⁷

Rutanen jatkaa: ”Humphrey ja Nixon olivat tässä vaalitaistelussa mitäänsanomattomia tasoittajia, keskittien poliitikkoja – perinteellisiä amerikkalaisia poliitikkoja, jotka eivät halunneet suorittaa suuria muutoksia.”¹⁶⁸

Mutta viimeistään esivaalikiertue osoittaa, mikä mielestäni Rutasen teoksen suurin puute: tavallinen ihminen. Miksi hän ei haastattele tavallista amerikkalaista, sillä hänhän on se joka äänestää: hyvin koulutettua ihmistä New Hampshiresta, joka luultavasti sanoo kannattavansa McCarthyta tai nebraskalaista viljelijää, jota ehkä kiinnostaa enemmän viljan maailmanmarkkinahinta kuin Vietnam tai rotukysymys tai kalifornialaista esikaupunkilaisrouvaa, jonka mielestä Ronald Reagan tai Nixon edustavat parhaiten amerikkalaisia arvoja? Melkein ainoa poikkeus on puhelinyhdistyksen mies, joka on tullut korjaamaan toimittajan kaukokirjoitinta ja ottaa presidentinvaalit puheeksi aivan spontaanisti. Puhelinasentaja osoittautuu Wallacen kannattajaksi.¹⁶⁹

Luultavasti tähän kaikkeen vaikuttaa Rutasen työn luonne – unohdettakoon siihen kuuluva kiire. Akredioidut kirjeenvaihtajat seuraavat esivaaleja, puoluekokouksia ja politiikkaa ylipäättäänkin aitiopaikoilta. Paikan päälle järjestetään mitä luultavimmin aina erikoiskuljetus; matkaa tuskin tehdään vuorobussilla tai –junalla. Tapahtumia ei tarkastella ruohonjuuritasolta, vaan journalistit työskentelevät ikään kuin omissa sfäreissään: Indianapolisin ”kumisevassa hotellikollossissa”, ”Portlandin ruusupuutarhassa”, ”Beverly Hillsin Hiltonissa” ja niin edelleen. Puhekumppaneina ovat usein omat kollegat, politiikan asiantuntijat, puolueiden edustajat, vaalikampanjoiden johtajat, tilaisuuksien järjestäjät ja joskus yllättäen eteen ilmestyvät kuuluisuudet, kuten Gregory Peck, jonka kanssa Rutanen keskustelee vaalijunan käymälässä. Filmitähti on ”totinen demokraatti”. Toimittajat kuuluvat etuoikeutettuun joukkoon, establishmenttiin. ”Jokainen poliitikko, joka on kerran ollut Washingtonin vallan lähteillä, haluaa palata takaisin.” Näin

¹⁶⁷ Rutanen Pasi 1968, 187–188; Rutasen kuvaus täsmää reportaasin kriteerien kanssa. Ks. luku 1.6

¹⁶⁸ Rutanen Pasi 1968, 189

¹⁶⁹ Rutanen Pasi 1968, 190

Rutanen kommentoi vaalitaistelussa kamppailevaa Richard Nixonia. Kenties hän ajattelee samalla itseään, sillä hän liikkuu ja työskentelee itsekkin noilla vallan lähteillä.¹⁷⁰

Edellä esitetyt selitykset ovat toki spekulatiivisia. En ole etsinyt niiden tueksi lähteitä, joita tarjoaisivat enemmän esimerkiksi mediatutkimus ja muut yhteiskuntatieteet kuin historiateokset. Tuntuu joka tapauksessa aivan mahdollomalta, että Rutanen olisi pystynyt seuraamaan esivaalitaisteluja ja puoluekokouksia omin neuvoin ja kaiken itse järjestäen.

Rutasen aiemmin esittelemisistä teemoista korostuvat esivaalikiertueilla Vietnamin sota, rotukysymys ja väkivalta. Köyhyys jää Rutasen havaintojen perusteella vähemmälle. Taloutta tuskin mainitaan. Se tuntuu jäävän dramaattisempien teemojen varjoon.

Esivaalitaistelut päättyvät Kennedyn ja McCarthyn viimeiseen taisteluun. Molempien vaalikoneistot on nyt viritetty äärimimmilleen. Kennedy kukistaa vastustajansa selvin numeroin, mutta Kalifornian esivaalit päättyvät hänen salamurhaansa. Tuo koko maailmaa vavahduttanut järjetön teko on paitsi koko vaalivuoden myös Rutasen kirjan suurin antikliimaksi. Ikään kuin koko kansakunnan mieliala olisi romahtanut.

Reportaasikirjan viimeisessä osiossa pureudutaan molempien puolueiden puoluekokouksiin. Republikaanit kokoontuvat Miami Beachiin, Floridaan. Myös demokraattien toivottiin saapuvan samaan paikkaan ja mielellään samoihin aikoihin, jotta järjestelyt olisivat sujuneet helpommin. Presidentti Johnson ”oli sitä mieltä, että mikä muu paikka tahansa, mutta ei Miami Beach, joka on raharuhtinaitten ikioma hiekkalaatikko”. Niinpä demokraatit päättivät kokoontua Chicagossa.

Miami Beach oli käytännöllinen ratkaisu, sillä puoluekokousalue sijaitsee erillään Miamin kaupungista. Puolueväki ja tapahtumaa seuranneet journalistit saattoivat pitää kokouksen omassa rauhassaan. Televisioväkeä oli Rutasen mukaan paikalla noin kaksi tuhatta ja pelkkiä puoluevaltuutettuja 2666 henkeä.

Eräänlainen kupla Miami Beach olikin. Rutanen kuittaa lyhyesti puoluekokousta varjostaneet karut jännitteet. Samaan aikaan nimittäin puhkesi siltojen toisella puolella Miamissa erittäin väkivaltaisia ja pitkään kestäneitä yhteenottoja mielenosoittajien, hulinoitsijoiden ja poliisin välillä. Kolme ihmistä ammuttiin mellakoissa kuoliaaksi.¹⁷¹

Rutanen pohjustaa reportaasiaan laajahkolla puoluekokousten historiikilla. Lisäksi hän valottaa seikkaperäisesti niitä proseduureja, joilla republikaanien nelipäiväinen kokous toteutetaan ja

¹⁷⁰ Rutanen Pasi 1968, 147

¹⁷¹ Rutanen Pasi 1968, 207–208

tekee selkoa kokouksiin liittyvästä poliittisesta slangista ja tietenkin tuoreista mielipidemittauksista.¹⁷²

Areenalla on kolme kandidaattia: Richard Nixon, Ronald Reagan ja Nelson Rockefeller. Reagan ja Rockefeller lyövät nyt pöytään viimeiset korttinsa – Reagan tavallaan ensimmäiset, sillä hän ilmoittautuu mukaan virallisesti vasta nyt. Hän on puolueen oikeiston ehdokas ja Rockefeller vastaavasti vasemmiston. Nixon asemoituu heidän väliinsä.

Rutanen seuraa lehdistötilaisuutta Nixonin päämajassa hotelli Hiltonissa: ”Hän sanoi, että tällä kertaa Nixon ei etsinyt presidenttiyttä, vaan presidenttiys on etsinyt Nixonia. Entinen varapresidentti väitti, että aika on vaatinut häntä asettumaan uudelleen ehdokkaaksi siitä huolimatta, että hän oli kuusi vuotta sitten vannonut jättävänsä pelin ikuisesti. Hän luetteli useita syitä mielipiteensä muuttumiseen: republikaanisen puolueen jakaantumisen, johtajuuden tyhjiön, Vietnamin sodan ja Amerikan sisäpoliittisen tilanteen.”¹⁷³

Miljoonat tv:n katselijat kuulivat ja näkivät, mitä puhujalavalla sanottiin, mutta eivät tienneet niistä lehmänkaupoista, joita kokouspaikalla ja sen liepeillä tehtiin. Ei niihin voinut resurssiensa puitteissa paneutua Rutanenkaan. Historioitsija Robert Mason kertoo vuonna 2004 ilmestyneessä kirjassaan ”Richard Nixon and the Quest for the New Majority” kuinka etelävaltioiden edustajat kävivät tapaamassa Nixonia ja pyysivät, että tämä valitsisi heille soveliaan varapresidenttiehdokkaan. Nixon käyttäytyi Masonin mukaan kuin istuva presidentti. Reaganin kohtalo näyttää tässä vaiheessa sinetöidyltä.¹⁷⁴

Rockefeller on Rutasen mukaan värvännyt palvelukseensa ulkopoliittisen neuvonantajan, Harvardin yliopiston professori Henry Kissingerin. Tämä lienee ensimmäinen kerta, kun Kissinger esitellään suomalaisille. Rutanen on myös jo aiemmin kertonut, että Spiro Agnew oli tarjoutunut tukemaan Rockefelleriä, mutta oli sitten perääntynyt tämän poukkoilevan käytöksen takia.

Mason tarttuu tähän samaan seikkaan. Rockefeller on pelannut korttinsa huonosti ja tehnyt suurimman virheensä karkottamalla Agnew´n. Näin hän on menettänyt koko etelän.¹⁷⁵

Rutanen tarkastelee kokouspaikkojen noidankattilaa epäuskoisena ja toisaalta lumoutuneena. Hänen tuntemuksensa ja havaintonsa ovat samanlaisia kuin kirjailija Norman Mailerilla, joka raportoi sekä republikaanien että demokraattien puoluekokouksista nostaen esiin kokousten

¹⁷² Rutanen Pasi 1968, 193–206

¹⁷³ Rutanen Pasi 1968, 216

¹⁷⁴ Mason Robert 2004, 29

¹⁷⁵ Mason Robert 2004, 29–30

yksityiskohdat: kasvot, kehot, äänet, väkijoukon kohinat, kokoontumispaikkojen koristelun ja tuoksut, koko tapahtumaan liittyvän pohjavärin ja alitajunnan.¹⁷⁶

Rutanen näkee kokouksen detaljit ja koreografian seuraavasti: ”Sisällä kokoushallissa, jonka edustalla oli normaalikokoinen oranssinvärinen muovielefanti jonkinlaisessa kummallisessa minihameessa, suoritettiin ensimmäinen mielenosoitus Reaganille torvien pauhatessa ja mainosplakaattien heiluessa. Muovipallot putosivat katosta jättiläismäisten lumihiihtaleitten tavoin. Höyheniä, helyjä, ilmapalloja, paperihattuja, muovihattuja – ja tietenkin kukkaishattuja, joista erään päällä pienoiselefantit kävivät laiturilla. Punaisen, valkoisen ja sinisen kirjavan mielettömyyden yläpuolella huojui puujaloilla kävelevä Setä Samuli, joka kantoi taulua ”Setä Samuli tarvitsee Nixonia”¹⁷⁷

Itse vaali sujuu lähes läpihuudonomaaisesti: Nixon saa 692 ääntä, reilusti yli tarvittavan 667 äänen. Rockefeller on hyvä kakkonen ja Reagan kolmonen.¹⁷⁸

Nimityspuheessaan Nixon lausuu myöhemmin republikaanien iskulauseena tutuksi tulleet sanat: ”laki ja järjestys”. Mitään omaperäistä niissä ei ole, mutta republikaanit ratsastavat niillä myös lopullisissa vaaleissa. George Wallace on Rutasenkin mukaan jo ehtinyt viljellä niitä, samoin Barry Goldwater presidenttiehdokkaana neljä vuotta aikaisemmin. Koko ilmaisu on ilmeisesti peräisin USA:n entiseltä presidentiltä Calvin Coolidgelta, joka käytti sitä puheessaan New Yorkin kuvernöörinä vuonna 1920.¹⁷⁹ Aivan motivoimaton tuo iskulause ei ollut, kun muistaa Yhdysvaltain poliittisen väkivallan, lukuisat mellakat vuonna 1968 sekä tilastot, joiden perusteella maan väkivalta kasvoi 176 prosentilla vuosina 1960—70.¹⁸⁰

Nixonin puheessa vilahtaa myös käsite ”unohdettu amerikkalainen”. Sekin on vanhojen sanojen lämmitystä ja muokkautuu myöhemmin muotoon ”hiljainen enemmistö”.¹⁸¹

Varapresidenttiehdokkaan valinta oli kaikkea muuta kuin läpihuutojuttu. ”Unettoman yön ja kovien neuvottelujen jälkeen Nixonin sisu petti, ja hän taipui Syvän Etelän painostuksen edessä:

¹⁷⁶ Denby David, A Great Writer at the 1968 Democratic Disaster. New Yorker 26.08.2018 <<https://www.newyorker.com/culture/cultural-comment/a-great-writer-at-the-1968-democratic-disaster>> [luettu 07.05.2019]

¹⁷⁷ Rutanen Pasi 1968, 216—217; Rutasen kuvaus täsmää reportaasin kriteerien kanssa. Ks. luku 1.6

¹⁷⁸ Rutanen Pasi 1968, 220

¹⁷⁹ Coolidge Calvin C. 2001, 29

¹⁸⁰ James Nathan, Recent Violent Crime Trends in the United States. Congressional Research Servicen, Yhdysvaltain kongressin ajatushautomon verkkosivut 20.06.2018 <<https://fas.org/sgp/crs/misc/R45236.pdf>> [luettu 07.05.2019]

¹⁸¹ Nixon Richard 2010, 145—148

varapresidenttiehdokkaaksi tuli persoonaton ja tuntematon Marylandin kuvernööri Spiro Agnew”, Rutanen lopettaa.¹⁸²

Demokraatit kokoontuivat siis runsaat kaksi viikkoa myöhemmin Chicagoon. Puoluepoliittinen jännitys oli nyt kääntynyt pääläelleen. Demokraatit olivat menettäneet vahvimmat miehensä, Lyndon Johnsonin ja Robert Kennedyn. Ilmapiiri oli tämän johdosta jo valmiiksi nuutunut.

Chicago on toisenlainen kokouspaikka kuin huomattavasti pienempi ja suljettu Miami Beach: ”5611 valtuutettua, noin 6000 uutismiestä ja tuhannet muut kokoontuivat amfiteatteriin, joka oli sinetöity katusuluilla, ajoneuvoilla, verkkoaidoilla, piikkilangoilla, luodinkestävillä seinämillä ja lukemattomilla lainvartijoilla. Turvallisuuspalvelu oli kieltänyt lentokoneita lentämästä kahdeksaa kilometriä lähemmäksi kokoushallin yläpuolelle.”¹⁸³

”Kaupungissa oli puoluekokouksen alkaessa 5600 Illinoisin kansalliskaartin sotilasta. 7500 sotilasta oli lisäksi hälytysvalmiudessa, edelleen 8500 Chicagon omaa poliisia. Turvallisuuspalvelun asiamiesten lukumäärää ei tiennyt kukaan. Paikalla olisi tiukan tullen joka tapauksessa noin 40 000 erilaista lain- ja järjestyksen valvojaa.”¹⁸⁴

Chicagon pormestari Richard Daley oli päättänyt, ettei kaupunki joudu hulinoitsijoiden kynsiin. Turvatoimet olivat silti vain tyyntä myrskyn edellä. Kaikki kynnelle kykenevät sodan vastustajat olivat kokoontuneet Chicagoon. Rutanen pohjustaa kokouksen ensimmäistä päivää:

”Suurikokoiset sotapoliisit seisoskelivat katujen kulmissa ja flirttailivat minihelmaisten pitkäsäärysten tyttöjen kanssa. Oli aivan tavallinen kesäpäivä. Patukat alkaisivat viuhua vasta muutaman tunnin kuluttua, eli viimeistään silloin kun demokraatit olivat kokoontuneet amfiteatteriin ensimmäiseen istuntoonsa.”¹⁸⁵

Ehdokkaista olivat jäljellä oikeastaan vain Hubert Humphrey ja Eugene McCarthy. McGovernia oli pidettävä mustana hevosena. Rutanen toteaa, että mukaan yritettiin vetää vielä edesmenneen Robert Kennedyn Edward-velikin. Kennedyn veljeksistä nuorin torjui ajatuksen heti tuoreeltaan. Niin ikään väläyteltiin jopa Johnsonin paluuta ehdokkaaksi.¹⁸⁶

¹⁸² Rutanen Pasi 1968, 219–220

¹⁸³ Rutanen Pasi 1968, 225

¹⁸⁴ Rutanen Pasi 1968, 225

¹⁸⁵ Rutanen Pasi 1968, 225–226

¹⁸⁶ Rutanen Pasi 1968, 226–227

Humphrey oli antanut päävastustajiensa Robert Kennedyn ja McCarthyn kuluttaa voimavaransa esivaaleissa. Hänellä oli puolellaan puolueen johto ja riittävä määrä valitsijamiehiä. Kennedyn murhan jälkeen varapresidentin voitto oli jo kirkossa kuulutettu.¹⁸⁷

Puolue näytti jakaantuneen kahtia Vietnamin sodan vastustajien ja nykyjohdon välillä. Humphrey ei päässyt irti Johnsonin varjosta. Johnson kontrolloi puoluekokousta varapresidenttinsä kautta.¹⁸⁸

Kokous käytiin repivissä tunnelmissa. Jo kokouspaikan ovella nahisteltiin siitä, kenellä oli oikeus toimia valtuutettuna. Riidanaiheita oli muitakin, Rutanen kirjoittaa: ”Tämä oli ensimmäinen kerta 20 vuoteen, jolloin demokraatit taistelivat puolueohjelmastaan julkisesti kokoushallissa.” Vietnamia koskeva väittely siirrettiin myöhään iltaan; siinä vaiheessa tv:n katselijat olivat jo liian väsyneitä. Muutama päivä aikaisemmin sattunut Tšekkoslovakian miehitys oli amerikkalaisille sivuseikka Vietnamin sotaan verrattuna.¹⁸⁹

Levottomuuksia oli tähän mennessä puhjennut jo siellä täällä. Seitsemäntoista uutismiestä oli loukkaantunut. Turvamiehet iskivät CBS-yhtiön kommentaattorin lattiaan suorassa lähetyksessä. Journalistit eivät Rutasen mukaan olleet turvassa edes kokouspaikalla.¹⁹⁰

Vietnamia koskeva äänestys päättyi kokouksen kolmantena päivänä Johnsonin hallituksen politiikan voittoon, Rutanen jatkaa. McCarthy, McGovern ja kennedyläiset jäivät vähemmistöön. Heidän pelinsä oli pelattu. Yleinen sekasorto levisi myös amfiteatteriin: Hetken kokoushalli oli pelkkää kaaosta, ja turvallisuusmiehet turvautuivat jälleen koviin otteisiin henkilön arvoon ja tehtävään katsomatta.”¹⁹¹

Chicagon kaduilla oli vielä pahempaa poliisin ja muiden järjestyksenpitäjien sekä mielenosoittajien välillä. Myös poliisin toiminta oli ryöstäytynyt täysin valloilleen. Väkivallalta eivät säästyneet sivullisetkaan.

Kun demokraattien puoluekokous oli neljän päivän kuluttua ohi, tehtiin yhteenveto: 668 ihmistä oli pidätetty, 424 mielenosoittajaa oli hoidettu tilapäisissä lääkintäpisteissä, 200 henkeä oli

¹⁸⁷ Mason Robert 2004, 31–32

¹⁸⁸ Rutanen Pasi 1968, 228; Denby David, A Great Writer at the 1968 Democratic Disaster. New Yorker 26.08.2018 < <https://www.newyorker.com/culture/cultural-comment/a-great-writer-at-the-1968-democratic-disaster> > [luettu 07.05.2019]

¹⁸⁹ Schultz John 1969, 68–69

¹⁹⁰ Rutanen Pasi 1968, 227–228

¹⁹¹ Rutanen Pasi 1968, 229

paikattu paikan päällä, 400 oli saanut ensiapua kyynelkaasun vuoksi, 110 oli toimitettu sairaalahoitoon. Poliiseja oli loukkaantunut 192.¹⁹²

Humphrey sai aisaparikseen Edmund Muskien. U.S. News & World -lehden toimittaja Walsh, joka on erikoistunut Valkoisen talon problematiikkaan, ihmettelee melko tuoreessa kirjoituksessaan: ”Oli ironista, että kaikesta sekasorrosta ja muutoshakuisuudesta huolimatta molemmat puolueet valitsivat presidenttiehdokkaakseen establishmentin edustajan.”¹⁹³ Rutanen teki saman johtopäätöksen jo vuosikymmeniä aiemmin.¹⁹⁴

Chicagon puoluekokous on koko Rutasen teoksen armageddon, viimeinen taistelu, joka jättää lukijalle nihkeän ja tyhjän olon. Tuskin mitkään levottomuudet ovat jälkimaailman mielessä eläneet yhtä sitkeänä kuin nämä elokuun loppupäivien tapahtumat. Rutanen lopettaa reportaasinsa tähän pohtien vielä lyhyesti George Wallacen roolia presidentinvaalien mahdollisena vaa’an kielenä.¹⁹⁵

Koska reportaasi päättyy elokuun loppuun, Rutanen ei enää siis käsittele kaksi kuukautta kestävästä varsinaisista vaalikampanjasta ja Humphreyn ja Nixonin mielenkiintoista loppukiritaistelua. Kokonaan huomiotta jää niin muodoin myös George Wallacen varapresidenttiehdokas Curtis LeMay, kulttimaineeseen noussut ilmavoimien kenraali. Häneen verrattuna Wallacekin vaikutti liberaalilta pasifistilta. Myöhemmin on myös havaittu, että Neuvostoliitto yritti pian Chicagon puoluekokouksen jälkeen sekaantua Yhdysvaltain vaalitaisteluun tarjoten rahoitusta Humphreylle, mutta se on jo toisen tutkimuksen aihe.¹⁹⁶

Reportaasi päättyy tähän, mutta Rutanen haluaa vielä selittää lukijalle omin sanoin, kuinka Yhdysvaltain valitsijakollegio toimii. Selityksessä kerrotaan, että vaalit järjestetään joka neljäs vuosi, ja että äänestäjät antavat äänensä valitsijakollegiolle, jotka ovat etukäteen sitoutuneet äänestämään tiettyä ehdokasta. Valitsijamiehet ovat selityksen mukaan tuntemattomia ja kasvottomia, 35 osavaltiota on hylännyt näiden nimet täysin, 14 osavaltiota ilmoittaa kullekin ehdokkaalle sitoutuneet valitsijamiehet ja Alabama vain nimet. Valitsijamiehiä on yhteensä 538. Jokaisella osavalttiolla on heitä yhtä monta kuin sillä on edustajia kongressissa, jokaisen osavaltion puolue-elimen valitessa kollegion jäsenet. Järjestelmää Rutanen pitää antiikkisena.

¹⁹² Scheips Paul J. 2015, 363

¹⁹³ Walsh Kenneth T., 1968: The Year That Changed America Forever. U.S. News & World Report 31.12.2017 < <https://www.usnews.com/news/national-news/articles/2017-12-31/1968-the-year-that-changed-america-forever> > [luettu 07.05.2019]

¹⁹⁴ Rutanen Pasi 1968, 126

¹⁹⁵ Rutanen Pasi 1968, 231

¹⁹⁶ Kilgore Ed, The Ghosts of the '68 Election Still Haunt Our Politics The “backlash” politics of crime and race, an unpopular war, divided parties — sound familiar? New York Magazine 16.10.2018 < <http://nymag.com/intelligencer/2018/10/1968-election-won-by-nixon-still-haunts-our-politics.html> > [luettu 07.05.2019]

Se on kuulemma aiheuttanut enemmän ongelmia kuin ratkaissut niitä. Itse vaalipäivä on aina marraskuun ensimmäinen tiistai ja 16. joulukuuta valitsijamiehet kokoontuvat osavaltioidensa pääkaupunkiin antamaan äänensä omille ehdokkailleen. Säännön mukaan voittaja saa kaikki äänet, vaikka toiseksi tullut olisi hävinnyt vain yhdellä äänellä. Sitten vaaliurnat sinetöidään ja lähetetään Washingtoniin, missä ne avataan tammikuussa kongressin todistaessa tapahtumaa. Ehdokas joka saa enemmistön (270 ääntä tai yli) on uusi presidentti. Valitsijamiehet antavat äänensä ehdokkaalle, jolle ovat sitoutuneet antamaan äänensä. Rikkureita on ollut harvoin, ja siksi voittaja on yleensä ollut selvillä jo marraskuussa äänimäärän selvittyä.

Rutanen muistuttaa kuitenkin, että enemmistön saanut ehdokas voi hävitä vaalit ja päinvastoin, koska voittoon tarvitaan vain enemmistö suurista osavaltioista. Siellä on suurin määrä valitsijamiehiä. Jos yksikään ehdokas ei saa valitsijakollegion enemmistöä, siirretään vaalit edustajainhuoneen ratkaistavaksi. Edustajainhuoneen on valittava yksinkertaisella enemmistöllä yksi kolmesta eniten ääniä saaneista ehdokkaista. Jokaisella osavaltioilla on tällöin vain yksi ääni, mikä voi johtaa siihen, että puolue joka on saavuttanut enemmistön joissakin osavaltioissa, päättää kenelle ehdokkaalle osavaltion ääni annetaan. Edustajainhuone voi siis valita ehdokkaan joka ei ole saanut äänten enemmistöä tai valitsijakollegion enemmistöä. Jos tämäkään ei toimi, eikä presidenttiä ole valittu 20. tammikuuta mennessä, virkaan nimitetään varapresidentti, jonka valitsee taas senaatti niistä kahdesta, jotka ovat saaneet eniten ääniä valitsijakollegioilta (tähän pyrki George Wallace). ”Mihin menet USA” päättyy pohtimalla Wallacen kampanjoinnin kautta sitä, onko valitsijakollegio ja USA:n kaksipuoluejärjestelmä enää mielekäs järjestelmä. Kolmatta valtapuoluetta ei ole koskaan syntynyt, ja taloudellisten kustannusten takia se ei tule olemaan todennäköistä. Rutanen katsookin, että molemmat pääpuolueet pyrkivät siirtämään vaali-ideologiansa niin lähelle Wallacen ”laki ja järjestys” -teemaa kuin säädyllisyys salli. Tämä oli hänen mielestään järjestelmän hengissä pitämistä.¹⁹⁷

Reportaasin viimeinen teema on todella sen ydin. Kaikki mitä on käsitelty ennen sitä on johdattanut lukijan itse vaaleihin ja siihen, millaisia asioita ehdokkailla oli pohdittavanaan. Rutanen käsittelee kiitettävän monipuolisesti ehdokkaita, esivaaleja ja lopulta kahden pääehdokkaan valintaa. On huomattavaa, että Rutanen on ottanut esille sellaisia ehdokkaita, joita tulee melko vähän esiin monissa tutkimissani vertaismateriaaleissa. Sellaiset ehdokkaat kuten Lester Maddox, George Romney ja George McGovern tuntuvat olevan esillä antaakseen lisäväriä reportaasiin, koska heillä ei ollut sen kummempaa vaikutusta itse vaaleihin. McGovern tuntuu olevan esillä vaaleja edeltäneiden tekojensa vuoksi, Romney siksi, että hän nolasi itsensä vaalien kynnyksellä ja Maddox taas siksi, että oli demokraatti, joskin melko samoilla linjoilla

¹⁹⁷ Rutanen Pasi 1968, 232–236

kuin George Wallace. Maddoxista Rutanen olisikin voinut mainita sen, että elokuussa 1968 tämä ryhmittyi George Wallacen taakse. Näin Maddoxin käsittelyssä olisi voinut korostaa hänen kapinahenkeään vielä tehokkaammin. McGovern taas valittiin demokraattien presidenttiehdokkaaksi vuoden 1972 vaaleissa, joten hänestäkin olisi ehkä voinut irrota hiukan enemmän.¹⁹⁸

Kansan Uutiset seurasi presidentinvaaleja Yhdysvalloissa eniten Vietnamin sodan ohella. Lehti käsittelee ehdokkaiden liikkeelle lähdöt, julkilausumat, esivaalien tulokset ja puoluekokoukset. Toisin kuin Vietnamin sodasta, tästä teemasta on kirjoitettu paljon pehmeämmin. Vaaleihin liittyvät uutiset ovat yleensä peräisin STT:ltä. Lehti aktivoitui heti maaliskuussa, kun ensimmäiset esivaalit oli järjestetty. Vietnamin sodan tet-offensiivi ja Suomen presidentinvaalit olivat tätä ennen siirtäneet huomion USA:n vaaleista. Sitten lehtijuttuja julkaistiin säännöllisesti aina marraskuuhun asti. Lehden omia analyyseja alkoi ilmestyä heti New Hampshiren esivaalien jälkeen. Näitä analyysejä kirjoittivat Hilikka Ahmala ja Pilkki.

New Hampshiren esivaalien jälkeen ilmestyi Hilikka Ahmalan kolumni: ”Kennedyn Valinta”. Ahmalan mukaan Kennedyn päätös asettua ehdokkaaksi rajaa todella potentiaaliset presidenttiehdokkaat neljään henkeen. He ovat Kennedy, Lyndon Johnson, ”haukka” Richard Nixon ja ”oman rotupuolueensa edustaja”, Alabaman entinen kuvernööri George Wallace. Ahmala ounastelee, että Wallacen mahdollisuudet ovat vähäiset, ja että tämä tuottaa päänvaivaa sekä Jonhsonille että Nixonille. Kennedyn mukaantuloa ja McCarthyn menestystä New Hampshiressä Ahmala pitää osoituksena siitä, että amerikkalaiset haluavat päästä Vietnamissa ”järkevään ratkaisuun”.¹⁹⁹

Hilikka Ahmala palasi vaalitaisteluun Martin Luther Kingin murhan jälkeen otsikolla ”Kennedyn ratkaiseva päivä”. Analyysissään Ahmala lainaa International Herald Tribune -lehteä kuvailemalla USA:n presidentinvaaliehdokkaita psykeedeliseksi kuvaksi. Nykytilanne on hänen mukaansa USA:n vaalihistorian monimutkaisin. Ehdokkaita on kuusi, ja asetelmaa sekoittaa entisestään uusien ehdokkaiden mahdollinen esiintulo. Kolumnisti mainitsee New Yorkin pormestari John Lindsayn, eikä Lyndon Johnsoninkaan paluuta kisaan voi sulkea pois. Ahmala uskoo Kennedyn voittoon, vaikka tämä onkin tehnyt itsestään ”johnsonilaisen” ilmoitettuaan, ettei kannata yksipuolista vetäytymistä Vietnamista. Kennedyn Vietnam-kannanoton noteeraa samaan sävyyn myös Rutanen.²⁰⁰

¹⁹⁸ Perlstein Rick 2008, 308,311

¹⁹⁹ KU 18.03.1968, Hilikka Ahmalan kolumni

²⁰⁰ KU 07.05.1968 Hilikka Ahmalan kolumni. Ahmala mainitsee kolumnissa ”Henry Wallacen”, mutta tarkoittanee George Wallacea.

KU:n kolumnistit palasivat aiheeseen seuraavan kerran Robert Kennedyn murhan jälkeisenä päivänä. Lehti oli täynnä muistokirjoituksia ja kommentteja. Kolmannella sivulla oli Hilikka Ahmalan kolumni otsikolla ”USA:ssa mennään avoimeen fasismiin”. Ahmala pohtii, onko Kennedyn tragedia todiste siitä, että liberalismien tie USA:ssa on kuljettu loppuun. Hän olettaa, että McCarthy on pelattu ulos, Humphrey on ”melkein voittaja” ja ”johnsonilainen lynkkauspolitiikka” jatkuu. Humphreyta Ahmala kuvailee entiseksi liberaaliksi, jonka ”hymypolitiikka” on mahdollisimman kaukana USA:ta riepottelevista ongelmista kuten moraalista vararikosta.²⁰¹

Vaalitaisteluun puuttui useaan otteeseen myös pakinoitsija Pilkki. Hän katsoo, että kampanjat ovat ”kääntyneet ylösalaisin” Kennedyn tultua niihin mukaan. Onko Kennedy vai McCarthy Johnsonin viimeinen haastaja, Pilkki kysyy uskoen, että kumpi tahansa tarjoaa hyvän vastuksen presidentille ja vaihtoehdon ”sotapolitiikalle”, joka on ajautunut umpikujaan. Richard Nixon on hänen mielestään ”nouseva tähti ilman aitoa Vietnam-politiikkaa”. Rockefeller taas ”ei ole paljastanut kaikkia korttejaan. Hänen ehdokkuudestaan ei kuitenkaan ole mitään varmuutta”. Pilkin arviot ovat osuvia sekä nyt että tuonnempanakin – yhtä hyvin ne voisivat olla Rutasen arvioita.

Pilkki kiinnittää huomiota Kennedyn avustajakuntaan, joka on koottu tämän edesmenneen veljen ”vanhasta taitavasta esikunnasta”. Kennedyn menestys onkin sittemmin ollut ”myrskyisää”. Pakinoitsija kommentoi niin ikään Nelson Rockefellerin ilmoitusta olla lähtemättä vaalitaisteluun ”asiana, johon kukaan ei usko”. Hän arvioi kahdessa muussa kirjoituksessaan vielä Johnsonia, joka hänen mielestään on epäonnistunut kaikissa tehtävissään, mutta joka hyvinkin voi olla vielä loppusuoralla mukana. Demokraattien pääehdokas on joko Johnson tai Kennedy. He yrittävät päihittää Nixonin, Pilkki puntaroi. Rockefelleriäkään ei tule unohtaa. Kennedyn murha on Pilkille järkytys ja pettymys.²⁰²

Lehti oli tämän jälkeen pitkään vaiti Yhdysvaltojen vaalikisasta. Pilkki palasi vaaliproblematiikkaan vasta elokuussa republikaanien puoluekokouksen päätyttyä. Monet ulkomaiset tarkkailijat pitivät hänen mukaansa Nixonin voittoa uskomattomana. Nixon nousi presidenttiehdokkaaksi ”paikallisten kihojen valitsemana”. Hänen mielestään Nixonin oli turvaututtava Spiro Agnewiin, jota hän luonnehtii äärikonservatiiviseksi ja rotukiihkoilijaksi. Agnew’n valinta varapresidenttiehdokkaaksi oli pakinoitsijan mukaan yritys saada ääniä pois George Wallacelta. Nixonin ja Agnew’n vaaliohjelma on yhtä tyhjän kanssa ja niin täynnä

²⁰¹ KU 06.06.1968, Hilikka Ahmalan kolumni

²⁰² KU 02.04.1968, Pilkin pakina; KU 22.04.1968, Pilkin pakina; KU 18.06.1968, Pilkin Pakina

kompromisseja, että sen olisi voinut allekirjoittaa McCarthykin. ”Hän lupaa jokaiselle jotakin, mutta ei kenellekään mitään.”²⁰³

Miamin jälkeen lehden analyytikot palasivat vaaleihin vasta syyskuun puolella, Humphreyn valinnan jälkeen. Varsovan liiton joukot Prahassa olivat varastaneet kaiken huomion.

Kevään ja kesän vaalitaistelua Kansan Uutiset kommentoi huomattavan paljon ja usein kielteiseen sävyyn. KU:lle vaalit ovat sekava show, joihin mitä kummallisimmat tekijät saattavat vaikuttaa. Näkemys Lyndon Johnsonista on korostetun karu, eikä lehti kaihda vertaamasta istuvaa presidenttiä gangsteriin tai murhaajaan. Sekä Rutasen että Kansan Uutisten huomio on kohdistunut demokraatteihin. Tämä johtunee demokraattien tiukemmasta kilpailusta republikaaneihin verrattuna. KU on samalla kiinnostunut ja jopa innostunut nimenomaan niistä ehdokkaista, joiden uskotaan saavan Vietnamin sodan nopeasti loppuun. Kennedy on ollut lehden suosikki.

Rutaseen ja Kansan Uutisiin verrattuna Washingtonin suurlähetystö raportoi ensimmäisen kerran presidentinvaaleista verrattain myöhään 30.4. Suurlähettiläs Munkin mukaan demokraattisen puolueen omatoimisina ehdokkaina olivat tuolloin tarjolla senaattorit Robert F. Kennedy ja Eugene McCarthy sekä Alabaman entinen kuvernööri George Wallace, ”separatistiehdokkaana”, joka pyrkii saamaan ehdokkuutensa kongressin ratkaistavaksi (tilanteessa, jossa demokraattien ja republikaanien virallisten ehdokkaiden valitsijamäärä jää alle puoleen). Kennedyn ja McCarthyn kampanjat taas perustuvat nykyhallinnon ulko- ja sisäpolitiikan arvosteluun. Suurlähettiläs kertoo, että Kennedy lähti mukaan luultavasti McCarthyn New Hampshiren erinomaisen esivaalituloksen takia.

Asetelmat olivat muuttuneet huhtikuun lopussa, kun varapresidentti Hubert Humphrey ilmoitti pyrkivänsä ehdokkaaksi Johnsonin hiljaisella hyväksynnällä. Myöhäisestä ilmoituksestaan johtuen Humphrey ei kuitenkaan pysty osallistumaan esivaaleihin, joten esivaalitaisto käydään McCarthyn ja Kennedyn välillä, Munkki pohtii. Suurlähettilään mielestä tuntuu siltä, kuin demokraattijohto antaisi senaattorien tuhota toisensa osoittaen, että kummallakaan ei ole riittävästi kannatusta. Humphrey saapuisi sitten yhdistämään puolueen ja varmistamaan ehdokkuutensa. Munkki ei edelleenkään usko arvailuihin, joiden mukaan Johnson yllättäisi asettumalla sittenkin ehdokkaaksi. Tämä on hänen mielestään mahdollista vain, jos kukaan ehdokkaista ei saa riittävästi kannatusta.

²⁰³ KU 12.08.1968, Pilkin pakina

Suurlähettilään näkemys siitä, että McCarthy ja Kennedy taistelisivat toistensa hengiltä, on omintakeinen, joskin se palauttaa mieleen Rutasen kuvauksen tiukoista esivaalitaistoista. Lopputuloksen ja Humphreyn voiton Munkki näkee selvästi. Humphreyn kyvyn toimia demokraattisen puolueen yhdistäjänä Munkki joutuu arvioimaan tuonnempana uudelleen.

Republikaanien tilannetta suurlähettiläs pitää selvempänä kuin demokraattien: Richard Nixon on hallinnut tilannetta, olkoonkin että hän ei nauti yksimielistä kannatusta puolueessaan (lukuisten vaalitappioitensa johdosta). Munkki uskoo, että demokraattien puoluekokouksessa vastassa ovat Humphrey ja Kennedy. Republikaaneista menestyy Rockefeller, jos hän ottaa varapresidenttiehdokkaakseen Kalifornian suosituksen kuvernöörin eli Ronald Reaganin.²⁰⁴

Munkin skenaario on jälleen persoonallinen. Rutanen ei missään vaiheessa näe Reaganin ja Rockefellerin liittoa todennäköisenä. Tämä on tavallaan yllättäväkin, koska hän on aiemmin viitannut akseliin Rockefeller—Agnew.

Robert Kennedyn murhaa Munkki tarkastelee kansainvälispoliittisessa kontekstissa viitatessaan ampujaan: ”...viha Israelia kohtaan ja tästä johtuva viha Kennedyä sekä hänen tukeaan Israelia kohtaan ovat asioita, jota viranomaiset eivät ole kommentoineet sanallakaan.” Rutanen ilmaisee salamurhan taustan samalla tavalla, tosin verevämmiin: ”Kumpikin (McCarthy ja Kennedy) hyväksyi 50 suihkühävittäjän lähettämisen Israeliin. Eräs jordanialaisnuorukainen näki ja kuuli luultavasti ainakin tämän kohdan televisioväittelystä.”²⁰⁵

Diplomaatin toimenkuvaan kuuluu spekulointi: ”Aikooko Kennedy-perheen nuorin, senaattori Edward Kennedy, ryhtyä taistoon, tai onko mahdollista, että McCarthy ryhtyisi Humphreyn varapresidenttiehdokkaaksi?” Munkki aprikoi huomauttaen samalla, että demokraattien sisäinen hajaannus on nyt suurempi kuin koskaan aiemmin. Hän palasi samaan aiheeseen seuraavan kerran elokuun alussa. Edellisenä päivänä Kennedy oli kuitenkin virallisesti ilmoittanut, ettei osallistuisi vaaleihin ”missään muodossa”.

Demokraattien kisan lähestyessä loppuaan suurlähettiläs kertoo molempien pääehdokkaiden nykytilanteesta. Humphreya on kritisoitu siitä, että hän ei ole tuonut omaa ohjelmaansa tarpeeksi esille eikä tehnyt pesäeroa Johnsoniin.

McCarthyin kampanjan Munkki katsoo taas osoittavan väsymisen merkkejä. Aikaisin aloitetussa kampanjassa on alkanut näkyä samojen asioiden jatkuvaa toistoa; kannatus on hiipumassa maaliskuuhun verrattuna. Vaalirahaston kassat ovat nekin alkaneet tyhjentyä. McCarthyin mainokset ovat vähentyneet.

²⁰⁴ Munkki Karjalaiselle, 30.04.1968.Ulkoministeriön arkisto, kansio 1968.

²⁰⁵ Munkki Karjalaiselle, 10.06.1968.Ulkoministeriön arkisto, kansio 1968.; Rutanen Pasi 1968, 190

Munkin ja Rutasen näkökulmat eroavat yhä toisistaan jonkin verran. Arvailuille toisistaan poikkeaville tiedoille on toki tilaa vaikka kuinka paljon. Suurlähettiläs osoittaa tarkkanäköisyyttä havainnoidessaan McCarthyn kampanjointia. Kaikkea tätä ei Rutanenkaan ole huomannut. Edward Kennedyä koskevat spekulatiot Rutanen käsittelee lyhyesti vasta Chicagon puoluekokouksessa. Suomen suurlähetystä eivät tunnu kiinnostavan muut kuin aivan kärkiehdokkaat. Reagan, McGovern, Muskie, Maddox ja Romney jäävät lähes kokonaan huomiota vaille.

Republikaaneista Rockefeller on suurlähettilään mielestä ottanut Nixonia kiinni niin paljon, että tässä vaiheessa ei pysty sanomaan, kumpi johtaa. Suurlähettiläs kertoo aikovansa vieraillla seuraavalla viikolla republikaanien puoluekokouksessa Miamissa ja uskoo, että lopullisen ehdokkaan valinta on vaikeaa nykyisten kandidaattien tasaväkisyyden vuoksi.²⁰⁶

Pian puoluekokouksen jälkeen Suomen suurlähetystö lähetti asiaa koskevan raportin (ilman allekirjoittajaa). Republikaaninen puolue on raportin tekijän mielestä siirtynyt oikealle – ainakin sisäpoliittisesti. Republikaanien liberaalit ja nuoriso ovat pettyneitä Rockefellerin tappioon. Moni pohjoisten osavaltioiden republikaani oli ilmaissut huolensa Nixon—Agnew-yhdistelmästä, joka tuskin houkuttelee mustia äänestäjiä. Vaikka pieniä soraääniä puoluekokouksen jälkeen kuultiinkin, republikaanit ovat raportin mukaan nyt tiukasti Nixonin käsissä.

Lähetystön selonteko tuntuu jälleen tuoreelta, ehkä myös siksi, että se on reaaliaikaista tai ainakin lähellä sitä. Rutasen teoksesta ei läheskään aina ilmene, milloin teksti on kirjoitettu.²⁰⁷

Suurlähetystö toimitti jälleen allekirjoittamattoman raportin vastikään päättyneestä demokraattien puoluekokouksesta. Isäntäkaupunki Chicago muistuttaa selonteossa ”sotaleiriä” mielenosoittajien ottaessa yhteen tuhansien poliisien kanssa. Puoluekokouksen kerrotaan jakaantuneen kahteen leiriin: Johnsonin Vietnamin politiikkaa tukeneisiin ja rauhanohjelman kannattajiin. Leirien väliset puheenvuorot ovat ”jyrkän tunneperäisiä” ja kuohuttivat puoluekokousta tuntien ajan. Johnsonin politiikan kannattavat voittivat lopulta 1568 äänellä rauhanohjelman saadessa 1041 ääntä. Valtavien mielenilmausten jatkuessa myöhään iltaan Humphrey saavutti puolueensa ehdokkuuden 1761:n äänen turvin. McCarthy sai 601 ääntä. Puolueen todettiin olevan aivan hajanainen, sillä moni Humphreyn vastustaja oli ilmoittanut

²⁰⁶ Munkki Karjalaiselle, 02.08.1968. Ulkoministeriön arkisto, kansio 1968.

²⁰⁷ Suomen suurlähetystö, Washington DC. Karjalaiselle, 12.08.1968. Ulkoministeriön arkisto, kansio 1968.

jättävänsä äänestämättä vaaleissa. Tyytymättömyys johtui raportin mukaan myös poliisin kovakouraisuudesta.²⁰⁸

Viimeinen vertailukelpoinen raportti lähetettiin elokuun 30. päivä. Suurlähetystöneuvos Malinen tekee tällöin vielä erillisen selonteon demokraattien puoluekokouksesta. Malisen mielestä puoluekokouksesta pystyi tekemään seuraavat johtopäätökset:

1. Rauhanohjelmaa kannattaneet (McCarthy ja Kennedyn kannattajat) ovat pettyneitä. Vaikka he eivät luultavasti perusta uutta puoluetta, moni heistä voi hyvinkin jäädä kotiin vaalipäivänä. Tämä kostautuu Humphreylle.
2. Myös demokraattien oikea siipi on tyytymätön. Heidän mukaansa Humphrey ei ole riittävän sitoutunut ”lain ja järjestyksen” puolesta. He pelkäävät myös, että Humphreyn ulkopolitiikka saattaa pehmentyä varapresidentin astuessa esiin ”Johnsonin varjosta”.
3. Moni tarkkailija on sitä mieltä, että Nixon todennäköisesti voittaa, kunhan hän ei tee karkeita virheitä. Tilanne voi kuitenkin kääntyä Humphreyn eduksi, jos Vietnamiin saadaan aselepo ennen marraskuun vaaleja.

Chicagon puoluekokouksesta Suomen suurlähetystö on kirjannut monta tarkkaa yksityiskohtaa, jotka Rutanen on sivuuttanut – ikään kuin tätä olisi jo alkanut väsymys ja kokouksen väkivaltaisten tapahtumien taakka painaa.²⁰⁹

Kokonaisuutena Rutanen tekee vaalivuoden raportoinnin moiteettomasti. Hän kertoo lukijalle selkeästi, millainen on Yhdysvaltojen esivaalijärjestelmä, mitä esivaaleissa todella tapahtui, millaisissa osavaltioissa vaalitaistelua käytiin ja millaiset tapahtumat lopulta veivät maan siihen tilanteeseen, jossa presidentinvirasta kisasivat Hubert Humphrey ja Richard Nixon. Koska reportaasi loppuu elokuuhun, Rutanen ei käsittele kaksi kuukautta kestävästä varsinaista vaalikampanjasta ja sen mielenkiintoisia yksityiskohtia, kuten Humphreyn ja Nixonin loppukiritaistelua. Kokonaan huomiotta jää George Wallacen varapresidenttiehdokas Curtis LeMay, kulttimaineeseen noussut ilmavoimien kenraali. Häneen verrattuna jopa Wallacekin vaikutti liberaalilta rauhanpuolustajalta. Rutanen ei liioin tee selkoa Yhdysvaltojen edustajainhuoneen tai senaatin vaaleista, siitä miten maan kongressi muodostetaan, ja miten toimii suhteessa presidenttiin. Tämä ei toki ole tarkoituskaan.

²⁰⁸ Suomen suurlähetystö, Washington DC. Karjalaiselle, 29.08.1968. Ulkoministeriön arkisto, kansio 1968.

²⁰⁹ Malinen Karjalaiselle, 30.08.1968. Ulkoministeriön arkisto, kansio 1968.

Silti ei voi kiistää, etteikö Rutanen käsittelisi vaalivuoden tärkeimpiä tapahtumia hyvin ja yksityiskohtaisesti.²¹⁰ Hän on ottanut selvää monista Yhdysvaltain politiikan omista erityispiirteistä ja muovannut niitä lukijoille helposti ymmärrettäviksi. Tätä korostaa vielä lopun informaatio-osio, jossa lukijalle kerrotaan tiivistäen Yhdysvaltojen valitsijakollegio, joka täsmää hyvin Yhdysvaltojen valtion oman selostuksen kanssa.²¹¹

Myös Kansan Uutiset ja diplomaatit olivat hyvinkin ahkerasti ja selkeästi seuranneet Yhdysvaltain tapahtumia.

Kansan Uutisille USA:n vaalitaistelun näkemykset ovat Rutaseen verrattuna ulkokohtaisia, kielteisiä ja tendenssimäisiä. Toiveikkuus ei juuri saa sijaa, ei varsinkaan Kingin ja Kennedyn murhien jälkeen. Lehden on vaikea mennä ”sisään” vaalitaisteluun: Ehdokkaiden henkilökuvat eivät hahmotu, eivät liioin maan eri osien erikoispiirteet. Vaalitaistelussa nähdään hädin tuskin edes luokkataistelun piirteitä, vaikka etenkin rotuongelma olisi siihen antanut aineksia.

Vietnamin sota ja USA:n sisäiset väkivaltaisuuDET varjostavat sitä liikaa. Hilikka Ahmalan ennusteet osuvat kuitenkin aika hyvin kohdalleen, kunhan niistä riisuu poliittisen jargonin. Pilkki on arvioissaan usein vieläkin terävämpi. Rutasen näkemys on kuitenkin näitä kumpaakin analyyttisempi ja viileämpi ja juuri sillä tavoin yksityiskohtaisempi ja läheisempi kuin vain silminnäkiäjällä on. KU tarkkailee Rutaseen verrattuna Yhdysvaltoja 7000—8000 kilometrin päästä. Niin kaukaa poliittinen elämä näyttää helposti yksinkertaisemmalta kuin se on. Rutaselle amerikkalainen yhteiskunta ja sen yllättävät käännteet taas eivät ole yksiselitteisiä. Harvoin Rutanen yrittää ennustaa, ei edes vaalien tulosta, saati sitten antaa ohjeita USA:n päättäjille. Kaiken groteskin show-bisneksen, väkivallan ja suoranaisten kaaoksenkin keskellä hän haluaa ymmärtää amerikkalaista yhteiskuntaa. Helppoa se ei ole — ei hänelle eikä kenellekään.

Sekä Kansan Uutisten että Rutasen faktatiedot ovat sen sijaan muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta samanlaisia. KU:n hankkimat tiedot ovat yleensä peräisin kansainvälisiltä uutistoimistoilta, joita STT on toimittanut ja välittänyt.

Diplomaatit taas olivat huolissaan Yhdysvaltojen tilasta tuona kriittisenä vuonna 1968. He olivat yhtä epätietoisia kuin Rutanenkin siitä, mihin USA oli todella menossa. Heidän kannanottonsa ovat varovaisia, mutta informatiivisia. He ovat ehdottomasti lähempänä Rutasta kuin Kansan Uutiset. Selvimmin he poikkeavat Rutasesta siinä, että ilmiöiden taustoittaminen jää vähemmälle. Tärkeintä on ollut välittää uutta ensikäden tietoa. Mahdolliset kiireelliset puhelut

²¹⁰ Kuten Jill Edy mainitsee, Rutanen on sovittanut tekstiä sellaisiin raameihin, jotka ovat hänen yleisölleen ymmärrettäviä. Ks. luku 1,6

²¹¹ National Archives and Records Administration, Yhdysvaltain kansallisarkistojen verkkosivusto. What is the Electoral College? < <https://www.archives.gov/federal-register/electoral-college/about.html> > [luettu 06.02.2019]

Suomeen voivat olla yhä olemassa tallenteina, mutta en ole yrittänyt turvautua niihin tässä tutkielmassa.

6. Johtopäätökset

Pasi Rutanen halusi kirjassaan ”Mihin menet USA” paneutua erityisesti vuoteen 1968 ja tehdä selkoa Yhdysvaltain valmistautumisesta presidentinvaaleihin ja siihen liittyvistä taustatekijöistä. Mutta Rutanen tuskin hurjimmissa kuvitelmissaankaan näki, mitä tuleman piti: Lyndon Johnson ilmoitti, ettei hän enää tavoittele presidentinvirkaa, Martin Luther King ammuttiin, Robert Kennedy ammuttiin, kaupungeissa mellakoitiin, Chicagon puoluekokouksessa poliisikin riehui ennen näkemättömällä tavalla, ja maa oli jakaantunut kahtia melkein kuin sisällissodassa sata vuotta aiemmin, lähinnä Vietnamin sodan ja rotuongelman vuoksi. Kysymys ei kuitenkaan ollut vain USA:n vaalivuodesta, sillä Rutanen oli hankkinut taustatietoja jo aiemmin, analysoinut ja kypsyttellyt niitä ja ehkä myös kirjoittanut osan teoksestaan hiukan aikaisemmin. Esimerkkinä tästä on väkivaltaa käsittelevä osuus. Se on niin monisäikeinen ja analyttinen, että tuskin kukaan pystyisi kirjoittamaan sitä samassa tahdissa kuin teoksen varsinaisia reportaasiosuusia. Rutanen on samalla halunnut työstää kokonaiseksi kirjaksi sen huomattavan aineiston ja kokemuksen, jota hän ei voinut lyhyissä uutisraporteissaan käyttää.

Rutanen oli työssään vallan lähteillä, supervallan polttopisteessä, ja hän nautti siitä. Teoksesta käy selkeästi ilmi, että hän oli erittäin hyvin informoitu ja hyvin verkostoitunut; hän viittaa usein washingtonilaisiin tietolähteisiinsä. ”Hänellä oli omat syväkurkkunsa”, Yle-historioitsija Lasse Vihonen toteaa.^{212 213}

Pienenä ongelmana on ollut Rutasen tarkastelemien aiheiden runsaus. Hyvänä toimittajana Rutanen osasi poimia tiedon massasta olennaisen. Sama ongelma koskee tämän tutkielman tekijääkin: Monet Rutasen käsittelemistä aiheista on pitänyt rajata tiukasti. Erityisesti presidentinvaalien ehdokkaista olisi ollut kiinnostava tehdä enemmän vertailuja ja monipuolistaa heidän henkilökuviaan. Työn ekonomia on asettanut rajansa.

Erinomaisia vertailukohteita Rutaseen kirjan teemoille, tapahtumille ja henkilöille olen saanut arvovaltaisilta amerikkalaisilta medioilta ja niiden historia-asiantuntijoilta. Näiden medioiden artikkelit perustuvat hyvin usein johonkin tuoreeseen historiateokseen, jonka kirjoittajakin on monessa tapauksessa juuri kirjan tekijä. Vertailumateriaalia on ollut tarjolla runsaasti, koska vuotta 1968 käsiteltiin Yhdysvalloissa erityisen paljon vuonna 2018, kun siitä oli kulunut 50 vuotta.

²¹² Vihonen, Lassi 2018 [Haastattelu] 04.04.2018. Haastattelijana Eerik Tuovinen

²¹³ Muistin ja haastattelun rajoitukset on syytä ottaa huomioon. Zelizer, Barbie 2014, 48-49; Rasilainen, Aki, 1995, 63-65

Teos ei Rutasen valitsemien aihepiirien vuoksi luo kattavaa kuvaa amerikkalaisen yhteiskunnan problematiikasta eikä tämä tietenkään ole tarkoitukseen. Koska Rutanen on halunnut keskittyä vain USA:n polttavimpiin ongelmiin, käsittelemättä jäävät esimerkiksi amerikkalaisille sinänsä tärkeä terveydenhoitojärjestelmä, koulutus, nuorison tyytymättömyys kampuksilla ja populaarikulttuuri, joka osaltaan muokkasi amerikkalaisten mielialoja, ehkäpä hyvinkin paljon juuri tuohon aikaan.

Rutasen teemoista eniten täydentäviä näkökulmia olisivat kaivanneet rotu, talous ja köyhyys. Rotuongelman ratkaisuun Rutanen suhtautuu hiukan pessimistisesti jatkuvien levottomuuksien ja sitkeän rasismien vuoksi. Amerikkalainen yhteiskunta on joka tapauksessa nyttemmin kehittynyt myönteiseen suuntaan, ehkä vaivihkaa, mutta vääjäämättä silti. USA:n mustalla väestöllä on nyt aivan eri yhteiskunnallinen rooli kuin 51 vuotta sitten, ja amerikkalaiset ovat ehtineet valita virkaansa ensimmäisen mustan presidentin. Yhdysvaltain talouden Rutanen näkee hiukan yksipiippuisesti, vailla sen jättiläismäistä suorituskykyä, joustavuutta ja sitä hyvinvointia, jota se on tuottanut useimmille amerikkalaisille. Talous ei ole Rutasen suosikkeja. Yhtä kaikki, Rutasen kyky taustoittaa vaalivuotta on erinomainen.

Rutasen viidestä teemasta Vietnam, rotukysymys ja väkivalta korostuvat presidenttiehdokkaiden henkilökuvissa ja vaalitaistelussa. Talous ja köyhyys jäävät vähemmälle. Presidenttiehdokkaiden esittelyyn on uhrattu runsaasti taustatyötä ja hankittu lähdemateriaalia. Esivaalit ja puoluekokoukset Rutanen hoitaa vankalla ammattitaidolla ja varsinaisen leipätyönsä ohella. On myös muistettava, että Rutanen on ensi sijassa tv-toimittaja, joka on tottunut tekemään työtään hiukan eri ehdoilla kuin kirjoittava toimittaja. Tv-toimittaja joutuu ottamaan jutuissaan huomioon sekä kuvan että tekstin. Tämä saattaa toisaalta vain parantaa toimittajan huomiokykyä.

Toimittajan ja akreditoitun kirjeenvaihtajan rooli voi olla haitaksikin. Rutanen liikkuu mitä ilmeisimmin järjestetyillä virallisilla retkillä, omissa toimittajaryhmissään matkustaen osavaltiota toiseen. Näin avautuu mahdollisuus päästä lähelle avainihmisiä ja vallanpitäjiä, mutta ehkä yhteys kansan syviin riveihin jää samalla vajaaksi. Vain pariin otteeseen Rutanen lähestyy tavallista amerikkalaista, joka on kuitenkin se, joka äänestää.

Rutanen tarkastelee kohteitaan toisaalta ylhäältä ja etäältä – talous ja puoluekokoukset ovat tästä hyvä esimerkki – toisaalta myös aivan katutasolta, usein hyvin yksityiskohtaisesti. Kysymys ei ole pikkutarkkuudesta, vaan kyvystä elävöittää ja konkretisoida.²¹⁴

²¹⁴ Kuten Jill Edy mainitsee, Rutanen on sovittanut tekstiä sellaisiin raameihin, jotka ovat hänen yleisölleen ymmärrettäviä. Ks. luku 1,6

Rutanen seuraa enemmän demokraattien kuin republikaanien esivaaleja, koska draama on siellä. Puoluekokoukset tosin muuttavat tätä poliittista asetelmaa. Rutanen antaa varoen ymmärtää, että Yhdysvallat on siirtymässä liberaaleilta konservatiiveille.

Teos ”Mihin menet USA” sisältää silmiinpistävän vähän asiavirheitä, mikä viittaa hyvään taustatyöhön. Rutanen on huolellinen. Hän rakastaa lukuja, jotka ovat paria poikkeusta lukuun ottamatta tarkkoja. Lähes kaiken Rutasen esittämän asiatiedon voi tarkistaa muista historiallisista lähteistä.

Rutasen, Kansan Uutisten ja Washingtonin suurlähetystön raporttien asiatiedoissa ei juuri ilmene ristiriitoja. Rutasen informaatio on tosin jossain määrin erilaista Kansan Uutisiin ja erityisesti sen kolumneihin verrattuna, samoin verrattuna diplomaattiraportteihin, mutta nämä erot ovat melko vähäisiä. Tämäkin osaltaan vahvistaa ”Mihin menet USA” -teoksen lähdearvoa.

Sävyerot ovat sitä vastoin suuria. Rutanen pyrkii analysoimaan, taustoittamaan ja ymmärtämään amerikkalaista yhteiskuntaa, sen kehitystä ja kohtalokasta vuotta 1968. Kansan Uutisille USA on ideologinen vihollinen, ja lehti myötäilee näin mitä ilmeisimmin myös Neuvostoliiton näkemystä. KU:n suhde Yhdysvaltoihin on asenteellinen; se kumpuaa kylmän sodan juoksuhaudoista. Rutanen kirjoittaa Yhdysvalloista yhtäältä konkreettisemmin, toisaalta analyttisemmin ja jopa etäisemmin kuin Kansan Uutiset.

Myös KU käsittelee samoja aiheita ja tuo esille samoja faktoja kuin Rutanen. Rutasella ja Kansan Uutisilla on myös hyvin paljon yhteistä.

Sitä vastoin olettamukseni siitä, että Ylen politisoituminen Eino S. Revon pääjohtajakaudella olisi heijastunut myös Rutasen teokseen, osoittautuu vääräksi, sillä Rutanen pitäytyy itsenäisen journalismin ihanteissa. Poliittisia tendenssejä on hänen teoksessaan vaikea havaita. Ehkä Rutanen on lähellä Yhdysvaltain liberaaleja – ainakin nämä vaikuttavat sympaattisimmilta. Heihin kuuluvat Nelson Rockefeller, Eugene McCarthy ja Robert Kennedy.

Rutanen on varovainen eikä pyri ennustamaan. Monissa kohdin hän näkee kuitenkin myös tulevaisuuteen: kukaan ei tullut Martin Luther Kingin tilalle, Reagan ei pysähtyisi vuoteen 1968. Myös McGovernin hän arvioi tulevaisuuden mieheksi (McGovern oli demokraattien presidenttiehdokas seuraavissa vaaleissa) Rutanen havaitsee niin ikään USA:n valtavat kehittymisen edellytykset.

Jos suomalainen lukija haluaa nyt runsaat 50 vuotta myöhemmin muodostaa kuvan Yhdysvalloista, sen poliittisesta ilmapiiristä ja keskeisistä yhteiskunnallisista vaikuttajista sekä maan puoluejärjestelmästä teos ”Mihin menet USA” soveltuu siihen erinomaisesti. Se on

kestänyt erinomaisesti aikaa. Myöhempi historiantutkimus ja media tietenkin täydentävät Rutasen kirjaa ja tuovat siihen historia-alan ammattilaisen tarvitsemia uusia näkökulmia ja uusia finessejä.

Samalla tämä reportaasiteos muistuttaa meitä ironisesti historian syklisyydestä: Yhdysvallat on käynyt edelleenkin sota – ei enää Vietnamissa, vaan mm. Persianlahdella ja erikseen Irakissa. Taistelut jatkuvat tänäkin päivänä Afganistanissa, mistä amerikkalaisten on ollut vaikea irrottautua. Kommunismin leviämisen pelko, johon Vietnamin sotakin kietoutui, on vaihtunut terrorismin pelkoon. Rotusyrjintä on muuttanut muotoaan latinalaisväestön jouduttua selvimmin sen kohteeksi. Väkivallan teema on edelleen ajankohtainen, kuten se on Rutasen kirjassakin, joka muistuttaa siitä, miten helppoa ampuma-aseiden hankkiminen oli vuonna 1968. Ongelma on vain hivenerittäin muuttanut muotoaan kouluampumisineen ja niihin rinnastettavine joukkosurmineen. Yhdysvallat on edelleen myös kahtia jakautunut, ja monessa suhteessa sellainen yhteiskunta kuin Rutanen sen kerran näki. Yhdysvaltain talous on toki kehittynyt moneen suuntaan, mutta sillä on yhä samoja, lähes kroonisia ongelmia kuin vuonna 1968: valtiontalouden alijäämä ja velkaantuminen, kaupan epätasapaino. Dollari yleismaailmallisena rinnakkaisvaluuttana elää nyt yli 50 vuotta myöhemmin elämäänsä, joskaan ei enää kultaan sidottuna. Huomio kiinnittyy vihdoin myös amerikkalaiseen naiseen. Hän on Rutasen kirjassa joko poliitikon puoliso tai sähkösääriäinen tyttö terästävässä esivaalien ja puoluekokousten ilmapiiriä. Naisen rooli on nyttemmin muuttunut radikaalilla tavalla – olihan USA:n vuoden 2016 presidentinvaalien ennakkosuosikkikin nainen.

LÄHTEET

I PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Arkistot

Kansallisarkisto, Helsinki

Ulkoministeriön arkisto, Kansio 1968 Helsinki.

WWW-dokumentit

100 Years of U.S. Consumer Spending Data for the Nation, New York City, and Boston. Yhdysvaltain kuluttajaintilastot vuodesta 1900 vuoteen 2000. Department of the United States Labor – Bureau of Labor Statistics. Yhdysvaltain työministeriön työmarkkinatilastojen viraston verkkosivut. < <https://www.bls.gov/opub/100-years-of-u-s-consumer-spending.pdf>> [luettu 23.01.2019]

Act of August 20, 1964 (Economic Opportunity Act of 1964), Public Law 88-452, 78 STAT 508, which mobilized the human and financial resources of the Nation to combat poverty in the United States., 08/20/1964. " *Act of August 20, 1964 (Economic Opportunity Act of 1964), Public Law 88-452, 78 STAT 508, which mobilized the human and financial resources of the Nation to combat poverty in the United States., 08/20/1964.* National Archives and Records Administration. Office of the Federal Register. " <<http://research.archives.gov/description/299896>> luettu 08.04.2018]

Brookhiser Richard, *The Wallace Legacy*. New York Times 29.10.1995 < <https://www.nytimes.com/1995/10/29/books/the-wallace-legacy.html>> [luettu 22.04.2019]

Budget of the United States Government – Fiscal Year 1969. Yhdysvaltain liittovaltion budjetti 1969. FRASER, Yhdysvaltain keskuspankin sähköinen kirjasto. <<https://fraser.stlouisfed.org/title/54/item/19022>> [luettu 23.01.2019]

Denby David, *A Great Writer at the 1968 Democratic Disaster*. New Yorker 26.08.2018 < <https://www.newyorker.com/culture/cultural-comment/a-great-writer-at-the-1968-democratic-disaster>> [luettu 07.05.2019]

Federal Budget Receipts and Outlays. Yhdysvaltain liittovaltion budjetit kokonaismääriltään, presidentti Calvin Coolidgesta presidentti Donald Trumppiin. The American Presidency Project. Yhdysvaltain presidenttien sähköinen arkisto. <<http://www.presidency.ucsb.edu/data/budget.php>> [luettu 10.10.2018]

FitzGerald David S., Cook-Martín, David, *The Geopolitical Origins of the U.S. Immigration Act of 1965*. Migration Policy Institute, 2.2.2015.

<<http://www.migrationpolicy.org/article/geopolitical-origins-us-immigration-act-1965>> [luettu 28.4.2018]

Frank Jeffrey, *Big Spender – Nelson Rockefeller’s grand ambitions*. The New Yorker. 13.10.2014. <https://www.newyorker.com/magazine/2014/10/13> < [luettu 27.04.2019]>

Geewax Marilyn, *The Economy And Politics Of 1968: Now Playing In Reruns*. National Public Radion, yhdysvaltalaisen julkisen palvelun radioverkon verkkosivut 29.07.2016 < <https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2016/07/29/487821128/the-economy-and-politics-of-1968-now-playing-in-reruns> > [luettu 03.05.2019]

George McGovern Obituary. The Guardian 21.10.2012. <<https://www.theguardian.com/world/2012/oct/21/george-mcgovern>> [luettu 22.04.2019]

Gonsalves Kelly, *The 'long, hot summer of 1967'*. The Week 02.08.2017 <https://theweek.com/captured/712838/long-hot-summer-1967> [luettu 25.04.2019]

Hochgesang Josh, Lawyer Tracye, Stevenson Toby, *The Psychological Effects of the Vietnam War*. Stanfordin yliopiston verkossa julkaistu tutkimus 26.07.1999 <https://web.stanford.edu/class/e297c/war_peace/media/hpsych.html> [luettu 06.05.2019]

Internal Security Act of 1950 (McCarran Act). San Diegon yliopiston tutkijan, Brian Lovemanin verkkosivut <<https://loveman.sdsu.edu/docs/1950InternalSecurityAct.pdf>> [luettu 09.10.2018]

James Nathan, *Recent Violent Crime Trends in the United States*. Congressional Research Servicen, Yhdysvaltain kongressin ajatushautomon verkkosivut 20.06.2018 < <https://fas.org/sgp/crs/misc/R45236.pdf>> [luettu 07.05.2019]

Kiener Robert, *Witness to history: Harry Benson’s Robert F. Kennedy assassination images*. Professional Photographer Magazine, 01.12.2007 <https://ppmag.com/news/witness-to-history-harry-bensons-bobby-kennedy-assassination-images> [luettu 15.01.2019]

Kilgore Ed, *The Ghosts of the '68 Election Still Haunt Our Politics The “backlash” politics of crime and race, an unpopular war, divided parties — sound familiar?* New York Magazine 16.10.2018 < <http://nymag.com/intelligencer/2018/10/1968-election-won-by-nixon-still-haunts-our-politics.html>> [luettu 07.05.2019]

Kraut Aaron, *George Wallace’s assassination attempt: FBI agent reflects, 40 years later*. Washington Post 09.05.2012 < <https://www.washingtonpost.com/local/george-wallaces->

assassination-attempt-fbi-agent-reflects-40-years-

later/2012/05/08/gIQAkMnCU_story.html?utm_term=.70a9d429d955> [luettu 29.04.2019]

Kudlow Lawrence, Domitrovic Brian: John F. Kennedy and Ronald Reagan Proved Tax Cuts Work. Time 29.09.2016 < <http://time.com/4511870/john-f-kennedy-and-ronald-reagan-tax-policy/>> [luettu 24.04.2019]

Integrating Ole Miss – A Civil Rights Milestone. John F. Kennedyn presidentillisen kirjaston verkkosivujen artikkeli 2010. < <https://microsites.jfklibrary.org/olemiss/home/>> [luettu 27.04.2019]

Lyman Brian, *Stand up for America – George Wallace’s Chaotic, Prophetic Campaign.* USA Today, 20.8.2018. < <https://eu.usatoday.com/story/news/nation-now/1968-project/2018/08/16/stand-up-america-george-wallaces-chaotic-prophetic-campaign/961043002/>> [luettu 22.04.2019]

Records of the Community Services Administration .National Archives and Records Administration, Yhdysvaltain kansallisarkistojen verkkosivut, <<http://www.archives.gov/research/guide-fed-records/groups/381.html#381.1>> [Luettu 14.04.2018]

What is the Electoral College?. National Archives and Records Administration, Yhdysvaltain kansallisarkistojen verkkosivusto, < <https://www.archives.gov/federal-register/electoral-college/about.html>> [luettu 06.02.2019]

Presidential Approval Ratings - Gallup Historical Statistics and Trends. Internet-sivusto, jossa on koottuna Yhdysvaltain tilastoja talouslukemista presidenttien kannatuslukemiin.<<http://www.gallup.com/poll/116677/presidential-approval-ratings-gallup-historical-statistics-trends.aspx>> [luettu 05.04.2018]

Purdum Todd S., Walt Rostow, *Adviser to Kennedy and Johnson, Dies at 86.* New York Times 15.02.2003 <<https://www.nytimes.com/2003/02/15/us/walt-rostow-adviser-to-kennedy-and-johnson-dies-at-86.html>> [luettu 05.05.2019]

Rahamuseon rahanarvolaskuri. <<http://apps.rahamuseo.fi/rahanarvolaskin#FIN>> [luettu 10.10.2018]

The Lasting Legacy of An American Dilemma. Carnegie-järjestön verkkosivut syyskuu 2004 <https://www.carnegie.org/media/filer_public/98/65/9865c794-39d9-4659-862e-aae1583278a8/ccny_results_2004_americandilemma.pdf> [luettu 27.04.2019]

Walsh Kenneth T., 1968: *The Year That Changed America Forever*. U.S. News & World Report 31.12.2017 <<https://www.usnews.com/news/national-news/articles/2017-12-31/1968-the-year-that-changed-america-forever>> [luettu 07.05.2019]

Walsh Kenneth T., *The U.S. and Vietnam: 40 Years After the Fall of Saigon*. U.S. News & World Report 30.04.2015 <<https://www.usnews.com/news/articles/2015/04/30/the-us-and-vietnam-40-years-after-the-fall-of-saigon>> [luettu 07.05.2019]

Widmer Ted, *How Nixon Came Back*. New York Times 08.08.2018 <<https://www.nytimes.com/2018/08/08/opinion/how-nixon-came-back.html>> [luettu 30.04.2019]

Woodward Calvin, *Secret Service tape from Reagan attack is released*. Deseret News 11.03.2011 <<https://www.deseretnews.com/article/700117419/Secret-Service-tape-from-Reagan-attack-is-released.html>> [luettu 29.04.2019]

II SANOMA – JA AIKAKAUSLEHDET

Suomalaiset:

Kansan Uutiset 1968 vuosikerta

Elomaa Outi, Pasi Rutanen on nähnyt idän ja lännen, Suur-Jyväskylän Lehti 28.10.2009 .

Reston James, A Remarkable Comeback for Nixon; Nixon's Comeback Remarkable, Achieved in Face of Great Odds, New York Times 08.08.1968

III KIRJALLISUUS

Aguirre Jr Adelberto, Turner Jonathan H, *American Ethnicity – The Dynamics and Consequences of Discrimination*. McGraw-Hill Inc. New York 1995.

Anderson Devery S, *Emmett Till: the murder that shocked the world and propelled the civil rights movement*. University Press of Mississippi 2015.

Beltran Mary, Fojas Camilla, *Mixed Race Hollywood*. New York University Press, New York 2008.

Burrows Edwin G, Wallace Mike, *Gotham: A History of New York City to 1898*. Oxford University Press, Oxford 1998.

Carey James, *Lehdistö ja julkinen keskustelu*. Teoksessa Tiedotustutkimus Vol. 26, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2003.

Caro Robert, *The Path to Power*. Vintage Books, New York 1982.

Carter Dan T, *The Politics of Rage: George Wallace, the Origins of the New Conservatism, and the Transformation of American Politics*. Simon & Schuster, New York 2000.

Carlson Matt, Berkowitz Daniel A., *The Late News: Memory Work as Boundary Work in the Commemoration of Television Journalists*. Teoksessa Journalism and Memory. Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke Hampshire 2014.

Clymer Jeffery A., *America's Culture of Terrorism – Violence, Capitalism, and the Written Word*. The University of North Carolina Press, Chapel Hill 2003.

Chester Lewis, Hodgson Godfrey, Page Bruce, *An American Melodrama – The Presidential Campaign of 1968*. The Viking Press, New York 1969

Coolidge Calvin C., *The Price of Freedom: Speeches and Addresses*. Fredonia Books, Amsterdam 2001.

Dallek Robert, *Lyndon B. Johnson: Portrait of a President*. Oxford University Press, Oxford 2004.

Dancis Bruce, *Resister: A Story of Protest and Prison During the Vietnam War*. Cornell University Press, New York 2014.

de Antonio Emile, *Radical Filmmaker in Cold War America*. University Press of Wisconsin Press, Madison 2000.

Devaluation and the Rise of the Ku Klux Klan, 1915–1925. Teoksessa Social Forces, Vol. 4 Oxford University Press, Oxford 1995.

Edy Jill A., *Journalism as a Vehicle of Non-Commemorative Cultural Memory*. Teoksessa Journalism and memory. Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke Hampshire 2014.

Ellis Sylvia, *Freedom's pragmatist: Lyndon Johnson and civil rights*. University of Florida 2013.

Evanzz Karl, *The Judas Factor: The Plot to Kill Malcolm X*. Thunder's Mouth Press, New York 1992.

Gibson Dawn-Marie, *A history of the Nation of Islam: race, Islam, and the quest for freedom*. ABC-Clio, Santa Barbara California 2012.

Goodwin Doris, *Leadership in Turbulent Times*. Simon & Schuster, New York 2018.

Graham Allison, *Framing the South: Hollywood, Television, and Race During the Civil Rights*. Johns Hopkins University Press, 2003.

Hariman Robert, Lucaites John Louis, *Hands and Feet: Photojournalism, the Fragmented Body Politic and Collective Memory*. Teoksessa Journalism and memory. Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke Hampshire 2014.

- Hemánus Pertti, *Lehtijutun opissa: Reportaasin tekijä tekstinsä subjektina*. Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos A79, Tampere 1992.
- Hemánus Pertti, *Reporadion nousu ja tuho*. Otava, Helsinki 1972.
- Jens Høvsgaard, *Spionerne der kom ind med varmen : historien om en gasledning på bunden af Østersøen, og om hvordan Putin og tidligere agenter fra KGB og Stasi bestak og afpressede politikere helt op på statsministerniveau i Sverige, Finland, Tyskland og Danmark*. Gyldendalske Boghandel, Kööpenhamina 2017.
- Kotz Nick, *Judgment days – Lydon Baines Johnson, Martin Luther King, Jr., and the laws that changed America*. Houghton Mifflin, Boston 2005.
- Johnson Lyndon B., *Public papers of the presidents of the United States: Lyndon B. Johnson. 1963-64 (in two books), book 1: containing the public messages, speeches, and statements of the president: November 22, 1963 to June 30, 1964*. United States. Office of the Federal Register, Washington 1965.
- Johnson Lyndon B., *Public papers of the presidents of the United States: Lyndon B. Johnson. 1963-64 (in two books), book 2: containing the public messages, speeches, and statements of the president: July 1 to December 31, 1964*. United States. Office of the Federal Register, Washington 1965.
- Jussila Osmo, Hentilä Seppo, Nevakivi Jukka, *Suomen poliittinen historia 1809-2009*. WSOY, Helsinki 2009.
- LaFeber Walter, *The Deadly Bet: LBJ, Vietnam, and the 1968 Election*. Rowman & Littlefield Publishers Inc, New York 2005.
- Lavergne Gary M., *A Sniper in the Tower: The Charles Whitman Murders*. University of North Texas Press, Denton 1997.
- Mattson Kevin, Galbraith John Kenneth, *Liberalism and the Political Cultural Critique*. Teoksessa *American Capitalism: Social Thought and Political Economy in the Twentieth Century*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia 2006.
- McPherson James, *Ordeal By Fire –The Civil War and Reconstruction*. Alfred A. Knopf, New York 1982.
- Mcveigh Rory, *Structural Incentives for Conservative Mobilization: Power Devaluation and the Rise of the Ku Klux Klan, 1915-1925*. Oxford University Press, Oxford 1999
- Mylly Juhani 1995, *Narratiivista ja uushistoristista (lähihistoriaa)?*. Teoksessa *Lähihistoria: teoriaan, metodologiaan ja lähteisiin liittyviä ongelmia*. Turun yliopisto, Turku 1995.
- Myrdal Gunnar, *An American Dilemma: the Negro problem and modern democracy*. Harper & Row, New York 1962.

- Nixon Richard, *Richard Nixon: Speeches, Writings, Documents*. Princeton University Press, New York 2010.
- Palermo Joseph, *In His Own Right: The Political Odyssey of Senator Robert F. Kennedy*. Columbia University Press, New York 2001.
- Perlstein Rick, *Nixonland – The Rise of a President and the Fracturing of America*. Simon & Schuster, New York 2008.
- Pernaa Ville, *Uutisista, hyvää iltaa*. Karttakeskus, Helsinki 2009.
- Pietilä Jyrki, *Kirjoitus, juttu, tekstielementti. Suomalainen sanomalehtijournalismi juttutyyprien kehityksen valossa printtimedian vuosina 1771–2000*. Jyväskylä Studies in Humanities 111, Jyväskylä 2008.
- Rasilainen Aki, Lähdekritiikki ja todistusharkinta. Teoksessa *Lähihistoria: teoriaan, metodologiaan ja lähteisiin liittyviä ongelmia*. Turun yliopisto, Turku 1995
- Rockoff Hugh, *America's Economic Way of War War and the US Economy from the Spanish-American War to the Persian Gulf War*. Rutgers University, New Jersey 2012.
- Rutanen Pasi, *Mihin menet USA*. Oy Weilin + Göös Ab:n kirjapaino Tapiola 1968.
- Scheips Paul J., *The Role of Federal Military Forces in Domestic Disorders, 1945-1992*. Createspace Independent Publishing Platform, Scotts Valley 2015.
- Schultz John, *No One Was Killed: The Democratic National Convention, August 1968*. University of Chicago Press, Chicago 1969.
- Shermer Elizabeth Tandy, *Barry Goldwater and the Remaking of the American Political Landscape*. University of Arizona Press, Tucson 2013,
- Skinner Kiron K., *The Strategy of Campaigning – Lessons from Ronald Reagan & Boris Yeltsin*. The University of Michigan Press, Michigan 2007.
- Smith Richard Norton, *On His Own Terms: A Life of Nelson Rockefeller*. Random House, New York 2014.
- Soikkanen Timo, *Lähihistoria: teoriaan, metodologiaan ja lähteisiin liittyviä ongelmia*. Turun yliopisto, Turku 1995.
- Suid Laurence H., *Guts and Glory: The Making of the American Military Image in Film*. The University Press of Kentucky, Lexington 2002.
- Taylor Paul C., *Black is Beautiful: A Philosophy of Black Aesthetics*. Wiley-Blackwell, Hoboken New Jersey 2016.

Thomas Evan, *Being Nixon: A Man Divided*. Random House, New York 2015.

Updegrove Mark, *Indomitable Will: LBJ in the Presidency*. Crown Publishing Group, New York 2012.

Virkkunen Urpo, *Kuka on kuka TV:ssä*. Otava, Helsinki 1970.

Volle Jeffrey, *The Political Legacies of Barry Goldwater and George McGovern*. Palgrave Macmillan Houndmills, Basingstoke Hampshire 2010.

Weaver Frederick S., *The United States and the Global Economy*. Rowman & Littlefield Publishers cop. New York 2011.

Williams David C., *The mythic meanings of the Second Amendment: taming political violence in a constitutional republic*. Yale University Press cop., New York 2003.

Woods Randall, *LBJ: Architect of American Ambition*. Harvard University Press, New York 2007.

Zeit Joshua: *Building the Great Society: Inside Lyndon Johnson's White House*. Penguin Books, New York 2018.

Zelizer Barbie, Tenenboim-Weinblatt Keren, *Journalism and Memory*. Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke Hampshire 2014.

Zelizer Barbie, *Memory as Foreground, Journalism as Background*, Teoksessa Journalism and Memory. Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke Hampshire 2014.

Opinnäytteet:

Carpini, Michael X. Delli: *Vietnam and the Press*. University of Pennsylvania Scholarly Commons 1990.

Germany Kent B., *Historians and the Many Lyndon Johnsons: A Review Essay*. University of South Carolina – Columbia Department of History Scholar Commons 2009.

Keinonen Heidi. *Kamppailu Yleisteleviosta– TES-TV:n, Mainos-TV:n ja Tesvision merkitykset suomalaisessa televisiokulttuurissa 1956–1964*. Acta Universitatis Tamperensis 2223 Tampere University Press, Tampere 2011.

Niva, Jukka: ”Entä mitä tekeekään Washington?” – Amerikan-vastaisuus viidessä suomalaisessa sanomalehdessä ennen ja jälkeen Tšekkoslovakian miehityksen. Helsingin yliopiston kirjasto, 2004.

Roth David C., *The American reaction to the 1968 Warsaw Pact invasion of Czechoslovakia*. Ohio State University Department of History Honors Theses, Columbus 2010.

Ruusunen Aino, *Todeksi uskottua – Kansandemokraattinen Neuvostoliitto-journalismi rajapinnantulkkina vuosina 1964-1973*. Jyväskylän yliopiston kirjasto, Jyväskylä 2008.

Tscheschlok Eric G., *Long Road to Rebellion: Miami's Liberty City of 1968*. Florida Atlantic University, 1995.

Vuorisjärvi Petra, *Yleisradion ulkomaankirjeenvaihtajaverkon perustaminen ja käynnistäminen: ensimmäinen vuosikymmen 1965-1975*. Turun yliopiston kirjasto, Turku 2001.

IV HAASTATTELUT

Tekijän suorittamat:

Suurlähtetiläs Pasi Rutanen 13.12.2017, 26.5.2018, puhelin ja sähköposti

Arkistopäällikkö Lassi Vihonen 04.04.2018, puhelin ja sähköposti

LIITTEET

Kuvio I

Job Approval: Lyndon B. Johnson American Presidency Project. Yhdysvaltain presidenttien sähköinen arkisto < <http://www.presidency.ucsb.edu/data/popularity.php?pres=36>> [luettu 09.10.2018]

